ప్రాచీన కవిత

(ప్రాచీన కావ్య సంకలనము)

ప్రచురణ

ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

తిలక్‌రోడ్డు, హైదరాబాదు - 500 001. (ఆం. ప్ర.)

BVP - 2068

8/5/18

12/69

ప్రాచీన కవిత

(ప్రాచీన కావ్య సంకలనము)

ప్రచురణ

ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

తిలక్‌రోడ్డు, హైదరాబాదు - 500 001. (ఆం. ప్ర.)

ప్రథమ ముద్రణ : 1980, ఫిబ్రవరి

ప్రతులు : 2000

ద్వితీయ ముద్రణ : 1990 అక్టోబరు

ప్రతులు : 1000

తృతీయ ముద్రణ : 1994 అగస్టు

ప్రతులు : 1000

మూల్యము : రూ. 10-00

ముద్రణ :

పద్మావతి ఆర్ట్ ప్రింటర్స్

1-1-517/బి/1, న్యూ బాకారం,

గాంధీనగర్, హైదరాబాదు-500 380.

ఫోన్లు : 611413, 600547.

విషయసూచిక

కవి పరిచయాలు

1. నన్నయ్యభట్టు

తెలుగులో ఆదికవిగా ప్రసిద్ధి చెందినవాడు నన్నయభట్టు. అతడు పదకొండవ శతాబ్దిలో రాజమహేంద్రవరం రాజధానిగా వేంగీ రాజ్యాన్ని పరిపాలించిన తూర్పు చాళుక్యరాజు రాజరాజనరేంద్రుని ఆస్థానంలో ఉండేవాడు. రాజరాజనరేంద్రుని కోరికతో నన్నయ సంస్కృత మహాభారతాన్ని తెలుగులో వ్రాసినాడు. ఆది,సభాపర్వాలు అరణ్యపర్వంలో మూడు ఆశ్వాసాలపైన నాలుగవ ఆశ్వాసంలో 142 పద్యాల వరకు రచించినాడు. మహాభారతంలోని తక్కిన పదిహేను పర్వాలను తిక్కన రచించగా, అరణ్యపర్వంలో తక్కిన భాగాన్ని ఎఱ్ఱన పూర్తి చేసినాడు. అందుకే ఈ ముగ్గురికీ కవిత్రయం అని పేరు. మహాభారత రచనలో నారాయణభట్టు అనే కవి - పండితమిత్రుడు తనకు సహాయపడినట్లు నన్నయ స్వయంగా చెప్పుకొన్నాడు. 'ఆంధ్రశబ్దచిన్తామణి' అనే వ్యాకరణ గ్రంథాన్ని నన్నయ వ్రాసినాడని కొందరి అభిప్రాయం. నన్నయను వాగనుశాసనుడు అని అంటారు. ఇతని కవిత్వం చక్కని ధారాశుద్ధి కలిగి ఉంటుంది. ప్రసన్నకథా కలితార్థయుక్తి, అక్షర రమ్యత, నానారుచిరార్థ సూక్తి నిధిత్వం నన్నయ కవితా లక్షణాలు.

2. నన్నిచోడదేవ

నన్నిచోడుడి కాలము విషయంలో అనేకమైన వాదోపవాదాలున్నాయి. ఇతడు నన్నయకంటే ముందువాడని కొందరు భావించినారు.

కాని, పన్నెండవ శతాబ్ది పూర్వార్ధంలో ఇతడు నివసించినాడని చాలా మంది అభిప్రాయం. 1910 వ సంవత్సరంలో కీ.శే. మానవల్లి రామ కృష్ణ కవిగారు నన్నిచోడుడు వ్రాసిన 'కుమార సంభవాన్ని' వెలికితీసి ప్రకటించేవరకు నన్నిచోడుని గురించిగాని, అతని కావ్యాన్ని గురించి గాని లోకానికి తెలియదు. ఈయన కావ్యకర్తలైన రాజులలో తొలి వాడు. నెల్లూరు ప్రాంతంలోని చోడవంశపు రాజులలో ఈయన ఒకడై ఉంటాడని పలువురి అభిప్రాయం, 'కవిరాజ శిఖామణి,' 'టెంకణా దిత్యుడు' అని ఇతని బిరుదాలు. తండ్రి చోడబల్లి, తల్లి శ్రీసతి. శ్రీశైల మఠాచార్యులలో ఒకడైన జంగమ మల్లికార్జునుడు ఈయనకు గురువు. కుమార సంభవము పన్నెండు ఆశ్వాసాల చక్కని కావ్యం. భాషలో ఈయన కొంత స్వాతంత్ర్యం అవలంబించినాడు. కవిత్వం చాలా గొప్పగా ఉంటుంది. మొదటిసారిగా తెలుగు 'మార్గ - దేశి' భేదాన్ని గురించి, 'జాను తెనుఁగు'ను గురించి పేర్కొన్నవాడు నన్ని చోడుడు.

3. పాల్కురికి సోమనాథుడు

నన్నయనుండి కనిపిస్తున్న తెలుగు సాహిత్యంలో గొప్ప మార్పును తీసికొని వచ్చినవాడు పాల్కురికి సోమనాథుడు. సంస్కృత పద్ధతిలో పండితులు మాత్రం ఆమోదించే నన్నయ మార్గానికి మార్గ పద్ధతి అని పేరు. సోమనాథుడు దానికి భిన్నంగా దేశిమార్గాన్ని నిల బెట్టినాడు. సంస్కరణ ప్రధానంగా కన్నడ దేశంలో బసవనితో ప్రారంభమైన వీరశైవమత సిద్ధాంతాలను నమ్మినా డాయన. పాల్కు రికి సోమనాథునికి ముందే మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు వీరశైవ మత ప్రచారాన్ని గావించినాడు. సోమనాథుడు తెలంగాణా ప్రాంతం లోని జనగామ తాలూకాలోని పాల్కురికి గ్రామంలో జన్మించినాడు.

కర్ణాటక రాష్ట్రంలోని 'కలికెం'లో మరణించినాడు. క్రీ. శ. 1170-1222 మధ్య ఈయన అనేక గ్రంథాలను రచించినాడు. ద్విపద, శతకం, ఉదాహరణ మొదలైన కావ్య ప్రక్రియలలో మొదటి గ్రంథాలను రచించినాడు సోమనాథుడు. 'బసవ పురాణము', 'పండితారాధ్య చరిత్ర' ఇతని ద్విపద కావ్యాలు. 'వృషాధిప శతకము' శతకము. 'బసవోదాహరణా'న్ని తెలుగులోను, సంస్కృతంలోను రచించినాడు. ఇవికాక అనేక లఘుకృతులను కూడా సోమనాథుడు రచించినాడు.

4. తిక్కనసోమయాజి

కవిత్రయంలో రెండవవాడు తిక్కన. తిక్కన వంశం కవి పండితుల వంశం. రాజకీయాలలో దండనాథాది పదవుల నధిష్ఠించిన వంశం. ఇతని తాత మంత్రి భాస్కరుడు. 'సారకవితాభిరాముడు' 'గుంటూరి విభుడు.' ఇతని పెదనాయనలలో ఒకడైన కొట్టరువు కేతన 'ఆంధ్ర పద్య కాదంబరి' వ్రాసినాడు. తిక్కన తండ్రి కొమ్మన దండనాథుడు. తిక్కన జీవితం క్రీ. శ. 13 వ శతాబ్ది మొదటి నుంచి చివరి వరకు విస్తరించింది. ఆయనను 'సహస్రమాసజీవి' అంటారు. 12 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధంలో మత, రాజకీయ, భాషా, సాహిత్య రంగాలలో తలెత్తిన అనైక్యతను పోగొట్టి, సమన్వయాన్ని సాధించిన అవతార పురుషుడుగా తిక్కనను చాలామంది భావిస్తారు. నెల్లూరు రాజు మనుమసిద్ధికి ఈయన మంత్రిగా ఉండేవాడు. తన మొదటి రచన 'నిర్వచనోత్తర రామాయణాన్ని' తిక్కన మనుమసిద్ధికి అంకితం చేసినాడు. హరిహరనాథాంకితంగా మహాభారతంలో విరాటపర్వం మొదలుకొని పదిహేను పర్వాలను స్వతంత్రమైన మార్గంలో తిక్కన రచించినాడు. 'కవిబ్రహ్మ', 'ఉభయకవిమిత్రుడు' తిక్కనకు గల బిరుదాలు. అల్పాక్షరాలలో అనల్పార్థ రచన, తెలుగు పలుకు నుడికారం తిక్కన కవిత్వంలోని ప్రత్యేకతలు.

5. ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ

కవిత్రయంలో మూడవవాడు ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ. ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ తాత ఎరపోతసూరి. తండ్రి సూరన గొప్పకవి; తల్లి పోతాంబ. ఇతని కాలం సుమారుగా క్రీ.శ. 1280-1360 మధ్యకాలం. నెల్లూరు జిల్లా కందుకూరి తాలూకాలోని గుడ్లూరు ఎఱ్ఱన మొదటి నివాస స్థలం. తరువాత అద్దంకి రాజధానిగా రాజ్యం చేసిన ప్రోలయ వేమారెడ్డి ఆశ్రయాన్ని పొందినాడు. ఎఱ్ఱన, 'శంభుదాసు' 'ప్రబంధ పరమేశ్వరుడు.' ఈయన వ్రాసిన గ్రంథాలు ప్రధానంగా నాలుగు : రామాయణము, అరణ్యపర్వ శేషము, శ్రీ నృసింహ పురాణము, హరివంశము. రామాయణాన్ని వేమారెడ్డి సోదరుడు మల్లారెడ్డికి అంకితం చేసినాడు. ఆ గ్రంథం ఇప్పుడు లభ్యం కాదు. మహాభారతం అరణ్యపర్వంలో నన్నయ వదిలి పెట్టిన భాగాన్ని ఎఱ్ఱన పూరించినాడు. నన్నయ కవితారీతిని అనుసరించి, నన్నయ పేరుతోనే ఈ రచనను చేపట్టినాడు. నృసింహ పురాణము నరసింహావతార కథ వస్తువుగా ప్రబంధ శైలిలో రచించబడిన గ్రంథం. ఇందులోని వర్ణనలు తరువాతి ప్రబంధ కవులకు ఒరవడి అయినవి. రెడ్డి రాజ్యస్థాపకుడైన ప్రోలయ వేమారెడ్డికి అంకితం ఇచ్చిన గ్రంథం 'హరివంశము.' ఇది మహాభారత కథానంతర కథ. ఎఱ్ఱన కవిత్వం 'హరివంశము'లో పరాకాష్ఠను పొందింది.

6. శ్రీనాథుడు

భారత కవుల తరువాత చెప్పుకోదగిన ప్రాచీనాంధ్ర కవులలో శ్రీనాథుడు ముఖ్యుడు. ఆంధ్రకవితా ప్రపంచాన్ని ప్రోచినవాడుగా ప్రశంసలను పొందినవాడు. క్రీ.శ. 14 వ శతాబ్ది తుది భాగంలో జన్మించిన శ్రీనాథుడు తెలుగుదేశం అంతా పర్యటించి, తెలుగువారి జీవన విధానాన్ని చక్కగా గుర్తెరిగిన చాలా కొద్దిమంది కవులలో

ఒకడు. 'సరస సాహిత్య సామ్రాజ్య చక్రవర్తి' కమలనాభుడు ఈయన తాత. 'విద్యారాజీవభవుడు' మారయ తండ్రి; భీమాంబ తల్లి; వారిధితటీకాల్వపట్టణం ఈయన జన్మస్థలం. శ్రీనాథుడు కవి మాత్రమే కాదు, న్యాయవైశేషికాది శాస్త్రాలలో పండితుడు; ప్రాకృతం మొదలైన అనేక భాషలు తెలిసినవాడు. కొండవీటి రాజు పెదకోమటి వేమారెడ్డి దగ్గర విద్యాధికారిగా కూడా ఉన్నాడు. చిన్నారి పొన్నారి చిరుతకూకటినాడే 'మరుత్తరాట్చరిత్ర'ను రచించినాడు; నూనూగు మీసాల నూత్న యౌవనంలో 'శాలివాహనగాథా సప్తశతి'ని తెలుగులో నుడివినాడు. నిండు యౌవనంలో శ్రీహర్షుని 'నైషధ కావ్యా'న్ని 'శృంగార నైషధము' పేరిట అంధ్రీకరించినాడు. భీమ ఖండము, కాశీ ఖండము, హర విలాసము, శివరాత్రి మాహాత్మ్యము శ్రీనాథుని ఇతర కృతులు. 'పల్నాటి వీర చరిత్ర' ద్విపద వీరగాథను కూడా ఇతడే రచించినాడని పలువురి అభిప్రాయం. 'క్రీడాభిరామా'న్ని కూడా ఇతడే వ్రాసినాడని కొందరు అంటారు. శ్రీనాథుడికి 'కవి సార్వ భౌముడు' అనే బిరుదం ఉంది.

7. బమ్మెర పోతన

పోతన క్రీ. శ. 1420 ప్రాంతంలో జన్మించినాడు. తెలం గాణంలోని ఓరుగల్లు ఈయన నివాస స్థలం. తండ్రి కేసన, తల్లి లక్కమాంబ. పోతన వ్యవసాయం వృత్తిగా జీవించినాడని జనశ్రుతి. గురువులవద్ద క్రమ పద్ధతిలో విద్యను అభ్యసించకుండానే ఈతనికి కవితాశక్తి అలవడింది. కాబట్టి ఈయన 'సహజపాండిత్యమండితు'డై నాడని కూడా పలువురి భావం. ప్రాచీన తెలుగు కవులలో పోతనకు ఉండే ప్రచారం, అయన కవిత్వానికి ఉండే ప్రాచుర్యం మరేకవికి లేదు. దానికి ఆధారమైన ఏకైక రచన అయన 'శ్రీమదాంధ్ర భాగ

వతము. పోతన నిరాడంబరజీవి అని సూచించే అనేక కథలు లోక వ్యాప్తిలో ఉండటం కూడా ఆయనకు ప్రచారం ఎక్కువగా ఉండటా నికి గల కారణాలలో ఒకటి. భాగవతాన్ని నరాంకితం చేయనని ప్రతిజ్ఞ చేసి, ఇష్టదైవమైన రాముడికే అంకితం చేసినాడు పోతన. భాగవతం లోని ఏ ప్రత్యేక ఘట్టాన్ని తీసుకున్నా దానికి ప్రత్యేకమైన కావ్యంగా గుర్తించదగిన విలువ ఉంటుంది. రుక్మిణీకల్యాణం, గజేంద్రమోక్షం, వామనచరిత్ర, ప్రహ్లాదచరిత్ర మొదలైన ఘట్టాలు ఇట్లాంటివే. భాగవతం కాక 'భోగినీ దండకము', 'వీరభద్ర విజయము' గ్రంథాలను కూడా పోతన రచించినాడు.

8. అనంతామాత్యుడు

శ్రీనాథ యుగంలో వెలసిన కథా కావ్యాలలో 'భోజరాజీయము' ఒకటి. దీనిని రచించినవాడు అనంతామాత్యుడు. శ్రీనాథునికి కొంచెం ఇంచుమించు సమకాలీనుడైన అనంతామాత్యుని తాత బయ్యన తిక్కనతో భవ్యభారతి అనిపించుకొన్న కవి. తండ్రి తిక్కన శ్రీకాకుళాంధ్ర మహావిష్ణు భక్తుడు. కవి పండిత పోషకుడు, స్వయంగా కవి అయిన ధారానగరాధిపతి భోజుని పేరిట వెలసిన గ్రంథమే "భోజరాజీయము" కాని, భోజుని అసలైన చరిత్రకాక భోజుని పూర్వజన్మ వృత్తాంతం పేరిట అనేక కల్పిత కథలు ఇందులో ప్రధాన వస్తువు. అనంతుని భావనాపటిమ, వర్ణనాకౌశలం ఈ గ్రంథంలో అడుగడుగునా దర్శన మిస్తుంది. 'భోజరాజీయము' కాక 'ఛందోదర్పణము' అనే పేరిట తెలుగు ఛందోగ్రంథాన్ని, 'రసాభరణము' పేరిట సాహిత్య శాస్త్ర గ్రంథాన్నీ అనంతామాత్యుడు రచించినాడు.

9. తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు

క్రీ.శ. 1408 లో జన్మించిన అన్నమాచార్యులు తాళ్ళపాక కవు లలో మొదటివాడు. తండ్రి నారాయణసూరి, తల్లి లక్కమాంబ. 'అదిన

మాటెల్ల అమృతకావ్యంగా, పాడిని పాటెల్ల పరమగానం'గా పదహారవ ఏటనుండే సంకీర్తనలు వ్రాయటం ప్రారంభించినాడు అన్నమాచార్యులు. తన జీవితంలో తన దగ్గరి చుట్టాలవల్ల పడ్డ కష్టాలవల్ల ఇల్లు వదలి తిరుపతి చేరి వేంకటేశ్వర భక్తుడై సంకీర్తనలు వ్రాసినాడు. సంస్కృతంలో 'సంకీర్తన లక్షణము' అనే గ్రంథాన్ని రచించి, 'పదకవితా పితామహుడు', 'సంకీర్తనాచార్యుడు' అని అన్నమాచార్యుడు పేరు పొందినాడు. పదాలన్నా సంకీర్తనలన్నా ఒకటే. తరువాత కాలంలో ఆధ్యాత్మిక కీర్తనలకు సంకీర్తనలని, శృంగార కీర్తనలకు పదాలని పేరు నిలచింది. అన్నమాచార్యుడు యోగ, వైరాగ్య, శృంగార మార్గాలలో మొత్తం ముప్పైరెండు వేల సంకీర్తనలను రచించినాడు. సంస్కృతంలో 'వేంకటాచల మాహాత్మ్యం' అనే గ్రంథాన్ని వ్రాసినాడాయన. తెలుగులో 'ద్విపద రామాయణా'న్ని 'శృంగారమంజరి'ని కూడా అన్నమాచార్యుడు రచించినాడు. తెలుగులో పన్నెండు శతకాలనుకూడా ఆయన రచించినట్లు తెలుస్తున్నది. కాని, ఒక 'వేంకటేశ్వర శతకము' మాత్రమే లభించింది.

10. వేమన

తెలుగు శతకవాఙ్మయంలో వేమనకు ఒక ప్రత్యేకమైన స్థానం ఉంది. వేమన దేశ, కాలాలు; కులం ఇప్పటికీ వివాదాస్పదంగానే ఉన్నాయి. ఈయన కొండవీటిసీమలో రెడ్డికులంలో జన్మించి యోగియై తత్త్వజ్ఞానాన్ని పొందినాడని చాలమంది ఊహ. వేమన తెలుగుదేశం నాలుగు మూలలా సంచారం చేసినాడు దానివల్ల గడించిన అనుభవంతో శతకాన్ని రచించినాడు. ప్రాచీన కవులలో సంఘ సంస్కర్తగా, మూఢాచారాలను ఖండించినవాడుగా వేమనను పేర్కొనవచ్చును. వేమన పేరిట నాలుగు వేలకుపైగా పద్యాలు ప్రసిద్ధి పొందినాయి. వీటిలో కొన్ని ప్రక్షిప్తాలు కావచ్చును. ఏమైనా వేమన

కవిత్వంలో సంఘవిమర్శనం, మూఢమతాచారఖండనం, సామాన్య నీతి కనిపిస్తాయి. జాతి, మత, సాంఘిక భేదాలను తీవ్రంగా ఖండించినాడు. మోసాన్ని, అన్యాయాన్ని సహించని చిత్తవృత్తి వేమనది. శ్రోత లేక పాఠకుని మనస్సుకి హత్తుకొనేటట్లుగా చెప్పటం వేమన ప్రత్యేకత.

11. అల్లసాని పెద్దన

శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆస్థానంలోని అష్టదిగ్గజ కవులలో ప్రధానుడు; రాయలకు ఆప్తుడు; 'ఆంధ్రకవితాపితామహ' బిరుదాంకితుడు. ఈతని తండ్రి చొక్కనామాత్యుడు. క్రీ.శ. 15వ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధంలో జన్మించిన పెద్దన రాయలనుండి కోకట మొదలైన గ్రామాలను అగ్రహారాలుగా పొందినాడు. ఇంచుమించు క్రీ. శ. 1519 ప్రాంతంలో పెద్దన రచించిన 'మనుచరిత్ర' ప్రబంధవాఙ్మయానికి వేగుచుక్క. ప్రాచీన సాహిత్యంలో తెలుగుకవులు తమ సొంత మార్గానికి సంబంధించినవిగా గర్వించదగిన రచనలు ప్రబంధాలు. 'మార్కండేయ పురాణము' లోని స్వారోచిష మనువు జన్మవృత్తాంతం వస్తువుగా రచించిన ప్రబంధం 'మనుచరిత్ర'. పేరులోను, కాలంలోను మాత్రమే కాదు. కావ్యగుణాలలో కూడా పెద్దన ప్రబంధ కవులలో పెద్ద. పెద్దన చిత్రించిన వరూధినీ ప్రవరాఖ్యులు తెలుగు సాహిత్యం ఉన్నంతవరకు జ్ఞాపకం ఉంచుకోవలసిన పాత్రలు. పెద్దన రచించిన మరొక గ్రంథం 'హరికథాసారము' నేడు లభ్యంకాదు.

12. నంది తిమ్మన

శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆస్థానాన్ని అలంకరించిన అష్టదిగ్గజ కవులలో నంది తిమ్మన ఒకడు. ఈయనకే ముక్కు తిమ్మన అనికూడ పేరు. తండ్రి సింగయామాత్యుడు, తల్లి తిమ్మాంబ. 'పారిజాతాపహరణము'

అనే అయిదు ఆశ్వాసాల శృంగార ప్రబంధాన్ని రచించి శ్రీకృష్ణదేవరాయలకు అంకిత మిచ్చినాడు. రచన మృదు మధుర పదగుంఫనవల్ల 'ముక్కు తిమ్మనార్యు ముద్దుపలుకు' అని ఈయనకు పేరు కలిగింది. తెలుగు వారికి పరిచితమైన సత్యభామ తిమ్మన సృష్టించినదే. కవిత్వము కసరత్తు కాదని నిరూపించిన చాలా కొద్దిమంది ప్రాచీన కవులలో తిమ్మన ఒకడు.

13. ధూర్జటి

ధూర్జటి కూడా శ్రీకృష్ణదేవరాయల అష్టదిగ్గజ కవులలో ఒకడు. ఈయన తండ్రి నారాయణామాత్యుడు, తల్లి సింగమ. కాళహస్తిక్షేత్రం ఈయన జన్మస్థానం. 'స్తుతిమతియైన ఆంధ్రకవి ధూర్జటి పల్కులకేల గల్గెనో యతులిత మాధురీ మహిమ' అని తన కవితా మాధుర్యం ద్వారా పేరు గొన్నవాడు ధూర్జటి. 'శ్రీకాళహస్తీశ్వర శతకము', 'శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యము' ఈయన కృతులు. వైష్ణవ మతానికి రాజాదరణ ఉండిన రాయల కాలంలో శైవుడిగా నిలచినవాడు ధూర్జటి. 'శ్రీకాళహస్తీశ్వర శతకము' తెలుగు శతకాలకు తలమానికము వంటిది. ధూర్జటి జీవితం, ఆయన అభిప్రాయాలు ఈ శతకం వలన మనకు తెలుస్తాయి.

14. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు

క్రీ.శ. 1510-1530 మధ్య విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలించి, స్వయంగా కవి, పండితుడు అయి; కవి- పండిత పోషకుడుగా ప్రఖ్యాతి గాంచినవాడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు. తల్లి నాగలాంబ; తండ్రి నరసానాయకుడు. ఈయన కాలంతోనే తెలుగు సాహిత్యంలో ప్రబంధ యుగం ప్రారంభం అవుతుంది. పెద్దనాది మహాకవులు ఈయన ఆస్థానంలో వెలసినారు. మదాలస చరిత్ర, సత్యావధూ ప్రీణనము, సకల కథాసార సంగ్రహము, రసమంజరి, జ్ఞానచింతామణి, ఉషాపరిణయము, జాంబవతీ కల్యాణము, ఆముక్తమాల్యద శ్రీకృష్ణదేవరాయల

రచనలు. వీటిలో సంస్కృతంలో రచించిన 'జాంబవతీ కళ్యాణము', తెలుగులో రచించిన 'ఆముక్తమాల్యద' మాత్రమే నేడు లభ్యం అవుతున్నాయి. కృష్ణదేవరాయల కీర్తికి ప్రధానాధారం 'ఆముక్తమాల్యద.' ఈయన కవిత్వం నారికేళపాకం అని ప్రసిద్ధి పొందింది. వర్ణనాశక్తికి కృష్ణదేవరాయల కవిత్వం పరాకాష్ఠ. శ్రీరంగనికి తాను ధరించిన మాల్యమిచ్చిన పిన్నది గోదాదేవి కథ ఆముక్తమాల్యద ప్రధాన ఇతివృత్తం.

15. రామరాజ భూషణుడు

ఇతనికే భట్టుమూర్తి, మూర్తికవి అని పేర్లు. అళియ రామరాజు ఆస్థానంలో ఉండి తన కవితాశక్తితో అతనిని మెప్పించటం వల్ల రామరాజ భూషణుడనే పేరు ఈయన పొంది ఉంటాడు. ప్రబంధాంకం ఈయన ఇంటిపేరు. అశుకవిత్వ శతలేఖినీ విద్యాది కవితా విశేషాలు తనకున్నట్లుగా రామరాజ భూషణుడు చెప్పుకున్నాడు. ఈయన అల్లసాని పెద్దనకు శిష్యుడని తెలుస్తున్నది. 'కావ్యాలంకార సంగ్రహము' అనే నామాంతరం గల 'నరసభూపాలీయము' అనే అలంకార శాస్త్ర గ్రంథాన్ని ఓబల నరసరాజుకు అంకితం చేసినాడు. 'హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానము' అనే ద్వ్యర్థి కావ్యాన్ని కూడా ఈయన రచించినాడు. రామరాజ భూషణుని కీర్తికి పట్టుకొమ్మ అయినది 'వసు చరిత్రము.' తిరుమల రాయలకిది అంకితం. ప్రబంధ లక్షణాలన్నీ పూర్తిగా సరిపోయే గ్రంథం 'వసు చరిత్ర.' తరువాత వచ్చిన చాల ప్రబంధాలకు 'వసుచరిత్ర'యే ఆదర్శమయింది. భారతంలోని 'గిరికా వసురాజు'ల చిన్న కథను వస్తువుగా తీసుకొని, స్వకపోల కల్పనలతో విస్తరించి రచించిన ప్రబంధం వసు చరిత్ర.

16. పింగళి సూరన

పదహారవ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధంలో జీవించిన పింగళి సూరనకు మధ్యయుగీన కవులలో ఒక ప్రత్యేక స్థానం ఉన్నది. సూరన రచించిన మూడు గ్రంథాలూ మూడు కోవలకు చెందినవి. 'రాఘవ పాండవీయము' లభించిన ద్వ్యర్థి కావ్యాలలో మొదటిది. ఇది పంపా విరూపాక్ష దేవునికి అంకితం. రామ, భారత కథలను జోడించి స్వతంత్రంగా వ్రాసిన రెండర్థాల కావ్యం ఇది. మిశ్ర ఇతివృత్తంతో ఇతర సమకాలీన ప్రబంధాల కోవలో రచించిన గ్రంథం 'ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము.' దీనిని తన తండ్రికే అంకితం చేసినాడు. సూరన కీర్తి ప్రతిష్ఠలు ఎక్కువగా ఆధారపడిన ప్రబంధం 'కళాపూర్ణోదయము.' కల్పనాకథతో రమణీయమైన పద్ధతిలో ఉత్కంఠ కలిగింపజేస్తూ ఆధునిక కాలంలో విమర్శకులను ముగ్ధులను చేసేటట్లు ఈ గ్రంథాన్ని రచించినాడు సూరన. "కళాపూర్ణోదయ మనగా కవిత్వకళ యొక్క పరిపూర్ణమైన ఉదయము" అని దీనిని ప్రశంసించినారు విమర్శకులు. ఈ ప్రబంధంలోని కలభాషిణీ మణికంధరులు, సుగాత్రీ శాలీనులు తెలుగు దేశంలో ప్రసిద్ధి పొందిన పాత్రలు. ఇది నంద్యాల కృష్ణమరాజుకు అంకితం.

17. తెనాలి రామకృష్ణుడు

తెనాలి రామకృష్ణుడి పేరు వినని చదువుకున్నవారు తెలుగు దేశంలో ఉండరు. ఆయన పేరిట అనేక హాస్య కథలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి. నిజానికి తెనాలి రామకృష్ణుడు తెలుగులో ప్రౌఢ కవులలో ఒకడు. ఈయన వ్రాసిన ముఖ్యమైన గ్రంథాలు 'ఘటికాచల మాహాత్మ్యము', 'ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము', 'పాండురంగ మాహాత్మ్యము.' 'ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము' వ్రాసిన కవి పేరు రామలింగ కవి అని, 'పాండురంగ మాహాత్మ్యము'ను వ్రాసిన కవి రామకృష్ణ కవి అని

ఉంది. దీనినిబట్టి ఇద్దరూ వేరని కొందరు ఊహించినారు. రెండు గ్రంథాల శైలులను పరిశీలించి చూచిన విమర్శకులు ఇద్దరూ ఒకరే అని నిర్ణయించినారు. ఈయన మొదట శైవుడై, తరువాత వైష్ణవ మతాన్ని అవలంబించినాడేమో అని పలువురి ఊహ. 'ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము' దేచమంత్రికి అంకితం. 'పాండురంగ మాహాత్మ్యము' విరూరి వేదాద్రి మంత్రికి అంకితం, తెనాలి రామకృష్ణుడు పదగుంఫనకు ఉక్తివైచిత్రికి పేరు పొందినవాడు.

18. ఆతుకూరి మొల్ల

"మొల్ల రామాయణ"మని ప్రసిద్ధి పొందిన ఆరు కాండల పద్య కావ్యాన్ని రచించినది ఆతుకూరి మొల్ల. ఈమె కుమ్మరి కులంలో జన్మించిందని చాలామంది అభిప్రాయం. తండ్రి పేరు కేసయ. ఇతర వివరాలు తెలియవు. కాల, దేశాలు నేటికీ వివాదస్పదంగానే ఉన్నాయి. శ్రీనాథుని తన గ్రంథంలో తలచినందున ఈమె శ్రీనాథుని తరువాత కాలానికి సంబంధించిందై ఉంటుంది. మొల్లది జాతీయమైన కవిత్వమని, కావ్యంలో ప్రౌఢత ఉన్నదని విమర్శకుల అభిప్రాయం.

19. చేమకూర వేంకటకవి

క్రీ.శ. 17వ శతాబ్దం ప్రారంభంలో తంజావూరును పరిపాలించిన రఘునాథ నాయకుని ఆస్థానంలో ఉండేవాడు చేమకూర వేంకటకవి. ఈయన 'సారంగధర చరిత్ర', 'విజయ విలాసము' అనే కావ్యాలను రచించినాడు. 'విజయ విలాసా'నికే 'సుభద్రా పరిణయము' అని నామాంతరం. తన కావ్యాలను వేంకటకవి రఘునాథ నాయకునికి అంకితం చేసినాడు. 'విజయ విలాసము' చక్కని సరసమైన కావ్యం. శబ్దసౌకుమార్యానికి వేంకటకవి కవిత్వం పెట్టినది పేరు. శబ్దాలంకారాలను వాడినా అర్థ సౌందర్యం చెడదు. శ్లేషలు వాడినా అవి పువ్వులవలె విడిపోతాయి. విజయ విలాసకావ్యం వలననే, 'ఇంటిపేరు నసగా ఉన్నా కవిత్వం

మాత్రం పసగా ఉంటుం'దనే పేరు పొందినాడు. ఉలూపి, చిత్రాంగద సుభద్రలతో అర్జునుని మూడు వలపుల కథ ఈ కావ్యంలో ఇతివృత్తం.

20. క్షేత్రయ్య

క్రీ.శ. 17వ శతాబ్దం పూర్వార్ధానికి చెందిన క్షేత్రయ్య కృష్ణా జిల్లాలోని మొవ్వ గ్రామవాసి. మొవ్వలోని గోపాలస్వామి కంకితంగా శృంగార రసభరితాలైన పదాలను ఈయన తెలుగులో వ్రాసినాడు. వీటినే మువ్వగోపాల పదాలని అంటారు. అన్నమాచార్యుడి శృంగార సంకీర్తనలు క్షేత్రయ్య పదాలకు మాతృకలని చెప్పవచ్చును. క్షేత్రయ్య కాలానికి శృంగార సంకీర్తనలకు పదాలనే పేరు స్థిరపడింది. క్షేత్రయ్య తంజావూరు రాజు రఘునాథ నాయకుని కొలువులో కూడా కొంతకాలం ఉన్నాడు. ఆయన కుమారుడు విజయరాఘవ నాయకుని కాలంలో కూడా క్షేత్రయ్య కొంతకాలం ఆస్థాన గౌరవాన్ని పొందినాడు. భావానికి అనుకూలంగా సంగీత రచన చేసినవారిలో క్షేత్రయ్య ముఖ్యుడు. ఆయన పదాలు అభినయానుకూలంగా ఉంటాయి.

21. త్యాగరాజు

క్రీ.శ. 1767 - 1847 మధ్య నివసించిన త్యాగరాజు జన్మస్థానం తంజావూరి దగ్గర తిరువారూరు. తండ్రి కాకర్ల రామబ్రహ్మం; తల్లి సీతమ్మ. ఈయన తాత గిరిరాజ కవి యక్షగానాలను రచించినాడు. త్యాగరాజు 'త్యాగరాజనుత' అనే మకుటంతో శ్రీరామాంకితంగా ఇరవై నాలుగువేల కృతులను రచించినాడు. నేడు వెయ్యి కృతులు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి. త్యాగరాజు సంగీత బ్రహ్మ. సాహిత్యపరంగా, సంగీతపరంగా కూడా త్యాగరాజు కీర్తనలు ఎన్నదగ్గవి. దక్షిణదేశంలో అన్ని భాషలకు చెందిన శాస్త్రీయ సంగీత విద్వాంసులూ పాడే పాటలు త్యాగరాజకృతులే.

కుమారాస్త్ర విద్యా సందర్శనము

నన్నయభట్టు

ఒకనాఁడు ద్రోణుఁడు ధృతరాష్ట్రున కిట్లనియెః

ఘోరాస్త్రశస్త్ర విద్యల
నారూఢములందు నిపుణులైరి కుమారుల్;
వీరల యవిరళవిద్యా
పారము సను దెలియఁగవలయు భవదీయసభన్.

అనిన నట్లు సేయుదునని ధృతరాష్ట్రుండు నతిమనోహరంబైన శాతకుంభమయప్రేక్షాగారంబున నున్న.

అందుఁ గర మొప్పి సుందరీబృంద మఖిల
రత్నరాజితకనకధరాధరేంద్ర
కందరాంతరమున నున్న సుందరామృ
తాశనాంగనాబృందంబు ననుకరించె.

సుతుల విద్యాప్రవీణతఁ జూచువేడ్క
నెంతయును సంతసమ్మునఁ గుంతిదేవి
రాజసన్నిధి గాంధార రాజపుత్త్రి
కెలన నుండె నున్మీలితనలిననేత్ర.

వ్యాసపురస్కృతావనిదేవనివహంబుఁ,
గృపశల్యశకునిగాంగేయవిదుర

సోమదత్తాదిభూసురగురుబాంధవ
మిత్రవర్గంబు, నమేయమంత్రి
సామంతమండలేశ్వరసమూహంబును,
గాయకవైతాళికప్రవరులుఁ
దమతమ నియమితస్థానంబులం దోలి
నుండిరి, బోరన నులిసె భేరు,

లస్త్రదర్శనాగతాఖిలక్షత్రియ
వైశ్యశూద్రవివిధవర్ణజనుల
కలకలంబుఁ బ్రళయకాల సంక్షోభితాం
భోనిధిస్వనంబుఁబోలెఁ జెలఁగె.

అట్టి యవసరంబున నాచార్యుండు శుక్లాంబరాభరణ మాల్యాను లేపనయజ్ఞోపవీతపలితకేశశ్మశ్రు శోభితదేహుండై, రంగమధ్యంబున నశ్వత్థామ సహితుండై, విముక్త జలదజాలవియన్మధ్యంబున నంగారక సహితుండైన యాదిత్యుండునుంబోలె నున్న నగణ్యభూసుర వరేణ్య పుణ్యాహవాచనానంతరంబున.

ద్రోణాచార్యు పిఱుంద నొప్పి కృతహస్తుల్, బద్ధగోధాంగుళి
త్రాణుల్, మార్గణపూర్ణతూణులు, మహాధన్వుల్, కుమారుల్ తను
త్రాణోపేతులు రంగమధ్యమున నంతన్ నిల్చి రుద్యద్గుణ
శ్రేణీరమ్యులు ధర్మజప్రముఖులై జ్యేష్ఠానుపూర్వంబుగాన్.

అసిచర్మ కౌశలం బమరంగఁ జూపెడు
వారును, దృఢసౌష్ఠవంబు లొప్పఁ
దమతమ నామాంకితములైన శరముల
నేర్పడ లక్ష్యంబు లేయువారు,

హయమదద్విరదరథారూఢదక్షతఁ
ప్రకటించువారును ప్రాసశక్తి
కుంతతోమరగదాకుశలత్వ మెఱిఁగించు
వారునుగా నిట్లు వసుధలోన

రాజసుతులతోడ రమణఁ బాండవధృత
రాష్ట్రసుతులు వృద్ధరాజులొద్దఁ
దద్దయును ముదమునఁ దమతమ విద్యలు
మెఱసి రెల్లజనులు మెచ్చి పొగడ.

అంత ననంతబలపరాక్రములగు భీమదుర్యోధను లుద్యద్గదా హస్తులయి మహామత్సరంబుతో నేకశృంగసముత్తుంగ శైల ద్వయంబు ననుకరించుచు, వశానిమిత్త క్రుద్ధగంధసింధురంబులుంబోలె నొండొరులం దాఁకి, సవ్యాపసవ్యమండలమార్గంబుల గదా కౌశలంబు మెఱయునెడ.

అవనీచక్రము పాదఘాతహతి నల్లాడంగ, నత్యుచ్చభై
రవహుంకారరవంబునన్ వియదగారంబెల్ల భేదిల్లఁ బాం
డవకౌరవ్యగదావిఘట్టన మకాండప్రోత్థమై, భావిపాం
డవకౌరవ్యరణాభిసూచనపటిష్ఠంబయ్యె ఘోరాకృతిన్.

ఆ రాజసుతుల విద్యా
పారగపటుచేష్టితములఁ బరువడి నగ్గాం
ధారీధృతరాష్ట్రుల కతి
ధీరుఁడు విదురుండు సెప్పి తెలుపుచునుండెన్.

అంత భీమదుర్యోధనుల గదాకౌశలంబు సూచుజనుల పక్షపాత జనిత పరస్పరక్రోధవచనంబులు విని ద్రోణుండు రంగభంగ భయం

బున నశ్వత్థామునం బంచి, వారి నిద్దఱ వారించి, వారాశియుంబోలె బోరన మ్రోయుచున్న వాదిత్రశబ్దంబు లుడిపి, "నా ప్రియశిష్యుం డయిన యర్జును ధనుఃకౌశలంబు జూడుం" డనిన; నయ్యాచార్య వచనానంతరంబున.

హారివిచిత్ర హేమకవచావృతుఁ, డున్నతచాపచారుదీ
ర్ఘోరుభుజుండు, భాస్వదసితోత్పలవర్ణుఁడు, సేంద్రచాపశం
పారుచిమేఘమో యనఁగఁ బాండవమధ్యముఁ డొప్పి బద్ధతూ
ణీరుఁడు రంగమధ్యమున నిల్చె జనంబులు దన్నె చూడఁగన్.

"వీఁడె కృతహస్తుఁ డఖిలాస్త్రవిద్యలందు
వీఁడె యగ్రగణ్యుఁడు ధర్మవిదులలోన
వీఁడె భరతవంశంబెల్ల వెలుఁగఁ గుంతి
కడుపు చల్లగాఁ బుట్టిన ఘనభుజుండు"

అని పలుకు జనుల పలుకులు
విని గొంతి యనంతహర్ష విస్తారితలో
చనయై నందను నృపనం
దనసంఘములోనఁ జూచి తద్దయుఁ బొంగెన్.

చారుమనస్సమ్మదరస
పూరము వెలివేర్చునట్లు పొలఁతికి విగళ
ద్భూరి స్తనజనితపయో
ధారలు, నానంద బాష్పధారలు నొప్పెన్.

అయ్యర్జును స్తుతివచనంబు లొక్కట జనసంఘంబువలన నెగసి, వియత్తలనిదశనం బయిన; నమ్మహాధ్వని విని యదిరిపడి ధృత రాష్ట్రుఁ "డిదియేమి రభసం" బని విదురు నడిగిన నాతం డిట్లనియె :

"భూరిభుజాం దర్జునుఁ డతి
శూరుఁడు దనయస్త్రవిద్యఁ జూపఁగ రంగ
ప్రారంభుఁ డయిన నతని న
వారితముగఁ బొగడు జనరవం బిది యధిపా!"

అనవుడు ధృతరాష్ట్రుఁడు దన
మనమున సంతోషమంది "మానుగ వీనుల్
గనిన ఫలమునకు నిప్పుడు
వినఁగంటిని బాండుసుతుల విద్యాశక్తుల్"

అని పొగడుచుండ నర్జునుఁ డాచార్యు ననుమతంబున.

ఆగ్నేయశరమున నతిభీకరాగ్నియు
వారుణాస్త్రమున దుర్వారజలము
ననిలబాణంబున నధికానిలంబును
మేఘాస్త్రమున మహామేఘచయముఁ
బుట్టించు, మఱియును భూమిబాణంబున
భూప్రవిష్టుండగు, భూరి ఘోర
శైలబాణంబున శైలరూపము దాల్చు
వీరుఁ డదృశ్యాస్త్ర విద్యపేర్మిఁ

దా నదృశ్యదేహుండగుఁ దత్క్షణంబ
హ్రస్వుఁ డగు, దీర్ఘుఁ డగు, సూక్ష్ముఁ డగు, రయంబు
తోడ రథమధ్యగతుఁ డగు, దూరగతుండు
నగు, మహీతలగతుఁ డగు నద్భుతముగ.

ఇట్లస్త్రవిద్యా వైచిత్ర్యంబు మెఱసి యర్జునుండు జనుల కాశ్చర్యంబు సేయుచున్నంతఁ గర్ణుఁడు నిజవిద్యాకౌశలంబు మెఱయ సమకట్టి రంగద్వారమున నిలిచి, భుజాస్ఫాలనంబు సేసిన.

జనులెల్లం గడు సంభ్రమింపఁగ నజస్రంబై భుజాస్ఫాలన
ధ్వని శైలప్రకరంబుపైఁ బడు మహాదంభోళిశబ్దంబయో
యన వీతెంచినఁ బాండవుల్ సనిరి ద్రోణాచార్యుడాయన్ సుయో
ధను వేష్టించిరి తమ్ములందఱును దద్ద్వారంబు వీక్షించుచున్.

సాలప్రాంశు, నిజోజ్జ్వలత్కవచు, శశ్వత్కుండలోద్భాసితున్,
బాలార్కప్రతిమున్, శరాసనధరున్, బద్ధోగ్రనిస్త్రింశు, శౌ
ర్యాలంకారు, సువర్ణవర్ణు, ఘనుఁ, గర్ణాఖ్యున్, జగత్కర్ణపూ
ర్ణాలోలద్గుణుఁజూచి చూపఱు ప్రభూతాశ్చర్యులై రచ్చటన్.

కర్ణుండును జనుల నందఱ నదల్చి, చొత్తెంచి, రంగమధ్యంబున నిలిచి, కలయంజూచి కృపద్రోణాచార్యులకు నమస్కరించి సజల జలధరధ్వానగంభీరరవంబున నర్జును నాక్షేపించి యిట్లనియె:

"నీవ కడునేర్పుకాఁడవు
గా వలవదు, పీనిఁ గొన్ని గఱచితి మేమున్,
నీ విద్యలెల్లఁ జూపుదు
మే? వీరలు సూచి మేలుమేలని పొగడన్."

అనిన వినతనయు పలుకులు
జనులకు విస్మయము, సవ్యసాచికిఁ గోపం
బును సిగ్గును, మఱి దుర్యో
ధనునకుఁ బ్రీతియును జేసెఁ దత్క్షణమాత్రన్.

అంత ద్రోణుచేత ననుజ్ఞాతుండయి కర్ణుం డర్జునుచూపిన యస్త్ర విద్యావిశేషంబులెల్ల నప్రశమంబున జూపినఁ, జూచి దుర్యోధనుండు దానుం దమ్ములును గర్ణునిం గౌఁగిలించుకొని, "నాతో బద్ధ సఖ్యం

దవయి నాకును బాంధవులకును హితంబుసేసి, నన్నుం గురు రాజ్యంబు నుపయోగింపు" మనిన, "నట్లచేయుదు"నని కర్ణుం డొడంబడి, "యిమ్మొఁగిన రాజలోకంబును నీవును జూడఁ బార్థుతో ద్వంద్వ యుద్ధంబు సేయవలయు"ననిన, ధార్తరాష్ట్రు మధ్యంబున నున్న యక్కర్ణుం జూచి పార్థుం డిట్లనియె:

"పిలువంగఁ బడక సభలకు
బలిమిం జని పలుకు పాపభాగుల లోకం
బులకుఁ జన వేఁడి పలికెదు
పలువ! యెఱుంగవు పరాత్మపరిమాణంబుల్"

అనిన విని పార్థునకు ని
ట్లనియె నినాత్మజుఁడు "దుర్బలాయాసక్షే
పనిబంధమ్ములు పలుకక
ఘననిశితాస్త్రములఁ బలుక గదఁగుము నాతోన్.

ఈ రంగభూమి యస్త్ర వి
శారదులగువారి కెల్ల సామాన్యముగా,
కారయ వీరికిఁ జొరనగు,
వీరికిఁ గాదను విచారవిషయము గలదే!"

అని గర్వించి దుర్యోధనానుమతంబునఁ బార్థుతో ద్వంద్వ యుద్ధంబు సేయంబూని రణసన్నద్ధుండయి రవితనయుండు రంగ మధ్యంబున నున్నంత, నర్జునుండును నాచార్యభ్రాతృచోదితుండై యుగాంతకాలానలుండునుంబోలెఁ బ్రతిఘటించి నిలిచిన.

జనితామర్షణుఁ డంతఁ బార్థుపయిఁ బర్జన్యాస్త్ర మక్కర్ణుఁ డే
సె నపారం బయి భూ నభోంతరముఁ దజ్జీమూతయూథంబు గ

ప్పినఁ దద్ధ్వాంతతిరోహితాపఘనుఁడై బీభత్సుఁ డుండెన్, విరో
చనుఁ డాత్మద్యుతి విస్తరించె సుతుపై సంప్రీతచేతస్కుఁడై.

ఆయ్యవసరంబున దుర్యోధనుం దొట్టి ధృతరాష్ట్రనందను లందఱుఁ గర్ణువలన నుండిరి, భీష్మద్రోణకృపపాండవులు పార్థువలననుండి, రంత—

రవిసుత పార్థుల ఘోరా
హవమునకును వెఱచుచున్నయది కుంతి తదు
ద్భవఘనతరశరతిమిరౌ
ఘవృతాంగుఁ దనూజుఁ జూడఁగానక వంతన్,

ధృతి దఱిఁగి మోహమూర్ఛా
న్వితయైనను సంభ్రమించి విదురుఁడు ప్రత్యా
గతజీవఁ జేసెనప్పుడ
యతిశీతలచందనోదకాసేకమునన్.

అంత నర్జునుం డనిలబాణంబున నమ్మేఘపటలంబు పఱవ నేసి యాదిత్యసమతేజుం డయియున్న, విదురదర్శితు లైన యక్కర్ణార్జునులం జూచి కుంతి సంతసిల్లె; నపుడు ధర్మవిదుం డఖిలద్వంద్వ యుద్ధసమాచారనిపుణుండు కృపాచార్యుం డయ్యిద్దఱ నడుమ నిలిచి, కర్ణున కిట్లనియె:

"కురుకులజుండు, పాండునకుఁ గుంతికిఁ బుత్త్రుఁడు, రాజధర్మబం
ధురచరితుండు, నీ వితనితోడ రణం బొనరించెదేని వి
స్తరముగ నీదు వంశమును దల్లిని దండ్రిని జెప్పు, చెప్పినన్
దొర యగుదేని నీ కెదిరి దోర్బలశక్తి నితండు చూపెడున్."

అనిన విని కర్ణుండు దన కులంబును, దల్లిదండ్రులను జెప్ప సిగ్గు పడ తల వాంచియున్నం జూచి దుర్యోధనుఁడు గృపున కిట్లనియె:

"కులము గలవాఁడు, శౌర్యము
గలవాఁడును, నధిక సేన గలవాఁడును, భూ
తలమున రా జను నామము
విలసిల్లఁగఁ దాల్చు మూఁడువిధముల పేర్మిన్.

రాజవరుఁడైన పార్థుతో రాజుగాని
యాతఁ డని సేయఁగాఁ దగఁడేని వీని
నెల్లవారును జూడంగ నీక్షణంబ
రాజుఁ జేసెద నే నంగరాజ్య మిచ్చి"

అని యప్పుడ భీష్మధృతరాష్ట్రులకుం జెప్పి, వారి యనుమతంబున మహామహీసురసహస్రంబునకు గోసహస్రాయుతంబు దానంబు సేసి, 'యంగరాజ్యంబునకు పీఁడర్హుండయ్యెడు' మను బ్రాహ్మణ వచనంబు వడసి, కర్ణుం గాంచనపీఠంబున నునిచి, యంగరాజ్యమున కభిషిక్తుం జేసినఁ గర్ణుండు మణిమకుటకేయూరహారాది భూషణ భూషితుండై, సకలరాజచిహ్నముల నొప్పి, పరమ హర్షంబుతోడం గురుపతి కిట్లనియె:

"బృహదబ్ధిమేఖలాఖిల
మహీతలక్షత్రివరసమక్షమున మహా
మహిమాన్వితుఁగా నన్నును
మహీశుఁగా జేసి తతిసమర్థత వెలయన్.
దీనికి సదృశముగా మఱి
యేనేమి యొనర్తు నీకు నిష్టం?" బనినన్,

"మానుగ నాతోఁ జెలిమి మ
హీనుతముగఁ జేయు, మిదియె యిష్టము నాకున్"

అనిన విని దుర్యోధనున కెంతయు సంతోషంబుగాఁ గర్ణుండతని తోడి యిష్ట సఖత్వంబున కొడంబడియె; నంతఁ గొడుకు రాజ్యాభిషేకోత్సవంబు సూచి హర్ష పరవశుండయి సూతుండు కర్ణునొద్దకుం బఱతెంచినఁ గర్ణుండును వినయవినమితోత్తమాంగుడైన.

కడఁగి సూతుండు పుత్రకుఁ గౌఁగిలించి
కొని, తదీయ మూర్ధాఘ్రాణ మొనరఁజేసి,
అంగరాజ్యాభిషేకార్ద్రమైన శిరముఁ
దడిపె వెండియు హర్షాశ్రుతతులఁజేసి.

దానిం జూచి భీముఁడు కర్ణుని సూతకుల సంభవునిగా నెఱింగి నగుచు నిట్లనియె:

"నీదు కులమునకుఁ దగఁగఁ బ్ర
తోదముగొని రథము గడపఁ బొడఁగుము, నృపధ
ర్మోదయుఁడగు నర్జునుతోఁ
గాదనక రణంబు సేయఁగా నీకగునే?....
ఉత్తమ క్షత్రియ ప్రవరోపభోగ్య
మైన యంగరాజ్యంబు నీ కర్హమగునె?
మంత్రపూతమై, గురుయజమానభక్ష్య
మగు పురోడాశ మది కుక్క కర్హమగునె?"

అనిన, గర్ణుండు వెల్లనై, దీర్ఘోష్ణనిశ్వాసవ్యాకులితవదనుండై ఆకాశంబువలననున్న యాదిత్యుం జూచుచు మిన్నకుండె; నంత,

నంతర్వ్యాకులితుండైన కర్ణుం జూచి భ్రాతృపద్మవనమధ్యంబునుండి దుర్యోధన మదాంధగంధ సింధురంబు వెలువడివచ్చి, యలిగి భీమున కిట్లనియె:

"అనిలజ! నీ కిట్లని ప
ల్కను దలఁపను నగునె? లేడికడుపునఁ బులి పు
ట్టునె? యిట్టి దివ్యతేజం
బునవాఁ డధమాన్వయమునఁ బుట్టునె చెపుమా?

శూరుల జన్మంబు, సురల జన్మంబును,
నేఱుల జన్మంబు నెఱుఁగ నగునె?
మొగిని దధీచి యెమ్మునఁ బుట్టదయ్యెనే
వాసవాయుధమైన వజ్రమదియు?
గాంగేయుఁడన, మఱి కార్తికేయుండన,
నాగ్నేయుఁడన రౌద్రుఁడనఁగ, శరవ
ణోద్భవుండన, గుహుం డుద్భవిల్లఁడె? శర
స్తంబజన్ముడుగాఁడె ధర్మవిదుఁడు

కృపుఁడు? ఘటసంభవుఁడుగాఁడె కీర్తిపరుఁడు,
వరుఁడు ద్రోణుఁడు? విప్రులవలనఁ బుట్టి
రైరె సత్ క్షత్రియ ప్రభు లవనిఁ గావఁ
గడఁగి? మీ జన్మములు నిట్లకావె వినఁగ?

వానితోడిదేమి? సహజ కవచకుండల మండితుం డితఁడు ప్రకృతి పురుషుండుగాఁడు; తన బాహుబలంబున నీయంగ రాజ్యంబునక కాదు, సకల మహీరాజ్యంబున కర్హుండగు" ననుచుఁ గర్ణుం దోడ్కొని నిజమందిరంబున కరిగె.

కుంతి యంత సహజకుండలకవచాభి
రాముఁ గర్ణుఁ జూచి, రవిసమానుఁ
బ్రత్యభిజ్ఞ నెఱిఁగి, ప్రథమపుత్రస్నేహ
మెఱుకపడక యుండ నింతి యుండె.

వినుతధనుర్విద్యావిదు,
ఘనుఁ, గర్ణు సహాయుఁ బడసి, కౌరవపతిఁ డ
ర్జునువలని భయము సెడి, జొ
మ్మనఁజేయిడి నిద్రవోయె ముదితాత్ముండై.

(ఆంధ్ర మహాభారతము — ఆదిపర్వమునుండి)

—: ० :—

మన్మథ దహనము

నన్నిచోడదేవ

అంత రతిసమేతుండు, పుష్పాయుధుండు పుష్పరథారూఢుండై, హిమవంతంబున కరిగి పరమేశ్వరు తపోవనంబు సొత్తెంచి,

వలరా జామనిఁ బిల్చి "వేగమెయి నీ వాసంతికానందదో
హల మీకాననలక్ష్మికి"మ్మనుడు, నాహ్లాదంబుతో నెయ్యు మ
గ్గలమైయుండ వసంతకుండుఁ దమపైఁ గన్నిద్దఁ గారాకు గెం
దలిరా కయ్యెనొనాఁదలిర్చెవడిఁ గాంతారాంతరోర్వీజముల్

మలయసమీరణాభిహతి మ్రాఁకుల నాకులు డుల్లి డుల్లి, క్రొ
మ్మొలకలు సాగిసాగి, విరిమోసులఁ గెందలి రొత్తియొత్తి, కు
ట్మలములుగ్రమ్మిక్రమ్మి, కుసుమంబులు వాసనకెక్కి యెక్కి, గు
త్తులుగొని పండిపండి వినుతుల్ దగ నారములొప్పె నామనిన్.

వేదన విరహులు సేదలు సెడి సంధు
    లెడలంగఁ బల్లాకు లెడలెఁ దరుల
రాగిల్లుకవల మేఁదీఁగెలఁ బులకంబు
    లంకురింపఁగఁ దమ లంకురించె
సమ్మదంబునఁ గామిజనులచిత్తంబులు
    చిగురొత్తఁ దరులందుఁ జిగురులొత్తె

రతిదోహలముల దంపతుల ముఖాబ్జముల్
　　　　విలసిల్ల విలసిల్లె విరులు దరుల
నెలమిఁ జిలుకపిండు దొలుమేనఁ జేసిన
తపము పండఁ బండెఁ దరువనంబు,
లువిద లింపు మిగుల నూయెలపాటలు
వాడ మధుమదమునఁ బాడెనలులు.

మదను తలిరెల్లులోయనఁ
బొదిగొని కెందలిరు లెసఁగు భూరుహములపై
నొదవెడు రాగాంబుధి బు
ద్బుదములునా నెసఁగె ముకుళములు తోరములై.

పొన్నలుపూచెఁ, బొన్నలొగి పూవక ముందఱఁబూచెగోఁగు, లా
పొన్నలుఁగొండగోఁగులును బూవకముందఱఁ బూచెబూరువుల్
పొన్నలు గొండగోఁగులును బూరువులు న్నొగిఁ బూవకుండగాఁ
మున్న వనంబునంగలయ మోఁదుగులొప్పగఁబూచె నామనిన్.

పలకెఁడు కారాకు లలితాస్థిచయముగా
　　　　సోలుకొమ్మలు పలుకేలు గాఁగఁ
బాలపల్లవములు వ్రేలుకెంజడలుగాఁ
　　　　బెనఁగు తీఁగలు దొడ్డఫణులుగాఁగఁ
గలకంఠనికరంబు గళమునకప్పుగాఁ
　　　　బుప్పొడి మేని విభూతిగాఁగ
ఫలములు వరదానఫలములుగా నరి
　　　　మాలికల్ రుద్రాక్షమాలికలుగ

శంభుమూర్తిఁ దాల్చి సహకారభూరుహ
చక్రవర్తి నవవసంతవేళ
నతిశయిల్లుచుండె నక్కడఁ గని, మది
నుదరిపడి మనోజుఁ డోసరింప.

నెలఁతల పరిమళ నిశ్వాసపవనంబుఁ
దలపించె దక్షిణానిలవిలాస
మింతుల దరహాసకాంతి సంభావన
గావించెఁ జంద్రప్రభావిభాతి
రమణుల రక్తాధరభ్రాంతి నొదవించె
లాలితాశోకప్రవాళలీల
వనితల మంజులస్వనశంకఁ బుట్టించెఁ
గలకంఠమదకీరకలకలంబు

కామినీవిలోలకర్ణాంతవిశ్రాంత
లోచనప్రశంసలోలబుద్ధిఁ
బడసె దళితపత్రపద్మవిభ్రమము వి
యోగులందు మధుసమాగమున.

సోలుచు, సమ్మదరసమునఁ
గ్రాలుచు వనపాలబాలికలు నవలతికాం
దోలముల వేడ్కసలుపుచు
నాలతు లొగిఁజేసి పాడి రభినవలీలన్.

ఆమనికి నెలమి విపులా
రామంబుల పొల్పు సూచి రాగోత్కటమై

కాముఁడు రతిఁ గని తానును
గామాతురుఁడై మనోవికారము నందెన్.

లత్తుకరసమున జొత్తిల్లఁబదతల
ములఁ నరచేతుల మోవిఁ బూసి
నవకుసుమంబుల్ల నానావిధంబుల
తొడవులు రచియించి తొడిపి వేడ్క
రాజీవపుష్పపరాగంబుఁ గబళించి
విలసిల్లు సీమంతవీథిఁ బోసి
యరవిరి సురపొన్న యకరువు వరుసతో
నలకల జిన్నిపు వ్వలికి కలయ
సలలితంబగు పుప్పొడి డులిచి పీఁగు
జన్నుగవమీఁదఁ బోయుచుఁ జెన్ను మిగుల
సుకతి గైసేసి, ప్రీతితోఁ జూచుచుండె
భావజన్ముండు వచ్చిన పనియు మఱచి.

ఇట్లు తత్కాలోచిత క్రీడాపరవశుండై కంతుండు బెదరి, నిజగమన ప్రయోజనంబుఁ దలంచి, యాక్షణంబ....సమరసన్నద్ధుండై, సకల జనంబులు.... ననురాగరసపూరిత హృదయులై పరవశులై యున్నం గని, హరగిరిజల కంతకుం దమయంతన సంగమంబగు, నా వచ్చిన కెలసంబు వసంతువలనఁ దీరకున్నె? యని... అనతి దూరంబుగాఁ జనిఁ ముందట.

అమరగ నింద్రియాళి విషయంబులతో, విషయంబు లన్నియుం గ్రమమున గాడ్పునందడిఁచి, గాడ్పులఁగూర్చిఁ మనంబునందు, సంయమమతిఁ దన్మనంబొనర నాత్మునియందొడగూర్చి, యాత్మయోగమునఁ జలింపకున్న శివుఁ గాంచె మనోజుఁడు దవ్వుదవ్వులన్.

హరుఁగని, ప్రాణము ఝల్లని
విరిసిన మెయిమఱచి పచ్చవిల్తుఁడు దగఁ జి
త్రరువున వ్రాసిన కాముని
కరణి నచైతన్య వృత్తిఁ గదలక నిల్చెన్.

ఇట్లు నిలిచి, రతిప్రబోధితుండై, త్రినయను సమాధి వైఫల్యంబు
సేయ నుపక్రమించి నిజమూలబలంబుల నవలోకించిన,

అలిఝుంకారముఁ, గీచకస్వనముఁ గీరాలాపముల్, మత్తకో
కిలనాదంబులు, శారికారవములుం, గేకీనినాదంబులుం
గలియం భోరన మంజుగానములతో గంధర్వగీతంబు ల
గ్గలమై భోరన మ్రోసె నీశ్వరులతాగారంబు ఘూర్ణిల్లగన్."

శంభు సమాధికి విఘ్నా
రంభములై యులియు వనచరములకు జిహ్వా
స్తంభ గతి స్తంభ మనః
స్తంభములుగ నంది హస్తసంజ్ఞ నదల్చెన్.

మృదుపై ముంగలి సని, తల
పడి మలయానిలుఁడు పోరుభరమై మదనుం
బడలువడఁ బఱచ్రకియఁ దడఁ
బడ ధూళియ గాడ్పు వీచెఁ బ్రతికూలంబై.

తరు గుల్మాదుల మఱువునఁ
దరతరమ చలించి గడికిఁ దారుచుఁ బురసం

హరు నెయిదఁ జొచ్చెఁ గాముఁడు
గరివైరికిఁ జొచ్చు వేటకాఁడును బోలెన్.

అంత సకాల వసంతలతాంతాపచయ కేళిలాలసయై.

మెలపారు నెలమావి తలిరుల నొకకొన్ని
రమణీయమగు చంపకములు నొదివి
లలితాశోక పల్లవముల నొకకొన్ని
కమనీయమగు గుర్వకములువెట్టి.

చెలువలెల్ల నొండు చిగుళులు పువ్వులు
గలయఁదాల్చి, పొల్చి బలసిరాఁగ
శైలరాజతనయ సనుదెంచె నందన
వనము గాఁపువచ్చు పడువవోలె.

అంతం బరమేశ్వరుండు తుర్యావస్థితంబులైన మనఃప్రాణంబులు జాగ్రదవస్థావ్యవస్థితంబులు సేసి, సుప్రసన్నుండైన కన్నెఱింగి గౌరి....హరచరణసరసీరుహంబులకుఁ బుష్పాంజలి యిచ్చి, కృతాంజలియైన,

ఆ వనజాస్య హస్తతలజారుణ దీప్తులఁ గూడివచ్చు పు
ష్పావలి మీఁద నీశతనుజామలరోచులు గప్పి యొప్పె సం
ధ్యావిరళోద్గత ప్రకటితారుణదీప్తులలోనఁ బొల్చు తా
రావళిమీఁదఁ బర్వు నమృతాంశుకరప్రకరాభిరామమై.

అంతం గంతుండు గౌరీ హృదయంబు న్మదనాస్త్రంబున భేదించిన నాక్షణంబ,

అలికాగ్రంబునఁ గ్రాలి యాడి బొమ లాహ్లాదింపఁ గన్గోనలం
దలఁకెన్ సమ్మదవారి, మోవియదరెన్, దన్వంగిమై నొత్తెము
త్పులకల్, గంపముగూడ నూర్పులెలమిం బొందె, న్మనంబాత్మలో
నొలసెన్, రాగము మోమునం బొలసె గండోల్లాసహాసప్రభల్.

ఆ లలితస్మితాస్యలలితామలకోమలచంచలాలసా
లోలవిశాలసంస్ఫురితలోచన దృష్టిరసప్రవాహమం
దోలిన పక్కి, వెల్లిగొని, యొక్కటఁ గ్రక్కున ముంచి మీఁదికిం
దేలఁగనెత్తెఁ, జుట్టె, హరుఁ ద్రిప్పలఁబెట్టె మనోజుఁడుబ్బఁగాన్

నగరాజతనయ పన్నగ రాజధరుమ్రోల
నిలువుడు మదనుఁ డేటలవి నిలిచె
నెలనాగ గరిబొమల్ వాలయింపనెత్తుడుఁ
జిత్తజుఁ డించువి ల్లెత్తికొనియె
హరిణాక్షి లసదపాంగాలోకనము నూలు
కొలుపుడు నమ్మరిగొలిపె మరుఁడు
పతినెఱి నూరఁ బార్వతి సూచుసుఖుచూడ్క
లాడుడు నలరమ్ము లాడె నీశుఁ

గంతుఁ డేయఁదొడఁగె, నంత నీశ్వరునకు
నచలవృత్తి జలుపు నాత్మవిమల
యోగభావ మెడపి, రాగోత్కటంబున
గౌరియందు నిలిపెఁ గన్ను, మనము.

గిరిజ లలితాంగములు వారి
బొరిఁ గనుఁగొని సొగసి యిసుకబొమ్మలు జలముల్

దెరలఁగ విరిసినగతిఁ బొది
విరిసి మహేశ్వరు మనంబు వికలంబయ్యెన్.

ఎలరారు కనుగవ వొలయించుఁ గ్రేవల
నెఱిగొని మెఱుఁగులు దుఱఁగలింపఁ
గ్రొవ్విరి చిఱునవ్వు నవ్వు వాతెఱకాంతి
రంగిల్లి సితరుచుల్ దొంగలింపఁ
గుదుటఁ గ్రక్కడరినఁ గదియించునుదువిల్లు
సుడిసి ముత్తరఁగలు గడలుకొనఁగ
సోలంబు నెఱనూరు సొగియునుంజెమటపై
వదలి మేఁదీఁగ మవ్వంబు మిగుల

నొత్తలించుఁ, దఱను నూకించుఁ, దాలిమి
కగ్గలించు, నెఱయ నప్పలించు
మదనశరవిభిన్న హృదయాబ్జయై మహా
దేవుఁ జూచి గౌరిదేవి తివుట,

ఇట్లు మదనపరవశయగు పార్వతిం గని సొగిసి,

పులకాంకురంబులు దలలెత్తి మేను గం
పింపఁ గోమలిఁ గౌఁగిలింపఁ దలఁచు
రాగోత్కటమున సైరణలేక మానినిఁ
గాయ్వునఁ బైపడి కవయఁదలఁచు....

తన మహత్త్వంబు దలఁపక తరుణిపొందు
వడయఁ గిడ్పడి తేఁకువ వాపఁదలఁచు
భావజాస్త్రాభిహతి మహాదేవుఁ డొక్క
వ్రేలిమిడి బెంపు సెడి కడు విరలిగొనియె

నవతమాలలతాతతి నడుమఁ బుష్ప
చాపమండనహస్తుఁడై, శంబరారి
దనరె నీలాభ్రపటల మధ్యమున నింద్ర
చాపహస్తుఁడై వెలుఁగు పర్జన్యులీల.

అంతకాంతకుండు కంతుఁ గనుంగొని, కోపించిదహనాంబకంబు విచ్చిచూచిన.

పొగయగ, రాజకొక్క మొగి భోరన మంటలు విస్ఫులింగముల్
నెగసి, రయంబునం గలయనిండి, ఛటచ్ఛటధుగ్ధగద్ధగ
ద్ధగయని మండి పంచశరు దగ్ధము సేయుచు, యాక్షణంబులో
మగిడి పురారి నేత్రశిఖి మల్చె మహాశనిపాతభీమమై.

నిటలాక్షవహ్ని గడును
త్కటమై తరతరమ మీఁదఁ గప్పిన మదనుం
డిట యట మెదలఁగ నేరక
పటుతరశిఖిశిఖలఁ గాలి భస్మంబయ్యెన్.

శని కోపించెనొ, గానక
మును గోపించెనొ, మహోగ్రముగ నుగ్రుఁడు సూ
చినఁ గాలెనొ, చూడక యట
మును గాలెనొ, నాఁగ నిమిషమున నఱగాలెన్.

గిరిసుతమైఁ గామాగ్నియు
హరుమైఁ రోషాగ్నియుం, దదంగజుమై ను
ద్ధురకాలాగ్నియు, రతిమై
నురు శోకాగ్నియును దగిలి యొక్కట నెగసెన్,

అనలశిఖాలిగాంచి యభయం బభయంబని దేవతల్ నభం
బునఁ జెలరేగి చీరుటకు మున్న మనోభవు నీఱుచేసి పో
యినఁగని దిక్పతుల్ సురలు నింద్రుఁడు శోకభయార్తులై మరుం
బనవుచుఁ బాఱిరొండొరుల పట్టులు గానక భీవికారులై.

(కుమార సంభవము. చతుర్థ పంచమాశ్వాసముల నుండి)

—: o :—

వెట్టిఁజేసిరిగాక విశ్వేశ! యెట్టి
వెట్టివారైనను విషముఁ ద్రావుదురె?
బ్రతుకుదురె విషమ్ముపాలైన వార?
లిది యెట్లు వినవచ్చు, నేమి సేయుదును
నిక్క మెవ్విధమున నిన్నెకా తెఱఁగ
ముక్కంటి! నాకింక దిక్కెవ్వరయ్య?
నాకొఱకైనఁ బినాకి! యివ్విషము
చేకొన కుమియవే నీకు మ్రొక్కెదను
కటకటా! మేన సగంబున నుండి
యెట వోయి తవ్వ! నీ వెఱుఁగవే గౌరి!
ప్రమథగణములార! పరమాప్తులార!
సమసిన వెండి మీ శక్యమే కావ?
శతరుద్రులార! యసంఖ్యాకులార!
క్షితిధరకన్యకాపతిఁ గావరయ్య!
వీరభద్రయ్యరో! విషమఁ బ్రాణేశుఁ
డారగించె నిఁ కెట్టులవునోకదయ్య!
ఓ పురాతనులార! యెదయందు బ్రతుక
నోపునాకో! విషం బొగి నారగించెఁ
జావు దప్పింపరే సద్గురునాథు
దీవన లీయరే, కావరే శివునిఁ,
దల్లి లేని ప్రజలఁ దలఁతురే యొరులు
తల్లియున్న విషముఁ ద్రావ నేలిచ్చు?"
సని ప్రలాపింపుచుఁ బనవుచు, "నొండు
వినఁజాలఁ, బ్రాణము ల్విడుతు నే" ననుచుఁ
దడయక ఘనజలాంతరమున నుఱుకఁ;

బడకుండ నా రుద్రపశుపతిఁ బట్టి
పార్వతీసహితుఁడై ప్రమథరుద్రాది
సర్వసురాసురసంఘంబు గొలువ
హరుఁడు ప్రత్యక్షమై "యడుగుము నీకు
వరమిత్తు నెయ్యది వాంఛితం" బనుడుఁ
గడు సంభ్రమంబున మృదుపదాబ్జములఁ
బడి రుద్రపశుపతి భట్టారకుండు
"ఏమియు నే నొల్ల నీ విష సేవ
నేమేమి పుట్టునో యే వినఁజాలఁ
గ్రక్కున నుమియవే కాలకూటంబు,
నిక్కంబు నాకెక్క నీ యీవి" యనిన;
దశనకాంతులు దశదిశలఁ బర్వంగఁ
బశుపతి యారుద్రపశుపతి కనియె-
"ఇట లోకములలోన నెన్న నేకాక
యట్రమింగ నుమియంగ నది యెంత పెద్ద?
యణుమాత్ర నా కంఠమందుఁ జిక్కినది
గణుతింప నున్నదే కాలకూటంబు?
యింత సంతాపింపనేల నీ" కనుచు
వింతన వ్వోలయంగ సంతరించుడును.
"నమ్మంగఁ జాలఁ బినాకి! యివ్విషము
గ్రమ్మన నొక్కింత గడుపు సొచ్చినను
బెద్దయుఁ బుట్టునో, పిమ్మటివార్త
దద్దయు విననోపఁ, దా మున్న చత్తు,
సమయని, మ్రొక్కెండేనిఁ జావనీవేని
యుమియు మివ్విషమొండె, నొండు సెప్పకుము

తక్కినమాటలు దనకింప" వనుచు
నిక్కంబు తెగువమై నిష్ఠించి పలుక;
నుమియకుండినఁ జచ్చునో ముగ్ధ యనుచు,
నుమబోటి యాత్మలో నుత్తలపడఁగ,
నుమిసినఁ గొని కాల్చునో తమ్ము ననుచుఁ
గమలాక్షముఖ్యులు గడగడ వడఁకఁ,
బ్రమథు లాతని ముగ్ధభక్తికి మెచ్చి
యమితమహోత్సవులై చూచుచుండ,
నొక్కింత నవ్వుచు నుడురాజధరుఁడు
గ్రక్కున లేనెత్తి, కౌఁగిటఁ జేర్చి,
"ప్రమథులయాన, నీ పాదంబులాన
సమయ నివ్విషమున, సత్యమిట్లనిన
నమ్మవే, వలవలి నా తొడ యెక్కి
నెమ్మిఁ జూచుచునుండు నీలకంఠంబు"
నని యూరుపీఠంబునందు ధరించె.
మును గుఱియున్నదే ముగ్ధత్వమునకు?
నదిగాక గుత్తుక హాలాహలంబు
కదలినంతటనె చచ్చెదఁగాక! యనుచుఁ
దన కరవాలు జొమ్మన దూసి మోపి
కొని, కుత్తుకయ చూచుచును తెప్పలిడక
పశుపతితొడమీఁదఁ బాయక రుద్ర
పశుపతి నేఁడును బాయకున్నాఁడు.

(బసవపురాణము నుండి)

—: o :—

పాంచాలీ భీమసేనులు

తిక్కన సోమయాజి

"నన్నుఁ బరాభవించి సదనంబునకున్ జని కీచకుండు ము
న్నున్న తెఱంగు దప్పక సుఖోచితశయ్యను నిద్రసేయ నీ
కన్ను మొగుడ్చు నూఱటకుఁ గారణమెయ్యది భీమసేన! మీ
యన్న పరాక్రమంబు వల దన్న నొకో దయమాలితక్కటా!"

అనుచు మందసంభాషణంబుల సంబోధించు పాంచాలిపాణి స్పర్శనంబున మేలుకని, 'యిదియెవ్వ' రనవుడు 'నే'నను నమ్మానిని యెలుంగెఱింగి భీమసేనుండు, యాజ్ఞసేని కీచకుదురాచరణంబు నాకుం బ్రకటించి వాని నిర్జింప నియోగించునదియై యరుగుదెంచెం గావలయు, నత్తెఱం గి త్తెఱవ తాన చెప్ప విందునని తలంచి,

"ఇంత ప్రొద్దేల యిచ్చోటి కేగుదేరఁ
గారణంబేమి యెవ్వరు గానకుండు
నట్లుగాఁ జనుదెంచితె యంబుజాక్షి!"
యనిన నయ్యింతి యిట్లను నతనితోడ.

"ఎఱిగి యెఱింగి నన్నడుగ నేమిటి? కప్పుడెఱింగి యింతకు
న్మఱచుటగల్గెనే నది వినంబనిలే, దటుగాక యున్నరూ
పెఱిఁగియు నేన చెప్ప విన నిష్టముగల్గుట చాలలెస్స, య
త్తెఱఁ గెఱిఁగించెదన్ వినుము తెల్లముగా మొదలింటినుండియున్.

అధిపుమఱంది సింహబలుఁ డప్పకు మ్రొక్కఁగవచ్చి, నన్ను న
త్యధిక మనోజరాగమతియై కనుగొంచుఁ గడంగి యెన్నియున్

విధములఁ బల్కి, నాకుఁ దన విన్ననువొప్పగఁజూపి, చేరి, మా
నధనవిహీనతం జెనకినం గడు నేవముపుట్టి యయ్యెడన్.

విడియంబలుకఁగ, వెండియు
నుడుగక కీచకుఁడు మన్మథోన్మాదము ద
న్నడరిన నన్నడుగుటకుం
దొడరినఁ గోపించి వానితో నిట్లంటిన్.

'దుర్వారోద్యమబాహువిక్రమరసాస్తోకప్రతాపస్ఫుర
ద్గర్వాంధప్రతివీరనిర్మథనవిద్యాపారగుల్ మత్పతు
ల్గీర్వాణాకృతు లేవు రిప్డు నిను దోర్లీలన్ వెసం గిట్టి గం
ధర్వుల్ మానముఁ బ్రాణముం గొనుట తథ్యం బెమ్మెయిం గీచకా!'

అనిన వినివాఁడు గొన్ని ప్రల్లదంబులు పలికిన, నేనునుం దత్కాలోచితవచనంబులం ద్రోచిపుచ్చినం బోయెఁ; బదంపడి పాపాత్మయైన సుదేష్ణ దనకు మదిరారసంబు దేరం గీచకనివాసంబునకు నన్నుం బనిచినం, బోవుట కొడంబడక, యెన్ని సెప్పిన నన్నింటికి నన్ని సెప్పి, నిర్బంధించినం బెద్దపెనంగ నోల్లక, నా మనంబున నన్నెవరికి నేమి సేయ వచ్చునని మీలావు నచ్చి, సూతునింటికి సురకుం బోయిన,

కొన్ని వెడమాట లాడుచు
నన్ను నతఁడు సెట్టవట్టినం ద్రోచి, వెసం
జన్న, వెనుకొనుటయును మీ
యున్నెడ కే నపుడు సంభ్రమోపేతగతిన్.

పాఱుతెంచిన, నక్కులపాంసనుండు
గోపమడరంగ వెనుకన కూడముట్టె:

నట యెఱుంగుదు నీవు, మీయన్న పెద్ద
తనముఁ జూచితి, నేమందు ననిలతనయ!

మీసుభటత్వమున్, బలము మిన్నకపోవఁగ దుస్ససేనుఁ ద
ట్లాసభలో ననుంబఱిచె, నంతియకాక జయద్రథుండు సం
త్రాసభరంబు లేకనుచితం బొనరించినఁ జెల్లిపోయె, నేఁ
డీసభికుల్ గనుంగొనఁగ నిట్లయితిన్ వగ నాకు వింతయే?

అకట ఆఁడుకూయు, నాలకూయును లాఁతి
వారికైన నరయవలయు ననిన,
నన్నుఁ గీచకుండు దన్నంగ నెట్టులు
సూడనేర్చె ధర్మసూనుఁ డపుడు?"

అనిన విని యతం డిట్లనియె,

"కీచకుఁ డట్లు మీఁదు పరికింపక నిన్నుఁ బరాభవింపఁగాఁ
జూచి, మహోగ్రకోపవివశుండగు నన్నును జూచి, ధైర్యహే
మాచలుఁడైన ధర్మసుతుఁ డమ్మెయి వారణ సేయకున్న నే
నీచత వాని, మత్స్యవిభునిం, బరివారము నుగ్గుసేసినన్,

ఆ సంరంభంబున సమయభంగంబుగా, జనంబులు మనల
నెఱింగిరేని,

ముందటిభంగిన కానల
యందు వసింపంగవలదె? యది నీవును నే
నుం దెచ్చిన యాపదగా
నిందింపరె యెల్లవారు నీరజవదనా?

కావున సత్యవ్రతనిష్ఠుండగు యుధిష్ఠిరుండు పొగడ్తకుం దగువాఁడుగాని దూఱువడ నర్హుండుగాఁ" డని వెండియు నిట్లనియె,

"పరిభవకరుఁడగు కీచకుఁ
బరిమార్చుట కిపుడు గడవఁబడియెనె? యిమ్మై
దురపిల్ల నేల వ్రేల్మిడిఁ
బొరిగొని నీ మనము కలఁకవుత్తు లతాంగీ!

మనల నెవ్వరు నెఱుఁగకుండునట్టి తెఱంగు దలపోయవలయుఁగాక, పగతుని భంజించుట యెంతటిపని" యనిన విని యమ్మానిని యిట్లనియె:

"గొంతికి నంత వెఱవ, మీ
కంత వెఱవ, దైవమునకు నంత వెఱవ, న
త్యంత కలుషాత్మ విరటుని
కాంతకు నే వెఱతుఁ బనులు గావించునెడన్.

కినుకకుఁ జాల కెంతయును గిద్సడి, నాపడుపాటులెల్ల వమ్మునఁ గలయంగ నిట్టు లొకమూర్ఖునిచేఁ దుదిపోయి కోలుపోయిన, నభిమానముం దగవునే డైఱ డెందముగొందలంబు బొందిన, ధృతిమాలి యేఁ బలికితిం దగవెల్ల నెఱింగియుండియున్.

ఇట్టిదకాని సమస్త జనస్తవనీయుండగు పాండవాగ్రజు నిక్కంబ నిందించిన దానంగా" నని పలికి, మఱియును,

"ధర్మతనూభవు సంతత
ధర్మనిరత మనము బ్రదుకఁదలఁచుట యరుదే?
నిర్మలుఁడగు నాతని స
ద్ధర్మంబునఁగాదె బ్రదుకు ధాత్రికినెల్లన్?

చనునె వేఱొకని కజాతశత్రుండను
పేర దిగ్విజయంబు పెంపుఁ దాల్ప
రాజసూయమహాధ్వరము గోరిచేయంగఁ
దీరునే పెఱధరిత్రీపతులకు
ధర్మైకనిరతుఁ డాతం డొక్కరుఁడ చూవె
యనఁ జన నొరులకు నలవియగునె
నిత్యవ్రతంబుగా సత్యంబు పాలింప
వచ్చునె యొరుల కెవ్వరికినైన

నయ్యుదధిస్థిరుగాంభీర్య, మతనిధైర్య
మరయ నొండెడఁ గలుగునె? యతఁడు కీర్తి
ధరుఁడుఁ గరుణోత్తరుఁడు మహీసురసమృద్ధి
కరుఁడు నిజవంశకరుఁ డుపకారపరుఁడు.

ఎవ్వని వాకిట నిభమదపంకంబు
రాజభూషణరజోరాజి నడఁగు
నెవ్వని చారిత్ర మెల్ల లోకములకు
నొజ్జయై వినయంబునొఱపుఁ గఱపు
నెవ్వని కడకంట నివ్వటిల్లెడుచూడ్కి
మానితసంపద లీనుచుండు
నెవ్వని గుణలత లేడువారాసుల
కడపటికొండపైఁ గలయఁబ్రాఁకు

నతఁడు భూరిప్రతాపమహాప్రదీప
దూరవిఘటితగర్వాంధకారవైరి
వీరకోటీరమణిఘృణివేష్టితాంఘ్రి
తలుఁడు గేవలమర్త్యుఁడె ధర్మసుతుఁడు!

అట్టిమహాత్ముఁ డొక్కనికి నాశ్రితుఁడై వెడగూడుఁ జీరయుం
బెట్టఁగ నిల్చి, వానిమది ప్రీతికి సీడగువృత్తిఁ బేరునుం
బుట్టునుమాలి, యిప్పుడిటుబ్రుంగుడువాటునఁ బొందఁజూచి, నా
కెట్టు మనంబు వట్టు. ధృతియెమ్మెయిఁ దూలకనిల్పుఁ జెప్పుమా?

నీ వలమూఁపులావు మును నేలవహించిన నాగకూర్మగో
త్రావనిభృద్దిశాకరుల కారయ నూఱటపట్టుగాదె? సం
భావన భూజనంబులకుఁ బండువుగాదె? మహోగ్రకోపరే
ఖావిభవంబు వైరులకుఁ గాలముచేరువగాదె పావనీ!

బకహిడింబకిమ్మీరులబాహుబలము
నాజరాసంధునుగ్రదర్పాతిశయము
లోకభీకరములు విజయాకరములు
నైన నీ కరములకు లోనయ్యెఁగాదె.

తొడరినహరునైన దోర్బలంబునఁ దన్ను
మిగులంగనీఁడను మేటిమాట
యమరేంద్రునర్ధాసనమునకునైన న
ర్హుండెంతయును నను రూఢిమాట
జమునిల్లుసొచ్చిన జంతువునైనను
గాచు నెమ్మెయి నను రాచమాట
దనుగోరి యూర్వశి దాన వచ్చిననైన
లోలుండుగాఁడను మేలిమాట

శౌర్యవైభవప్రాభవశౌచములకు
నారులకైనఁ గైవారమై యుల్లసిల్లు

నొక్కనికి నివియెల్లను నిక్కమట్టె!
యెందుఁ గలుగునె యర్జునీడువాఁడు?

అరయ నతండు మానధనుఁ డక్కట రంగమునందు నిల్చి, సుం
దరులకు నాటసూపెడువిధం బతిదీనము దానిఁజూచి, యేఁ
బురపురఁబొక్కుదుం, కడుపుఁబ్రోచికొనన్ లఘువృత్తికిమ్మెయిం
జొరనగువాఁడె దేవపతినూనుఁడు దైవముచేఁత సూచితే!

మగలకు మేటియైన బలమర్దననందనుఁ బేడిఁజేయఁగాఁ
దగునె విధాత! నీకు నని దైవము దూఱుదు, నోర్వరానినె
వ్వగ దలకొన్న నెంతయును వందుదు, ని ద్దురవస్థయెన్నఁడో
తెగు టని సంతతంబును మదిం దలపోయుదు నేమి సేయుదున్?

తనయొప్పిదముగన్నఁ దగిలి యెవ్వరికైన
మఱలగి క్రమ్మఱఁ జూడవలయువాఁడు
దనవర్తనమువిన్న మునిజనంబుకైన
నలవరించికొనంగవలయువాఁడు,
దనబంటుతన మాజి గనినమార్తురకైనఁ
బలుమాఱు నగ్గింపవలయువాఁడు
దన వితరణకేళి వినిన గల్పకతరు
వులకైనఁ దలయూపవలయువాఁడు

నకులుఁ డొరులకు నశ్వశిక్షకుఁడు గాఁగ
నగునె! యాతని దుస్థితి యనుదినంబుఁ
గాంచి, కన్నీ రడంచుచుఁ గడవరాని
దైవఘటనకు నోర్తుఁజిత్తంబులోన.

ఆరూపం బవికార, మా భుజబలం బత్యంతనిర్గర్వ, మా
శూరత్వంబు దయారసానుగత, మాశుంభత్క్రియాజ్ఞావ మా
ర్యంబప్రతికూలవాదరహితం బాయెఁగి సమ్మాన వి
స్తారోదాత్తము మాద్రిపిన్నకొడుకు కేతన్మాత్రుఁడే చూడఁగన్.

సుకుమారుఁ డతఁడు గోపా
లకవృత్తి వహించి యడవులం గ్రుమ్మరుచు
న్నిఁకకి నాక కాదు, పగవా
రికినైనను నకట మన మురియదే వగలన్.

ఏనును మీరు గానలకు నేగునెడన్ నను జేరి యెంతయున్.
దీనతదోఁపఁ గుంతి సహదేవుని నిల్లడవెట్టె నాకు, 'న
మ్మా! నినునమ్మి, చాలవిషమంబగు నివ్వనవాస మీతఁడుం
బూనఁగ నియ్యకొంటి' నని బోరన నశ్రులు గ్రమ్ముచుండఁగన్.

'కడుఁ బసిబిడ్డపోఁ డొకటి గా, దవునా నెఱుఁగండు, ముందర రె
య్యెడ నొకపాటెఱుంగఁ, డెద యెంతయుఁగోమల, మెప్పుడైన నే
గుడువఁగఁ బిల్తుఁగాని తనకుం గల యాఁకటిప్రొద్దెఱుంగఁ, డీ
కొడుకిటు పోకకున్ మనము గుందెడు నిన్ గని యూఱడిల్లెడున్'

యని యప్పగించె; నింక నా తెఱంగు వినుము:

"ద్రుపదభూవిభుఁడు పుత్రులకంటె నెంతయుఁ
        బెంపు సేయుచు గారవింపఁ బెరిఁగి
కుంతీమహాదేవి కోడండ్రలోపల
        నగ్గలంబుగఁ గొనియాడఁ బరఁగి
ప్రాణంబులకు నెల్లఁ బ్రాణంబుగా మీరు

నెయ్యంబుతియ్యంబు నెఱప నడిచి
మదిఁ దల్లి దండ్రుల మాఱుగాఁగాని జను
లనిశంబు భక్తిసేయంగ నెగడి
రూపగుణవిక్రమంబుల రూఢికెక్కి
నట్టికొడుకులఁ గని, భరతాన్వయంబు
నందు నాయల్ల యిల్లుగా నతిశయిల్లి
తగవుమై బాంధవులచేతఁ బొగడువడసి,

వినుతింపందగు రాజసూయమునఁ బృథ్వీదేవతాకోటికె
ల్లను సంతృప్తియొనర్చి, వారిదయఁ గల్యాణాత్మనై, పుణ్యవ
ర్తన పాండుక్షితిపాలుకోడ లనఁగా రాజన్యమాన్యప్రియాం
గనలం దెల్ల బొగడ్తగంటి నతిలోకంబైన మీ మన్ననన్.

ఏను మనంబు పెంపునెడి, యిప్పుడు నీచతరప్రచారముం
బూని నికృష్టనై యుదరపోషకై తగవేది, యెంయున్
దీనతబొంది, యిమ్మెయి సుదేష్ణపనుల్ గనునన్నుఁ జేయుచున్
హీనతనున్కి మీకు వగ పేమియుఁ జేయద, యేమి సేయుదున్!

పనివంపఁగాని, యొకతకుఁ
బనిసేయ నెఱుఁగ, నన్ను బనిగొనునెడఁ బాం
డునియగ్రమహిషి గొంకుచుఁ
బనిగఱపెడుచందమునన పనుచు పెఱుఁగవే.

ఒల్లరు రాజు, దేవులుచు నొద్దులురాచిన చందనంబు, మే
నెల్లఁ జెమర్పఁగా నకట యేను శ్రమంపడి నిల్చినిల్చి, య
ల్లల్లన మార్దవం బొనరునట్లుగ నెట్టకునేని రాచి, మీ
తల్లికి భక్తిపెట్టెడి విధంబునఁ బెట్టుదు బ్రహ్మ దిట్టుడున్.

నున్నదనంబుగా నలుఁగు నూఁటియుఁ జందన మట్లు రాచియుం
బన్నుగఁ గ్రొత్తలైన కలపంబులు గూర్చియు నాసుదేష్ణకుం
గన్నులసన్నలం బనులు గైకొని, వారకచేయుచుండుటన్
ము న్నటులున్న పాణితలముల్ బలుగాయలుగాచెఁ జూచితే?"

అనుచుం దొరఁగెడునశ్రుల
మునిఁగినమో మతనివక్షమునఁ జేర్చిన, న
వ్వనితయవస్థయ తాల్చుచు
ననిలసుతుం డడలె దేహ మలమటబొందన్.

అట్టియెడఁ దన్ను దాన యూరార్చికొనుచు
నంబుజానన నెమ్మొగ మల్లఁ దుడిచి
యనునయించి తత్కరములు దనమొగంబు
గదియఁ జేర్చుచు నిట్టూర్పుగాడ్పు నిగుడ.

చింతాక్రాంతుడైన కౌంతేయున కయ్యింతి యిట్లనియె:

"ఇందఱును నిన్నిభంగుల నిడుమగుడువ
వలసె ధర్మతనూభవు లనఁజేసి
దాయ లొడ్డిన మాయజూదంపుటురులఁ
బడి కులంబున కాతఁ డిప్పాటు దెచ్చె.

అక్కట మోసపోయి యడియాసలఁ జావకయున్నదాన, ము
న్నొక్కెడనే దురంతదురితోత్కటబాధలఁ బెట్టియున్న నా
కెక్కడి దుఃఖశాంతి గర మేదుట యెమ్మెయిఁ గల్గనేర్చు? మీ
ముక్కున నూర్పుగల్గ నొక మూర్ఖునిచేఁ బడితినిన్ సభాస్థలిన్.

మీ రేమి సేయుదురు, దై
వారంభముగాక శుభము నశుభంబును సం

సారులఁ దనతనతఱి నని
వారణఁ బొందంగ మాన్పవచ్చునె దానిన్?

కావున మీర లభ్యుదయగౌరవ మొందుట యాత్మఁగోరి యే
నేవిధినైన నాపదల కెల్లను నోర్చెద దానికేమి, యీ
కావలుఁడైన కీచకుఁడు గామనిపీడితుఁడై యలంతులం
బోవక వేచి, పట్టుకొనఁబోయిన దూఱెదఁగాక యిమ్మెయిన్.

వానిఁ దెగఁజూడవైతేని వాయుపుత్ర!
నీవు గనుగొన నురినైన నీరనైన
నగ్నినైన విషంబుననైన నేను
మేను దొఱఁగుదు నెట్టు నీ యాన సుమ్ము."

అనిన వృకోదరుండు చిఱునవ్వు నవ్వుచు నిట్లనియె:

"జలజదళాక్షి! కీచకుని జంపుట కిమ్మెయి ముట్టఁబల్కఁగా
వలయునె? యేను జూడ ననివారణ నిన్ను పరాభవించె వాఁ;
డిల మగలింక నాంధ్రకును నెవ్వరు? భంగము నీఁగఁజాలువా
రలఘుమదీయ బాహుబల మప్పుడు సూవనితవ్వు సాలదే!

ఎల్లి యెల్లవిధంబుల నెందుఁ జొచ్చె
నేని, నాధర్మతనయుండు దాన వచ్చి
యడ్డపడెనేని, నీవ పెంపారుకరుణ
గాచితేని నాచేఁ బడుఁ గీచకుండు.

వానిదెసం జింతవలవ, దమ్మాటలు విడువు"మని యాఱడిల్లం బలికె.

(భారతము-విరాటపర్వమునుండి)

—: o :—

శైశవము

ఎఱ్ఱాప్రగడ

నోరంజేతులు రెండు గ్రుక్కికొనుచు, న్మోమెల్ల బాష్పాంజన
స్మేరంబై తిలకింపనేడ్చుచు, బొరిన్ మీఁజేతులం గన్ను లిం
పారం దోముచు, లేవఁజూచి పిలుఁదొయ్య న్మీఁది కల్లార్చుచున్
శ్రీరమ్యాంఘ్రియుగంబు గింజుకొనుచుం జెల్వంబు రెట్టింపఁగన్.

పొలుపారఁగా బోరగిలి పాన్పు నాల్గుమూ
లలకును వచ్చుచు మెలఁగిమెలఁగి
లలిఁ గపోలంబులు గిలిగిలింతలు పుచ్చి
నవ్వింపఁ గలకల నవ్వినవ్వి
ముద్దులు దొలకాడ మ్రోఁకాలఁ గేలను
దడవుచు నెందును దారితారి
నిలుచుండఁబెట్టి యంగుళు లూఁత సూపఁగా
బ్రీతి దప్పడుగులు వెట్టిపెట్టి
అన్నఁగంటి దండ్రినిఁ గంటి నయ్యఁ గంటి,
నిందు రామయ్య! విందుల విందు వనుచు
నర్థిఁ దను బిలువఁగ నడయాడి యాడి
ఉల్లసిల్లె గృష్ణుఁడు శైశవోత్సవముల.

ఎవ్వరుగన్న నెత్తికొని యెంతయు వేడుక ముద్దులాడఁగా
నెవ్వాఁడఁ బాటిపాటి, తరశేషణ దీధితులొప్ప నొప్పమై

మువ్వలు గంటలు న్మొరయ, ముందటి కూఁకటిరావిరేకతో
నవ్వనజాక్షుఁ డాడుచెలు వర్మిలిఁ బెంచు జనంబుచూడ్కికిన్.

మన్ను రొంపియుఁ, బెండయు, మసటువట్టి
పాంసుసంక్రీడఁ దనమేను బాసురముగ
హరి యనేకధాతుచ్ఛటావ్యక్తమైన
శైలకుంజరకలభంబువోలె నొప్పె.

"ఏలా యిందును నందుబాఱెదవు? నీకే బ్రాఁతియే వెన్నలుం
బాలుం బాలక! చాలఁ జేఁపె నిదె నా పాలిండ్లు పెన్సోనలై
పా లొక్కుమ్మడిఁ గ్రమ్ముచున్న యవి నీ బావంబునం దృప్తిగాఁ
గ్రోలంజాలవె యింతవట్టకట యీగోసేల చుట్టాలలోన్?''

అని యెత్తుకొని, యురంబునఁ
దనియఁగ నదిమికొని, చన్ను తన్ముఖమునకున్
ఘనదుగ్ధపిచ్ఛిలంబుగ
మనమలరఁగ నిచ్చుటయుఁ గుమారుఁడు ప్రీతిన్.

స్తనదుగ్ధామృత మారగించుచుఁ బొరిం జారుస్మితోల్లాస మా
ననబింబంబు నలంకరింప విలసన్నాశీకపత్రావలో
చనదీప్తుల్ జననీముఖేందువుపయిన్ సంప్రీతిఁ బర్వంగ నొ
ప్పు నిజాభీప్సితకల్పశాఖి గనియెం బుత్రుం బవిత్రోదయున్.

బృందావనమునకు వలసపోవుట

పెద్దకాలంబు నొక్కచో నునికి ప్రశస్తంబు కాదు;
ఎరువు తిప్పలుగొని యెల్లమందలు గొను
జెక్క మేపుడుచోటు ద్రొక్కవడియెఁ

దరు లోలి నఱుక మొదళులు సిక్కంగ జొం
పములేది జాడలుపడియెఁ బొదలు
మడువులు పసులకాల్మడిఁ బ్రుచ్చెఁ, దొరుగండి
స్రవంతలు పెనురొంపి స్రవంతలయ్యెఁ
బూరిపంటలు చెడిపోయె రాయిడిఁ గ్రంప
లోనుగా దవ్వులఁగాని లేదు

పులుఁగు పూరెడు పోవడి పొలములందు
మెలఁగి వెదకినఁ బుట్టదు, మెకము లడఁగె,
గూరగాయ కట్టియ విల్చికొనఁగ వలసి
యునికి వ్రేపల్లె వీటిపట్టునకుఁ దొఱఁగె.

కావున నిచ్చో వసియింప దుఃఖావహంబు, బృందావనంబు బృందారకవనసుందరంబైన కాననం, బయ్యరణ్యంబునడుమ నమర నదియునుంబోలె గాళింది యొప్పారు; అవధూతసారంబైన యిక్కాం తారంబు విడిచిపోయి, యన్నెలవున సుఖింతము. మన పల్లెలోని ముదుసళ్ళు మచ్చిగ పేర్మి నిచ్చోటు విడువంజాలకున్నవారు .... మన మీ ప్రొద్ద కదలవలయు.... వల్లవముఖ్యపనువున సర్వజనంబులు పయనంబు సమకట్టుటయు వ్రేపల్లె నెల్లకడల—

''బండ్ల మెట్టింపుపై బరువులెక్కింపుమీ
దళ్ళను బూన్పు కావళ్ళనునుపు
పదిలంబుగా నేఁతిపనఁటులు, క్రొత్తగో
నియల బియ్యము వడ్లు నెమిలి వడ్లు
నొదివిరి ప్రాలును నొనరంగఁ బోసి, చా
పలు మంచములుమీఁద బలియఁగట్టు

దామెనలును వల్లెత్రాళ్ళును దలుగులు
  కవ్వము ల్గొడలి కత్తి నూడు

గొడుపు వాఁడోళ్ళు మొదలుగాఁ జెడకయుండ
వలయు ముట్లెల్లఁదెమ్ము, కంటలపుపెడ్ల
నాయితము సేయు, ముదుసళ్ళ నాడువారి
గంపమోపులు ముందరఁ గదలు మనుము"

అని పెక్కుభంగుల యెలుంగుల గోలాహలం బెసఁగ, మంద యంతయు నొక్కపెట్టఁగదలి. లావుమానసులు కదుపులంగొని ముందరంబోవ, పిఱుంద బండ్లును, బండ్లజాడం దక్కిన ప్రజయు నడువం, దరుణతరుణీజనంబు లొండొరులతోడి మేలంపు టాలాపంబుల వినోదంబులఁ గడచిచనం, బంగ్వంధజరఠప్రముఖులు గ్రుస్సి యోబాకుపడం గావలియై తగువారు నడపింప బృందావనంబు ప్రవేశించి,

ఒక యామడ పఱపిదియని
సకలజనము చూడ నర్ధచంద్రాకృతియై
శకటావళి విడియఁగఁ గడు
వికటస్థితి నెల్లవారు విడిసిరి గలయన్.

గుడిసెలు వన్నియున్ ఘననికుంజము లిండులుగాఁగ సొచ్చియున్
బెడఁగగు జొంపముల్గలిగి పేర్చిన మ్రాఁకులక్రింద నుండియుం,
గడక యెలర్ప దొడ్లకును గ్రంపలవైచియు నొక్కనాఁటిలో
నడరఁగఁ బ్రాఁతకాఁపులయి రక్కడ గోపకుటుంబు లందఱున్.

శృంగారంబులు సేసి గోపికలు భాసిల్లంగ గోపాలురు
త్తుంగాంగంబులతోడ నెల్లకడలం ద్రుళ్ళంగ, గోబృందముల్
మాంగల్యాకృతిఁ గ్రాల, నెంతయును సామగ్ర్యంబునన్ బంధు లు
ప్పొంగం బల్లె సముజ్జ్వలోత్సవములం బొంగారె నానాఁటికిన్.

(హరివంశమునుండి)

—: o :—

వింధ్యగర్వభంగము

శ్రీనాథుఁడు

దేవాతరంగశీకర
సేవాహేవాకపాకశిశిరమరుత్ప్ర
స్రావపరికంప్యమానజ
టావలియగు చతఁడు వింధ్యమల్లనఁ జేరెన్.

తాపసకులాగ్రగణ్యు
శ్రీపాదాంభోజయుగళచిహ్నశ్రేణి
నైపథ్యపరమపుణ్యశీ
లాపట్టంబగుచు నయ్యిలాధర మొప్పెన్.

కర్పూరకదళికాకాంతారపవనంబు
లధ్వనీనులశ్రాంతి నపనయింప
మధురంగఁబండిన మాలూరఫలములు
చెంచుకన్యలకుచశ్రీలఁ జెనయ
నురగవల్లీగాఢపరిరంభణంబులఁ
బోఁకమ్రాఁకులకెంపు పొదలుకొనఁగఁ
బాటలీవకుళ చంపకసౌరభముతోడ
విచికిలామోదంబు వియ్యమంద
గమియ నామూలచూడంబుగా ఫలించి
యంబరము మోచియున్న యుదుంబరములు

లీలబ్రహ్మాండ భాండమాలికల భూష
లవధరించిన వృషభాంకు ననుకరించె......... ..

నలినప్రోద్భవసూతి కన్గానియె వింధ్యక్షోణిభృత్కందరా
బలవద్గండశిలాభిఘాతవిలుఠత్పాథ స్తరంగచ్ఛటా
స్ఖలనారంభవిజృంభమాణపటుఝుంకారస్ఫుటాంతర్మదన్
గలనాతత్పరభక్తలోకపరిరక్షాశర్మదన్ నర్మదన్.

దివిజముని నర్మదానదిఁ దీర్థమాడి
విమలభస్మంబు నిఖిలాంగకముల నలఁది
యయుత రుద్రాక్షమాల్యంబు లనువుపఱచి
భవుని నోంకారనాథుని బ్రస్తుతించె.

స్థావరంబైన రూపంబు జలదవీధి
నావరించుచు మొదలు నున్నట్లయుండ
జంగమంబైన రూపంబు నవదరించి
యెదురుగా వచ్చె వింధ్యమహీధరంబు.

అతిథి కడునల్పుఁడైన, నత్యధికుఁడైన
నింటి కేతేరఁ బ్రియమందు నెవ్వఁడేని
వాని గౌరవ మది గౌరవంబుకాని
కాదు గౌరవ మాకారగౌరవంబు.

మొగులు ముట్టిన మహామూర్ధంబు ధర మోపఁ
బాదాంబుజములకుఁ బ్రణతిజేసి
అంతరంగముకంటె నత్యున్నతంబైన
పృధుహేమపీఠంబు వెట్టఁబంచి

దధ్యాజ్య మధుపుష్పదర్భాదికములైన
యష్టాంగములతోడి యర్ఘ్యమిచ్చి
యాత్రాసముత్థితాయాసఖేదము వాయ
సంప్రీతిసంవాహనం బాచరించి

శ్రాంతిదీఱుట యెఱిఁగి, హస్తములు మొగిచి
వినయవినమితగాత్రుఁడై వింధ్యశిఖరి
తన గుహారంధ్రములు ప్రతిధ్వనుల నీన
వేల్పుదపసికి నిట్లని విన్నవించె :

"మహానుభావా! భవదీయ కటాక్షవీక్షారస ప్రసారంబున... ప్రాగ్జన్మకృత పుణ్యంబులు ఫలించె. విశ్వంభరాభరణ దీక్షా ధురంధరంబులగు నా కులంబువారిలో మాన్యుండనైతి, ధన్యుండ; నొక్క విన్నపంబవధరింపుము. నీకు సేవాంజలీపుటంబు. నీ చూడని మహీధరంబులు లేవు. కొండలు లెక్కకుఁ బెక్కు కలుగుం గాకేమి, దిక్కుంజరంబులకు దిక్కై, కూర్మంబున కర్మిలియై, త్రిదశక్రోడంబునకుఁ దోడై, పావకేనికిం బ్రాపై యేనులోలె నీ సర్వంసహాచక్రంబు భరింపఁ గలయదియే? ఇప్పాట నాతోడం బ్రతిభటింపగలది సురగరుడాశ్రయంబును, విబుధవేదండశుండాదండ చుళుకితోద్దీర్ణ స్వర్ణదీకాండ గండూషిత బ్రహ్మాండగోళంబగు సుమేరుశైలంబ; మా యిద్దఱ తారతమ్యం బెఱుంగుదు. నాకు నగ్గిరికి నిప్పు డీరసంబు వెరుగం గఱకఱి నెట్టుకొని సాగుచున్న, దింక నెట్టుండు భట్టారాకా! పక్షపాతంబుడిగి యానతిమ్ము."

అని యవష్టంభసంరంభ మతిశయిల్లఁ
బలుకుటయు నాత్మ గర్హించి నలువపట్టి

యొంచనాక, మొక్కింతసే పూరకుండి
యుస్సురనుచు వేడి నిట్టూర్పు పుచ్చె.

పదంపడి ఆ కలహప్రియుండు త్రిభువనోపద్రవకారణంబైన మహీధర సంఘర్షణమునకు సమ్మతించి యిట్లనియె:

"నాతో నీ విపు డెట్టులాడితి ప్రధానత్వం బపేక్షించి ప్ర
స్ఫీతాటోపమహాప్రతాపగుణగంభీరార్థయుక్తంబుగా
నాతో నిట్లని యాడె మేరువు ప్రధానత్వం బపేక్షించి ప్ర
స్ఫీతాటోపమహాప్రతాపగుణగంభీరార్థయుక్తంబుగాన్.

నీ వెఱుంగుదు నీ లావు నిక్కువముగ
నెఱుగుఁ దనలావు తా నమ్మహీధరంబు
తప్పకుండ మీ యిద్దఱతారతమ్య
మెంతవారును దెలియంగ నెంతవారు!

శ్రీశైల వేంకటాహోబిలాది పర్వతంబులు మహానుభావంబున మీ యిద్దఱకంటె నధికంబులు. మీ గర్వాలాపంబు లోర్వవచ్చునే? మాబోఁటి తీర్థయాత్రాపారీణుల కిది యేటి చింత? మీకు మే లయ్యెడు పోయివచ్చెద'నని నారదుం డరుగుటయు,

విబుధ మునిమాట చెవికిఁ గ్రొవ్వేఁడియగు, డ
వంధ్యగర్వోదయుండైన వింధ్యశిఖరి
చాల నుద్వేగమంది విచారపరత
నాత్మగతమునఁ దాను నిట్లనుచునుండె:

శాస్త్ర మాచార్యసన్నిధి జదువఁడేని
ఇద్ధబోధంబు మది సంగ్రహింపఁడేని

దెగువమీఱి ప్రతిజ్ఞ సాధింపఁడేని
జ్ఞాతిజయ మందఁడేని తజ్జనుఁడు జనుఁడె?

కంటికి నిద్రవచ్చునె? సుఖంబగునే రతికేళి? జిహ్వకున్
వంటక మిందునే? యితర వైభవముల్ పదివేలు మానసం
బంటునె? మానుషంబుగలయట్టి మనుష్యున కెన్నఁడేనియున్
గంటకుఁడైన శాత్రవుఁడొకండు తనంతటివాఁడు కల్గినన్.

ఎవ్వనితో నెచ్చోటం
జివ్వకుఁ జేసాచవలదు. చే సాచినచో
నివ్వల నవ్వల నెవ్వరు
నవ్వక యుండంగఁ బగ సనన్ దీర్పఁదగున్.

ఉప్పరమెగసి యజాండము
చిప్పలురాలంగ మేరుశిఖరమ్ములపై
గుప్పించి దాఁటుకొందునొ
తప్పక నా మనసులోని తహతహ దీఱన్.

ఒక్కఁడు మా కొలంబున సముద్ధతి జూపిన జాతరోషుఁడై
తెక్కలుద్రెంచి వేలుపులతేఁ డటు పాపముచేసెఁగాక, యా
తెక్కలు నేఁడుగల్గిన నెఱింగి జవంబునఁ బాఱుతెంచి బి
ట్టెక్కనె కూటకోటితటులెల్లను నుగ్గులుగాఁగ మేరువున్.

అడుసులోపలఁ దాటిపం దదిమినట్టు
లదుముదునొ గాక పాతాళమంటికొనఁగ
వేల్పులెల్లను విభ్రాంతి విహ్వలింపఁ
బాదములు మెట్టి నాదాయె బసిడికొండ.

ఈ యైశ్వర్యము జూడఁజాలుదునె నేనిప్పాట నానాఁటికిన్
రే యిందుగ్రహతారకంబులు, పగల్ నీ రేరుహాప్తుండు సే
వాయోగంబు మెయిం బ్రదక్షిణముగా వర్తిల్లఁగా నిర్భరా
సూయామానపరీత చేతసుఁడనై శూన్యోద్యమప్రక్రియన్.

అడ్డ పెట్టెదఁగాక తీవ్రాంశురథము
ప్రహరి దిరుగకయుండఁగ భర్మగిరికిఁ
దరతరమ్మి యజాండకర్పరముదాఁక
ఘనశిరశ్శృంగశృంగాటకములు పెంచి.

అవరోధించెను వింధ్యభూధరము ప్రధ్వాన్ధ్వంబు దర్పోద్ధుర
వ్యవసాయోద్భటరౌద్రభంగి నురులింగాకారుఁడై యీశ్వరుం
డవరోధించిన గర్వరేఖ, బలిదైత్యధ్వంసినారాయణుం
డవరోధించినరేవ మూర్ధ మొగి నూర్ధ్వాండంబుతో రాయఁగన్.

విసృమరధ్వాంతౌఘవిధ్వంసనక్రియా
పరమదీక్షారంభగురుమయూఖ
దశశతపరిషదాధారమండలుఁడైన
చండభానుని కధిష్ఠానమగుట
భారంబు భరియింప బరువు పడ్డదివోలె
మూఁపుమూఁపున నుండి మొక్కలమున
ననిలంబు లేదును నంచెలంచెలు గట్టి
యాకాశవీథి నందంద నడవ

నడచు రవితేరు మింటినెన్నడిమిచక్కి
బ్రగ్గనఁగఁదాఁకె వింధ్యపర్వతము చఱలఁ

గతిననిర్ఘోషనిర్ఘాతఘట్టనమునఁ
బంకజాతభవాండకర్పరము పగుల.

తగులవడి యపుడు వడిసెడి
గగనమణి రథంబు దొరగలువడి నిలిచెన్
బొగరుమొగకడలి యక్కలి
దగిలి నిలువఁబడిన ఘనవితతియుంబోలెన్.

ఒక్కనిమేషము రాహువు
పుక్కిటిలోఁ దగులువడకపోయెడు భానుం
డిక్కొండప్రక్కఁ జిక్కం
బెక్కుఁడులు విధివశంబు పెంపెట్టిదియో!

పూచినకొరవిపూఁబొదరింటిచందానఁ
గత్తెర యొక్కచోఁ గదలకుండె
నొకచోఁ దగుల్పడె నుపకారికొఱటికిఁ
దరమైన రోహిణీతారకంబు
నొకచోఁ బునర్వసు పూఁగె వృక్షముకొమ్మ
నుడిపడ్డ ముత్యాలసోఁగువోలె
శయనించె నొకచోట శ్రవణనక్షత్రంబు
గుంటిమీఁదటి ప్రత్తికొడుపువోలె

స్వాతిచిత్తలు తోరణస్తంభయుగము
ననుకరించుచు నొక్కచో నత్తమిల్లెఁ
జిరుతవోయిన మూఁకుటిచెలువుదాల్చి
హత్తె నొకచో విశాఖ వింధ్యాద్రియందు.

నేత్రంబు లున్మేషనిస్పృహత్వమునొంద
        శ్రుతిపుటంబులశక్తి చొక్కుమడఁగ
ఘ్రాణేంద్రియజ్ఞానకళ యారుసొరుగా
        జిహ్వా వివేకంబు చిఱుతవోవ
నంతరంగమున మోహాంధకారముగ్రమ్మ,
        దనువు చేష్టాదరిద్రతవహింపఁ
బ్రాణముల్ శ్వాసమాత్రమునఁ బర్యవసింపఁ
        దలచీర యెఱుఁగని దశఘటిల్లఁ

బాముగఱచిన మూర్ఛిల్లిపడినయట్లు
పడిరి పాశ్చాత్యదేశంబుపంచ జనులు
తరణిదీధితిలేమిఁ జైతన్యమెడలి
వితతనిద్రాసమావేశవిహతులగుచు.

ఇవ్విధంబున నకాండప్రళయంబు సంభవింప మునులును దేవతలును బ్రహ్మనిర్దేశంబున కాశీనగరవాసియగు నగస్త్యమహామునిం బ్రార్థింప, నాతండు కాశీవిరహాసహిష్ణు వయ్యు లోకహితార్థం బియ్యకొని, ఆ నగరంబు వెడలి ప్రతిదినప్రయాణంబున వింధ్యాచలంబు డాయం జనుదెంచి విషమదృషత్ఖండవిలసస్థలంబును, జరత్తరుకోటరజఠరలుఠదజగరగళగుహానిష్ఠ్యూతనిష్ఠురపవన సంధుక్షమాణదవదహనశిఖాకలాపంబును, క్రీడచ్ఛిక్రోడశిశుచరణ నఖ శిఖర విశీర్యమాణశిఖరశేఫాలికాకుసుమ కేసర రజః ప్రసరధూసర వాసర కరకరవ్రాతంబును, పరుషతరుపవనబిలపతితపచేళిమదధిఫల భక్షణ ప్రల్లగల్లభల్లూకప్రకరంబునగు గహనంబు జొచ్చి,

    నలి వింధ్యాచలకాననాంతరమున న్వారాణసీత్యాగవి
    హ్వలభావంబున నిల్చినిల్చి హర! నీహారాంశుమూర్ధన్య! ని

ర్మల! కాశీశ్వర! నీలకంఠ! యనుచున్ బ్రాఁగన్ను వాటిల్ల ద
త్కలశీసూనుఁడు మూర్ఛగైకొనుఁ గ్రమక్షామాక్షరోల్లాసియై.

అల్లనల్లన వచ్చు కుంభసంభవు దవ్వుదవ్వులంగాంచి కాంచనశిఖ శృంగశృంగాటకంబులం గమల భవాండ కటాహంబు లుద్ఘాటించు తన మేనిపొడవు నేల సపాటంబుగా వంచి వింధ్యం బమ్మహానుభావు నెదుర్కొనె. అప్పు డర్కునిరథంబు చక్కఁ జాయ నడచె. కాలంబు తేర్పడియె. ఆ జగతీధరంబు కొన్ని యజ్జలం బ్రత్యుద్గమించి,

ప్రణవ పంచాక్షరోపనిషత్ప్రపంచంబుఁ
గడదాఁక నెఱిఁగిన కఱదలాని
వాతాపిదైత్యు నిల్వలునితోఁ గూడంగ
జఠరాగ్ని వేల్చిన సవనకర్త
గోపించి నహుషుని కుంభీనసంబుగా
హుంకారమిచ్చిన యుగ్రతేజు
వానకాలమునాఁడు వండువట్టిన నీటి
కాలుష్య ముడిపెడు కతకఫలము

పొండుభసితత్రిపుండ్రాంక ఫాలభాగు
భద్ర రుద్రాక్షమాలికా భరితవక్షు
భార్యయును దాను నేతెంచు పరమశైవుఁ
గాంచె వింధ్యాచలేంద్రంబు కలశభవుని.

కాశీనగర వియోగ
క్లేశభవ క్రోధవహ్నికీలల నాశా
కాశధరిత్రీవలయము
లాశుగతిం గాల్పఁగడఁగునట్టి మహోగ్రున్.

కాంచి, అతిథి సత్కారసంభావనా విశేషంబులఁ బరితోషంబు సంపాదించి, కరాంబురుహంబులు మోడ్చి "మహానుభావా! నీ యాజ్ఞా ప్రసాద భావంబున నను గృతార్థుం జేయు" మనిన,

"వింధ్యాచలేంద్ర! పృథ్వీభృత్కులశ్రేష్ఠ!
దక్షిణాపథము తీర్థంబులాడఁ
బోవుచున్నార మీపువ్వుఁబోఁడియు నేను
బెద్దకాలమునాఁటి పెరువఁగాన
బావు చాలదు, జరాక్లైబ్యంబు కతమునఁ
బొడవెక్కనప్పుడు డిగెడునపుడు
అభ్రంకషములైన యానీశిరశ్శృంగ
శృంగాటకములిట్లు చిఱుతపఱచి

అనఘ! నే గ్రమ్మఱఁగ వచ్చునంతదాఁక
నుండవలయు ధరిత్రిలో నొదిఁగి నీవు
చేయు నా యాజ్ఞ లెస్సయేఁ, జేయకున్న
నెఱిఁగెదవుగాక రజ్జాదనేల యిపుడు"

అనిన వింధ్యంబు "మహాత్మా! చరాచరంబైన జగంబునందు నీ యాజ్ఞ జేయనివారునుంగలరె? నీవు మరలి విచ్చేయునంత దాఁకను నిట్లె యుండెద" ననినఁ గుంభసంభవుం డతని దీవించి, నిజపాదాం భోరుహవిన్యాసంబుల విశ్వంభరాభాగంబు భాగ్యవంతంబు గావించుచు దక్షిణదిశాభిముఖుండై చనియె.

(కాశీఖండమునుండి)

—: o :—

గోపికాగీత

బమ్మెర పోతన

ఇట్లు హరి కనుమొఱంగి చనినం గానక, కరింబాసి తిరుగు కరేణుల పెల్లున నుల్లంబు తల్లడిల్ల వల్లవకాంతలు తదీయగమనహాస లీలా విలాస వీక్షణ విహార వచన రచనానురాగంబులఁ జిత్తంబులు గోల్పడి ....కృష్ణగుణావేశంబులఁ జరియించుచు,

భూతలోన వెలిఁబ్ర
ఖ్యాతుండగు నట్టివానిఁ గాంతలు కాళిం
దీతీరవనాంతరముల
భ్రాంతి న్వెదకంగఁ జని పాడుచు నధిపా!

"నల్లనివాఁడు, పద్మనయనంబులవాఁడు, కృపారసంబు పైఁ
జల్లెడివాఁడు, మౌళిపరిసర్పితపింఛమువాఁడు, నవ్వురా
జిల్లెడు మోమువాఁ డొకఁడు చెల్వల మానధనంబుఁ దెచ్చె నో
మల్లియలార! మీ పొదలమాటున లేఁడుగదమ్మ చెప్పరే!

అంగజునైనఁ జూడ హృదయంగముఁడై గరగించువాఁడు శ్రీ
రంగధురంబువాఁడు, మధురంబగు వేణురవంబువాఁడు మ
మ్మంగజు పువ్వుదూపులకు నగ్గముసేసి లవంగలుంగనా
రంగములార! మీకడకు రాఁడుగదా, కృపనున్నఁ జూపరే!"

ఇట్లు తరులతాదుల నడుగుచు విపినమార్గంబుల హలకులిశ కలశాంకుశాది శుభలక్షణలక్షితంబులయిన హరిచరణంబుల చొప్పు గని....తమలో నిట్లనిరి:

"కొమ్మకుఁ బువ్వులుకోసినాఁ డిక్కడ
మొనసి పాదాగ్రంబు మోపినాఁడు
సతి నెత్తికొని వేడ్క జరగినాఁ డిక్కడఁ
దృణములోఁ దోపదు తెఱవజాడ
ప్రియకు ధమ్మిల్లంబు పెట్టినా డిక్కడ
గూర్చున్న చోటిది కొమరుమిగులు
నింటికిఁ గెమ్మోని యిచ్చినాఁ డిక్కడ
వెలఁది నిక్కిన గతి విశదమయ్యె

సుదతితోడ నీరు సొచ్చినాఁ డిక్కడఁ
జొచ్చి తా వెడలిన చోటు లమరెఁ
దరుణిఁ గాముకేళిఁ దనిపినాఁ డిక్కడ
ననఁగి పెనఁగియున్న యందమొప్పె.

ఒక యెలనాఁగచే యూఁదినాఁ డిక్కడ
సరస నున్నవి నాల్గుచరణములును
నొక నీలవేణితో నొదిఁగినాఁ డిక్కడ
మగజాడలో నిదె మగువజాడ
యొక లేమ మ్రొక్కిన నురివినాఁ డిక్కడ
రమణి మ్రొక్కినచొప్పు రమ్యమయ్యె
నొకయింతి కెదురుగా నొలసినాఁ డిక్కడ
నన్యోన్యముఖములై యంఘ్రులొప్పె

నొకతె వెంటఁ దగుల నుండక యేఁగినాఁ
డడుగుమీఁదఁ దరుణియడుగు లమరె
నబల లిరుగెలంకులందు రాఁ దిరిగినాఁ
డాఱుపదము లున్నవమ్మ! యిచట.

ఈ చరణంబులే యిందునిభాననా!
సనకాదిమునియోగసరణి నొప్పు
నీ పాదతలములే యెలనాఁగ! శ్రుతివధూ
సీమంతవీధులఁ జెన్నుమిగులు
నీ పదాబ్జంబులే యిభకులోత్తమయాన!
పాలేటిరాచూలి పట్టుగొమ్మ
లీ సుందరాంఘ్రులే యిందీవరేక్షణ!
ముక్తికాంతామనోమోహనంబు

లీ యడుగుల రజమె యింతి! బ్రహ్మాదిదివిజవరులు మౌళిదిశలఁ దాల్తు
రనుచుఁ గొంద ఱబల లబ్జాక్షుఁ డేఁగిన
క్రమముఁ గనియు నతనిఁ గానరైరి........

అని యిబ్బంగి లతాంగులందఱును బృందారణ్యమం దీశ్వరున్
వనజాక్షుం బరికించి కానక, విభున్ వర్ణించుచుం బాడుచున్
మనముల్ మాటలుఁ జేష్టలుం గ్రియలు నమ్మానాథుపైఁ జేర్చివే
చని రయ్యామున సైకతాగ్రమునకున్ సంత్యక్తగేహేచ్ఛలై

చని గోపికలు హరి నుద్దేశించి యిట్లనిరి:

నీవు జనించిన కతమున
నో వల్లభ! లక్ష్మి మందనొప్పె నధికమై
నీవెంటనె ప్రాణము లిడి
నీవా రరసెదరు చూపు నీ రూపంబున్.

శారదకమలోదరరుచి
చోరక మగు చూపువలన సుందర! మిమ్ముం

గోరి వెల యీని దాసుల
ధీరత నొప్పించు టిది వధించుటగాదే?

గోవులవెంటఁ ద్రిమ్మరుచుఁ గొల్చినవారల పాపసంఘముల్
ద్రోవఁగఁజాలి శ్రీఁ దనరి దుష్టభుజంగ ఫణాలతాగ్రసం
భావితమైన నీ చరణపద్మము చన్నులమీఁద మోపి, త
ద్భావజపుష్పభల్లభవబాధ హరింపు వరింపు మాధవా!

నీ నగవులు నీ చూడ్కులు
నీ నానావిహరణములు నీ ధ్యానంబుల్
నీ నర్మాలాపంబులు
మానసముల నాఁటి నేఁడు మగుడవు కృష్ణా!

ఘోషభూమి వెడలి గోవుల మేపంగ
నీరజాభమైన నీ పదములు
గసవు శిలలుఁ దాఁకి కడు కడు నొచ్చునో యని
కలఁగు మా మనములు కమలనయన!

మాపటివేళ నీవు వనమధ్యము వెల్వడి వచ్చి, గోష్పద
ప్రాపితధూళిధూసరితభాసితకుంతలమై, సరోరుహో
ద్దీపితమైన నీ మొగము ధీరజనోత్తమ? మాకు వేడ్కతోఁ
జూపి మనంబులన్ మరునిఁజూపుదుగాదె క్రమక్రమంబునన్.

నీ వడపిం బగల్ దిరుగ నీ కుటిలాలకలాలితాస్య మి
చ్చావిధిఁ జూడకున్న నిమిషంబులు మాకు యుగంబులై చనుం
గావున రాత్రులైన నినుఁ గన్నుల నెప్పుడుఁ జూడకుండ ల
క్ష్మీవర! ఱెప్ప లడ్డముగఁ జేసె నిదేల విధాత క్రూరుఁడై.

అరవిందంబులకంటెఁ గోమలములై, యందంబులైయున్న నీ
చరణంబుల్ కఠినంబులై మొనయు మా చన్నుంగవల్ మోపఁగా

నెరియంబోలునటంచుఁ బొక్కుదుము నీ యీ కర్కశారణ్యభూ
పరిసంచారము కృష్ణ! నీ ప్రియలకుం బ్రాణవ్యథంజేయదే?"

అని యిట్లంగన లంచితస్వరముతో నంకించుచుం, బాడుచుం
దను రావే యని చీరి యేడువ జగత్త్రాణుండు త్రైలోక్యమో
హనుఁడై మన్మథమన్మథుండయి మనోజ్ఞాకారియై, హారియై
ఘనపీతాంబరధారియై పొడమెఁ దత్కాంతాసమీపంబునన్.

అబల యొక్కతె భక్తినంజలి గావించి
ప్రాణేశుకెంగేలు వట్టికొనియె
నింతియొక్కతె జీవితేశ్వరు బాహువు
మూఁపున నిడికొని ముదమునొందె
వనిత యొక్కతె తనవల్లభు తాంబూల
చర్వితమాత్మహస్తమునఁ దాల్చెఁ
బడఁతియొక్కతె ప్రియపదములు విరహాగ్ని
తప్తకుచంబుల దాఁపుకొనియె

భామయొకతె భ్రుకుటిబంధంబు గావించి
ప్రణయభంగ రోషభాషణమున
దష్టదశన యగుచు దండించుకైవడి
వాఁడిచూడ్కిగముల వరునిఁ జూచె.

ఒక్కలతాంగి మాధవుని యుజ్జ్వలరూపము సూడ్కితీవలం
జిక్కగఁబట్టి, హృద్గతముజేసి వెలింజనకుండ నేత్రముల్
గ్రక్కునమూసి, మేనఁ బులకంబులు గ్రమ్మఁగఁ గౌఁగిలించుచున్
జొక్కములైన లోచవులఁ జొక్కుచునుండెను యోగికైవడిన్.

ఆ సమయంబునన్ విభుఁ డనంతుఁడు, కృష్ణుఁడు చిత్రమూర్తియై
చేసెను మండలభ్రమణలీల పరస్పర బద్ధ బాహుకాం
తానువిలాసమున్, బహువిధస్ఫురితాననహస్తపాద వి
న్యాసము, రాసముం, గృతివియచ్చరనేత్ర మనోవికాసమున్.

(భాగవతము దశమస్కంధమునుండి)

—: ౦ :—

గోవ్యాఘ్రసంవాదము

అనంతామాత్యుడు

ఒక విప్రవర్యుని హోమధేనువు నిత్య
　　సత్యవర్తిని సదాచారమూర్తి
కలహంబునకుఁ బోదు, కలిగినంతనె తుష్టి
　　నొందు, సందడికోర్చు, నుఱ్ఱువేయ
వలవదు, పిదుకుచో వరవృష్టిధారల
　　వెలువునఁ జన్నులుచేఁపి కురియు
దెవ్వరెఱుంగదు, ఱొమ్ముతీండ్ర సొలగఁగల్లి
　　కుఱుమట్టమై చాలఁ గూడియుండు

నిట్టి గోరత్న మొక్కనాఁ డేకతంబ
పోఁకుమేయుచునుండ, బెబ్బులియొకండు
దాని గని పొంచి, యొడలెల్ల దాఁచి, వాల
మవనిఁ దాటించుచును వ్రేయనదరుటయును.

కళవళములేక, 'యోహో'
నిలు నిలు'మని సురభి యిట్లనియెఁ జయ్యన న
ప్పులితో "నాకొక చన వీ
వలయు వివేకించి నాదువాక్యము వినుమా!"

అనినఁ బులి గోవుపై నె
త్తినకేలును భీషణాకృతియుఁ బటమున్నవా

పినచి త్రరురూపువిధం
బున ఖచరుల కద్భుతంబు పొదలగనుండెన్.

పులియచె! దీపనానలము పొందున మ్రోగుచునున్కి యట్టె! యి
మ్ముల నొక పాడిగో వపుడు ముందటికిం జనుదెంచునట్టె! హో
నిలుమనినం బయింబడక నిల్చి కనుంగొనునట్టె! బాపురే
కలఁగక యాడుమాట లయకాలునినైన శపింపఁజేయదే!

ఇట్లు నిల్చి యప్పుండరీకం "బామిషార్థినై వచ్చి నన్నిట్లు వారింపఁ గారణంబేమి? నీవేమి చెప్పుదువు? చెప్పు" మనిన గో విట్లనియె

"**మునుమునుబుట్టె నాకు నొకముద్దులపట్టి, యతండు పుట్టి యే**:
డెనిదినాళ్ళపాటిగలఁ, డింతియు పూరియు మేయనేరఁ డేఁ
జని కడుపార జన్ గుడిపి చయ్యన వచ్చెద, నన్నుఁ బోయిర
మ్మని సుకృతంబుగట్టికొనవన్న! దయాగుణ ముల్లసిల్లఁగన్."

అని పల్కుచుఁ దనలో నిట్లని విచారించుచు-

రేపు చనుగుడిపివచ్చితి
నేపున నందంద పరువులిడి యంతటిలో
నాపుడి సెఁడు నఱిగినఁ గొడు
కేపాటులఁ బడునొ, వాని కెయ్యది గతియో?

ఏ నట్టు నాకుచుండఁగఁ
దానను నండగొని చెవులు దాలవయిచుచున్
మేనెఱుఁగకయుండెడు నా
కూనకు నెవ్వారు దిక్కొకో యిటమీదన్?

అంతఁ, దనయంతరంగం బెఱింగిన నప్పులి సంశయించునోయని చిత్తంబొక్కింతచేసికొని, వైవర్ణ్యంబు దోఁపనీక యమ్మొదవిట్లనియె:

"గుమ్మెడుపాల నా సుతునకుం బరితృప్తి జనించుగాఁని మాం
సమ్ము సమస్తముం గొనకచాలదు నీ యుదరాగ్నికైన ని
క్కమ్ముగ నిందులోఁ బ్రథమకార్యవినిర్గతి నీ వెఱుంగవే
సొమ్మనవన్న! వ్యాఘ్రకులభూషణ! చయ్యనఁబోయి వచ్చెదన్."

అనవుడుఁ బుండరీక మపహాస్యము చేసి "యిదేమిగోవ! యి
ట్లనియెదు, నన్ను బేల్పఱచి, యాత్మజుఁడున్నెడకేగి, సత్వరం
బునఁ జనుదెంతునంటి, విడిపోలునె! చెప్పెడువారు చెప్పినన్
వినియెడువారి కించుక వివేకము పుట్టదె, యింతయేటికిన్?

ఎట్టి కష్టజంతు వేనియు దేహంబు
విడుచుచోటఁ బెనఁగబడునుకాదె
నమ్మతించి చావఁజాలదు........
అటుగాన సురభి! విను నీ

వటుపోయి, 'యుపాయయుక్తి నడకించితిఁబో
కుటిలనఖచటులదంష్ట్రో
త్కటశార్దూలంబు' ననుచుఁ గౌతుకమెసఁగన్.

గుండె నిమురుకొనుచుఁ గోడుకుపాలికినేగి
కడుపునిండఁ జన్నుగుడిపి నీవు
నెమరువెట్టుకొనుచు నెమ్మదినుందుగా
కిచటి కేల వచ్చె దెఱఁగి యెఱఁగి?

అఁకొని యఱచెడిఁ బ్రేవులు
నేఁకటివో నమలవలయు నీ మాంసము న

జ్ఞాఁకయిడి యివ్విధంబునఁ
దేఁకువచెడి పల్కఁదగునె ధేనువ నాతోన్."

అనిన నప్పుండరీకంబునకు వివేకంబులేదుగదే యని శోకంబు నొందుచు నా గోరత్నంబు....... "నే నిన్ను బ్రమోషించిపోయి క్రమ్మఱ రాకుందునని నమ్మనేర, విది సాధులక్షణంబె? యే నసత్య వచనురాలనే?

అచ్చటికేగి మత్సుతుని నర్థి గనుంగొని కుక్షినిండఁ జ
న్నిచ్చి, మనంబునంబొదలు నేఁకటిఁ బాపి, శరీరమంతయున్
ముచ్చటవోవ దువ్వి, తగుబుద్ధులుచెప్పి, కృతార్థనై వెసన్
వచ్చెదఁ, గాదుగూడదనిన న్మఱి యద్దముచెప్పనేర్తునే?

అతిథిసత్కారమునకంటె నధికమైన
ఫలము లే దంద్రు పెద్ద లీపట్టునందు
నీవ యతిథివి నాకు, నిన్నిచట డించి
పోయి రాకున్నఁ బాపంబు పొరయకున్నె?

కన్నకడుపుగానఁ, గడుచిన్నగాన, నే
నతనిఁ బాసి దూరమరుగునట్టి
వేళగాన, వాని వీక్షించిరాకున్న
వగపుమాన దనిన వదలవైతి.

నీ కిష్టమైనఁ జాలుం
గా కట్టులు సేయు మనినఁ గారుణ్యరసో
త్సేకంబై తన చిత్తము
వే కరఁగుడుఁ బుండరీకవిభుఁ డిట్లనియెన్:

"కొడుకుఁ దలంచి నీవు గడు గొందలమందఁగఁజూచి గోవ! ని న్విడిచిన నాఁకటం దనువు నిల్వదు నాకు, గృహంబుఁజేరి యే తడవుకుఁగాని రావొ? శపథంబులు పల్కక నమ్మఁజాల" నా వుడుఁ బులిఁజూచి గోవు "వినవో మదిలో ననుమాన మేటికిన్,

అపరాహ్ణవేళయం దతిథి యాఁకొనివచ్చి
యడిగినఁ బెట్టక కడుపువాని
గతికి, నర్థాపేక్షఁ గన్నియఁ గొనిపోయి
ముసలికి నిచ్చు తామనునిగతికిఁ,
బాపంబులేకయె పత్నిఁ బరిత్యజిం
చినవానిగతికి, నాశ్రితచయంబు
గ్రాసంబులేక దుఃఖముల నొందఁగ నస
ద్వ్యయమాచరించినవానిగతికి
ధారవోసినధన మీక తత్ప్రతిగ్ర
హీత బలుమాఱు నడిగించుదాతగతికిఁ
బోవుదాన నింటికిని నే బోయి మరలి
రాకతక్కఁతినేఁ బుండరీకపర్య!"

అని శపథంబులు పలికిన
విని వ్యాఘ్రము "నీవు ధర్మవిదురాలవు నీ
కెన యెవ్వరు ధేనువ! యే
నిను నమ్మితిఁ బోయిర" మ్మనినఁ బటుబుద్ధిన్.

పులికిఁ బ్రదక్షిణించి, తలపుంబలుకున్ సదృశంబుగాఁగ న స్ఖలితవిలాసయాన మొనగం బురికేగెఁ, జతుస్తనంబులుం

బలిసి పొదుంగు వ్రేఁగుపఱుపంగ గభీరరవంబుతోడ పీ
ఘల నడయాడు బాలకులు దోరపుభీతిఁ దొలంగిపాఱఁగన్.

ఆయతరీతిఁ దద్ధ్వని రసాయనమై చెవిసోఁక, నప్పు డం
బేయనుచుం బ్రతిస్వనము పెల్లుగఁ జూపుచుఁ బాఱి, ధేనులున్
డాయఁగఁబోయి, వేడుక నొడల్గదలింపుచు, వాలమార్చుచుం
బాయక గుప్పుచుంగుడిచె బాలవృషఁబు నిజాంశదుగ్ధముల్.

కొడుకు చనుగ్రోలుచున్నంతదడవు దల్లి
యడుగుదిరుగక, కదలక, యన్యచిత్త
గాక, పై నీఁగసోకినఁ గదలకుండె
నెమ్మిఁ బాషాణధేనువు నిలిపినట్లు.

పొట్టిపొంగునఁ దల్లిపొది వాసి, వీథికిఁ
    బాఱి క్రమ్మఱుఁ బెద్దపరువుతోడఁ
దలయెత్తి చూచుచుఁ బలుమాఱుఁ దను దల్లి
    పిలువంగ నిటునటుఁ బొలసియాడు
నిలమీఁద మోమిడి యేమేని మూర్కొనుఁ
    బనివెట్టికొనుచుఁ దత్ప్రాంతమందు
నంతంతఁ బసిబిడ్డ లడ్డంబుసుడిసిన
    జంకించి మిన్నంటఁ జౌకళించు

ఇట్లు శైశవక్రీడల నెసఁగుచున్న
కొడుకుదెసఁ జూచి, కన్నీరు గ్రుక్కుకొనుచుఁ
గటకటా! యిట్టి నెత్తురుగందు నిచట
వైచిపోవంగవలసె నే నీచగతికి.

తల్లు లరుగుదేఱఁ దనయుఁడు కోడెలు
సదమాలానురక్తి నెదురువాఱఁ
దానుగూడఁ బాఱి, తన మాతృహీనత
దెలిసి బిడ్డఁ డంతఁ దలఁగకున్నె?

ఏఁ దను బాసిపోవు తెఱఁగెద్దియుఁ గానఁడు వీఁడు నెమ్మదిం దాఁ దిరుగంబోదంగెఁ, బులి తద్దయునాఁకొని యోర్వలేక నా మీఁద నసత్యదోష మిడి మిన్నకపోవునొ యింక నాకు ని చ్చోఁ దడయంగ రాదనుచు సూనుని దగ్గఱి దేను నిట్లనున్:

"నిన్ను గని యిన్ని దినములు
చన్నిచ్చితి నేను ఋణవశంబున నింక నీ
వెన్నఁడు నన్నుఁ దలంపకు
మన్న! మమత్వంబు విడువు మన్న! మనమునన్.

ఒంటిఁ జరింపకు పొలమున
నింటికిఁ గడు ప్రొద్దుగలుగ నేతెంచుమురా
వెంటఁబడి పొడుచుగోవుల
జంటఁ జనకు క్రయ్యఁబడకు సందడియగుచో.

నూఁతుల దరులను, లోఁతగు
పాఁతటి కసవులను నెట్టిపచ్చిక యున్నన్
బ్రాఁతిపడి మేయఁబోకుము
మూఁతి నిడకు ముగ్రసత్త్వములుగల నీటన్.

చులుకన జలరుహతంతువు
చులుకన తృణకణము దూది చుల్కన సుమ్మీ!

యిల నెగయుధూళి చల్లన
చులకన మఱి తల్లిలేనిసుతుఁడు కుమారా!"

అని తగ బుద్ధిచెప్పెడు నిజాంబ గనుంగొని తత్తనూజుఁడి
ట్లను "నిది యేమి తల్లి! యిటులాడెదు? విప్రుఁడు నిన్ను సద్గుణాం
క నాకని కమ్మెనో? తనదు గాదిలిపుత్రికి నీఁదలంచెనో"
యెనయఁగ బుణ్యకాలమున నెవ్వరికేనియు ధారవోసెనో?"

అనినఁ బ్రేవుమాటలకు....నగ్గో విట్లనియెః

"ఇవ్విప్రవరేణ్యుఁడు నను
నెవ్వరికిని నొసఁగఁ డీన యేగెద విను" మం
చవ్వివరము సర్వంబును
నవ్వత్సముతోడఁ జెప్పె నది కడు భీతిన్,

పిడుగడిచినక్రియ, నీ వెం
బొడిచిన గతి గుండె పగిలి భూస్థలిమీఁదన్
బడి పొరలుఁ దన్నుకొను ను
గ్గడుపుగఁ గన్నీరునించుఁ గడగడ వడఁకున్.

'ఛే' యనుఁ, 'దల్లి!' నివెటు
పోయెద?' వను, 'నన్ను డించి పులివాఁతఁబడన్
బోయెదవే?' యనుఁ, జెల్లం,
బో?, యను 'నింకేటి బ్రతుకు పో నాకు' ననున్.

ఇవ్విధమున శోకింపఁగ
నవ్వత్సశిరంబుమీఁద నానన మిడి, "నీ
వెవ్వరికిఁగాఁగ వగచెద
వివ్విధమని జాలిపడగ నేటికిఁ బుత్రా!

ఆరుదుగ సత్యవాక్యము సహాయముగాఁ బులిజేనివక్త్రగ
హ్వరమును పెద్దత్రోవను రయంబున స్వర్గసుఖంబుఁ జూఱకో
నరుగుచున్నదాన నిది హర్షము నొందెడి వేళగాక దు
స్తరమగు శోకముం బొరయుదానికిఁ గారణ మేమి చెప్పుమా?

పుట్టిన పిమ్మటఁ జావును
గట్టి; వృథామరణ మొందుకంటె బుధులకున్
దట్టమగుకీర్తి సుకృతము
లిట్టలముగఁ గల్గుచావు లింపులుగావే!

ఇంకఁ బెనఁగవలవ దిచటనేఁ దడసిన
నచట ననృతదోష మావహిల్లు
దానఁజేసి యగు నధమలోక; మంత నే
యంగనేల పనుపవయ్య! నన్ను"

అని యిటు లెట్టకేలకు నిజాత్మజు శోకదవాగ్నికీల లొ
య్యన వచనాంబువర్షమున నాఱఁగఁజేయుచు దాని నచ్చటం
గొనకొనియుండఁగా నిలిపి, కూరిమితోఁ బులియున్నయట్టి య
వ్వనమునకున్ రయంబెసఁగ వచ్చుచునుండఁగ నంతనక్కడన్.

అప్పులి యిట్లని వితర్కించు :

"పాటిగలదె పసరమునకు
మ్రేటిలవిం గడిసినపుడె మఱువక నే న
మ్మాటల బేలుపడితి మొగ
మోటి దరిద్రత్వమునకు నోగిఁ బొత్తయ్యెన్.......

పులిచేతఁ జిక్కి, యొక యి
మ్ముల విడివడిపోయి, దానిముందటి కేగో

వులు మరలివచ్చు? నేలా
తలపోఁతలు, నోరికండ తప్పెంద ప్పెన్.

ఏ దానితోడి చలమున
నేదినమునన్నైన నొక్కయెడ నదరి గళ
చ్ఛేదము సేయక యూరక
పోదునె యిటుగాకయున్నఁ బులినే నేనున్?"

అని యుదరాగ్నిచేఁ బరవశాత్మకయై, ధృతిమాలి నెమ్మనం
బునఁ దలపోయుచున్న పులిముందటి కప్పుడు వచ్చినిల్చి నో
యనఁగ మహాద్భుతంబగురయంబునఁ దాఁ బలితెంచి ధేను వి
ట్లను "నిది ప్రొద్దుదాఁకఁ గడు నాఁకొని యేక్రియనుండితోకదే!

ఇంత తాల్మి లేక యిల నిట్టి సుకృతంబు
లెట్లు సంభవించు నేరికైన
నీ నిమిత్తమైకదా నా తనూజుని
బుజ్జగింపఁగంటిఁ బురికి నేగి.

నా మన సొక్కటి యయ్యెను
నీ మనసారఁగ భుజింపు, నీ కే నధిక
ప్రేమమున సమర్పించితి
నా మేనిదె పుణ్యగతికి ననుఁ బుచ్చవన్నా!"

అనినదాని తెగువ కద్భుతస్వాంతుఁడై
పుండరీక "మేను బుట్టి పెరిగి
యింతవాఁడ నైతి, నింత నిష్కపటుల
నిట్టి ధీరమతుల నెఱుఁగ నేను.

ఇట్టి మహానుభావులకు హింసయొనర్చి దురంతదోషముల్
గట్టికొనంగఁజాల, మఱికల్గవె మాంసము లొండుచోటఁ? నీ
పుట్టువునందు నన్ను మును పుట్టఁగఁ జేసిన యట్టిదైవ మీ
పట్టునఁ బూరిమేపెడినె? ప్రాణము లింతనె పోవుచున్నవే?"

అని, యాదేసువుఁ జూచి "నీ విమలసత్యప్రౌఢికున్ మెచ్చువ
చ్చె, నినుంజంపఁగఁజాల, నీదుతలఁగాచెన్ ధర్మ మీప్రొద్దు పో
మ్మ నిజావాసము చేర, నీ సఖులు సమ్మోదంబునుం బొంద నీ
తనయుం డత్యనురాగముం బొరయఁ జిత్తప్రీతి మైనొందఁగన్"

అనిన నప్పులికి నమ్మొదవి ట్లనియెః

"మెత్తనిమనసే నాయది
యొత్తి యిటులఁ జూడనేల యోపుణ్యుఁడ? నే
నిత్తనువు నీకు మును వా
గ్దత్తము చేసినదికాదె కథ లేమిటికిన్?

ఉదరాగ్ని వెల్లున నొధలెల్ల శుష్కమై
వాతెఱ వఱువట్లు వట్టఁదొడఁగె
సకలేంద్రియంబులు వికలభావంబు చే
కొనియె, వీఁపున నంటుకొనియెఁ గడుపు
ప్రాణంబు లాతురపడఁజొచ్చె, నిట్లూర
కుండుదే ప్రొద్దు ఖానుండు గ్రుంకఁ
బగలింటి యుపవాసభారంబు దీఱ మ
ద్రక్తమాంసముల నక్తమ్ము సేయు

మంతఁ బుణ్యురాలనై యేను దివ్యవి
మానయానమున ననూనమహిమ

వినర నిన్నుఁ దలఁచుకొనును నెమ్మదిఁబోదు
నూర్ధ్వలోకమునకు నో మృగేంద్ర!"

అని గంగడోలు బిగియఁగఁ
దనమెడ యెత్తుకొని కపిల దగ్గఱఁ జనుదెం
చినఁ జూచి పుండరీకము
వెనువెనుకకె పోవుఁగాని విఱుపదు దానిన్.

కడువంగరమ్మని తొడరి చుట్టము బిల్వ
నాఁకలిగా, దొల్ల ననుచుఁ బెనఁగు
సతఁడునుబోలె, నాతతశోకనాంగియై
తనరు నా ధేనురత్నంబు దన్ను
భక్షింపుమని పట్టుపఱుప సద్యోజ్ఞాన
శాలియై పరగుశార్దూలవిభుఁడు
దా నొల్లనని పల్కఁ, దమలోన నొకకొంత
దడవు మహూర్యాషితంబు లిట్లు
జరుగుచుండ గోవు సత్యవాక్శుద్ధికిఁ
బులి కృపాసమగ్రబుద్ధికిని బ్ర
సన్నులైరి సురలు, సాధువాదము లుల్ల
సిల్లె గగనవీధి నెల్లయెడల.

(భోజరాజీయము 4, 6 అశ్వాసములనుండి)

—: o :—

వైరాగ్యకీర్తనలు

తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు

ఎవ్వరి గాదన్న నది నిన్ను గాదంట
ఎవ్వరి గొలిచిన నది నీ కొలువు ॥పల్లవి॥

అవయవములలో నదిగా దిదిగా
దవి మే లివిమే లననేలా
భువియుఁ బాతాళము దివియు నందలి జంతు
నివహ మంతయును నీ దేహమే కాన ॥ఎవ్వరి॥

నీవులేనిచోటు నిజముగఁ దెలిసిన
నవల నది గాదనవచ్చును
శ్రీ వేంకటగిరి శ్రీనాథ! సకలము
భావింప నీవె పరిపూర్ణుఁడవుగాన ॥ఎవ్వరి॥

—: ○ :—

దేవ! యీ తగవు తీర్చవయ్యా
వేవేలకు నిది విన్నపమయ్యా ॥పల్లవి॥

తనువునఁ బొడమిన తతి నింద్రియములు
పొనిఁగి యెక్కడికిఁ బోవునయా
పెనఁగి తల్లికడ బిడ్డలు భువిలో
యెనగొని యెక్కడి కేగుదురయ్యా? ॥దేవ॥

పొదుగుచు మనమునఁ బొడమిన యాసలు
అదన నెక్కడికి నరుగునయా
వొదుగుచు జలములనుండు మత్స్యములు
పదపడి యేగతి జానెనయ్యా ॥దేవ॥

లలి నొకటొకటికి లంకెలు నీవే
అలరుచు నేమని యందునయా
బలుశ్రీ వేంకటపతి నా యాత్మను
గలిగితి వెక్కడి కలుషములయ్యా! ॥దేవ! యీ తగవు॥

(వైరాగ్యకీర్తనలనుండి)

—: ० :—

వినుర వేమ!

వేమన

గంగిగోవుపాలు గంటెడైనను జాలు
కడవెడైననేమి ఖరముపాలు
భక్తిగలుగుకూడు పట్టెడే చాలురా
విశ్వదాభిరామ, వినుర వేమ!

ఆత్మశుద్ధిలేని యాచార మదియేల
భాండశుద్ధిలేని పాకమేల
చిత్తశుద్ధిలేని శివపూజలేలరా? ....విశ్వదాభిరామ

నీళ్ళలోన మొసలి నిగిడి యేనుఁగు దీయు
బైట కుక్కచేత భంగపడును
స్థానబల్మిగాని తనబల్మి కాదయా....విశ్వదాభిరామ

పెట్టిపోయలేని వట్టినరులు భూమి
బుట్టనేమి వారు గిట్టనేమి
పుట్టలోనఁ జెదలు పుట్టవా గిట్టవా....విశ్వదాభిరామ

ఆశచేత మనుజు లాయువుగలనాళ్ళు
తిరుగుచుంద్రు భ్రమను ద్రిప్పలేక
ముఱికిభాండమందు ముసురు నీఁగలభంగి....విశ్వభిరామ

చంపఁదగిన యట్టి శత్రువు తనచేతఁ
జిక్కనేని కీడు సేయరాదు
పొసఁగ మేలుచేసి పొమ్మను టేచాలు....విశ్వదాభిరామ

అనువుగానివేళ నధికుల మనరాదు
కొంచెమైన నదియుఁ గొదవకాదు
కొండ యద్దమందు గొంచెమైయుండదా....విశ్వదాభిరామ

విత్తము గలవాని వీపు పుండైనను
వసుధలోనఁ జాల వార్త కెక్కు
పేదవానియింటఁ బెండ్లైన నెఱుఁగరు....విశ్వదాభిరామ

చెప్పులోనిరాయి చెవిలోనిజోరీఁగ
కంటిలోని నలుసు కాలిముల్లు
ఇంటిలోనిపోరు ఇంతింతగాదయా....విశ్వదాభిరామ

వేషభాషలెఱిగి కాషాయవస్త్రముల్
కట్టగానె ముక్తి కలుగఁబోదు
తలలు బోడులైనఁ దలఁపులుబోడులా....విశ్వదాభిరామ

వ్రాఁతకంటె హెచ్చు వసిమీఁదు దైవంబు
చేఁతకంటె హెచ్చు వ్రాఁతకాదు
వ్రాఁతఁ కజుఁడు కర్త చేఁతకుఁ దాఁగర్త....విశ్వదాభిరామ

బొందెలు గనవేలు భువిప్రాణమొక్కటే
అన్నము లిలవేలు ఆఁకలొకటె
దర్శనములె వేలు దైవంబునొక్కటే....విశ్వదాభిరామ

(వేమన పద్యములనుండి)

—: ០ :—

వరూధినీ ప్రవరులు

అల్లసాని పెద్దన

మృగమదసౌరభవిభవ
ద్విగుణితఘనసారసాంద్రవీటీగంధ
స్థగితేతరపరిమళమై
మగువపొలుపుఁ దెలుపు నొక్క మారుత మొలసెన్.

అతఁ డావాతపరంపరాపరిమళ వ్యాపారలీలన్ జనా
న్వితమిచ్చోటని చెరఁబోయి కనియెన్ విద్యుల్లతావిగ్రహన్
శతపత్రేక్షణఁ, జంచరీకచికురం, జంద్రాస్య, జక్రస్తనిన్
నతనాభిన్, నవలా, నొకానొక మరున్నారీశిరోరత్నమున్.

అమలమణిమయనిజమందిరాంగణస్థ
తరుణసహకారమూలవితర్దిమీఁద
శీతలానిల మొలయ నాసీనయైన
యన్నిలింపాబ్జముఖియు నయ్యవసరమున

తతనితంబాభోగధవళాంశుకములోని
    యంగదట్టపుఁ గావిరంగువలన
శశికాంతమణిపీఠి జాజువాఱఁగఁ గాయ
    లుత్తుంగకుచపాళి నత్తమిల్లఁ
దరుణాంగుళీధూతతంత్రీస్వనంబుతో
    జిలిబిలిపాట ముద్దులు నటింప

నాలాపగతిఁ జొక్కి యరమోడ్పుఁ గనుదోయి
రతిపారవశ్యవిభ్రమముఁ దెలుపఁ
ప్రౌఢిఁ బలికించు గీతప్రబంధములకుఁ
గ్రమకరపంకరుహరత్నకటకఝుణఝు
ణధ్వనిస్ఫూర్తి తాళమానములు గొలుప
నింపు దళుకొత్త వీణ వాయింపుచుండి,

అబ్బురపాటుతోడ నయనాంబుజముల్ వికసింప, గాంతి పె
ల్లుబ్బి కనీనికల్ వికసితోత్పలపంక్తులఁ గ్రుమ్మరింపఁగా
గుబ్బ మెఱుంగుఁ జన్గవ గగుర్పొడువన్, మదిలోనఁ గోరికల్
గుబ్బటిలంగఁ జూచె నలకూబరసన్నిభు, నద్ధరామరున్.

చూచి, ఝళంఝళత్కటకసూచితవేగ పదారవిందయై
లేచి, కుచంబులుం దుఱుము లేనడు ముల్లలనాడ నయ్యెడం
జూచిన యొక్క పోఁకనునుబోదియఁ జేరి, విలోకనప్రభా
వీచికలం దదీయపదవీకలశాంబుధి వెల్లిగొల్పుచున్.

మునుమున్ బుట్టెడుకొంకులౌల్యమునిడన్, మోదంబు విస్తీర్ణతం
జొనుపం, గోర్కులు గ్రేళ్లుద్రిప్ప, మదిమెచ్చుల్ చెప్పలల్లార్ప, స
త్త్వానుషంగస్థితి జిచ్చపాటొసఁగ నొయ్యారంబునం జంద్రికల్
దనుకంజూచె లతాంగి భూసురుఁ బ్రఫుల్లన్నేత్ర పద్మంబులన్.

తొంగలిఱెప్పలం దొలఁగఁద్రోయుచుఁ బైపయి విస్తరిల్లు క
న్నుంగవ యాక్రమించుకొనునో ముఖచంద్రునటంచుఁ బోవనీ
కంగజుఁ డానవెట్టి కదియన్ గుఱివ్రాసెననంగ జాఱి సా
రంగమదంబు లేఁజెమటఁ గ్రమ్మె లలాటము డిగ్గి చెక్కులన్.

ఇట్లతని రూపరేఖావిలాసంబులకుం జొక్కి....యాత్మగతంబున,
ఎక్కడివాఁడొ యక్షతనయేందుజయంతవసంతకంతులం
జక్కఁదనంబునన్ గెలువఁజాలెడువాఁడు, మహీసురాన్వయం
బెక్కడ, యీ తనూవిభవ మెక్కడ? యేలనిబంటుగా మరుం
డక్కఁగొనంగరాదె యకటా! నను వీఁడు పరిగ్రహించినన్.

వదనప్రభూతలావణ్యాంబుసంభూత
కమలంబులన వీని కన్నులమరు
నిక్కి వీనులతోడ నెక్కసక్కెములాడు
కరణి నున్నవ వీని ఘనభుజములు
సంకల్పసంభవాస్థాన పీఠికవోలె
వెడఁదయై కనుపట్టు వీని యురము
ప్రతిఘటించు చిగుళ్ళపై నెఱ్ఱవాఱిన
రీతి నున్నవి వీని మృదుపదములు

నేరె టేటియసల్ తెచ్చి నీరజాప్తు
సానఁబట్టిన రాపొడి చల్లి, మెదిపి,
పదను సుధ నిడి చేసెనో పద్మభవుఁడు
వీనిఁ గాకున్నఁ గలదె యీ మేనికాంతి!

అని చింతించుచు మీనకేతనధనుర్జ్యాముక్తనారాచదు
ర్దినసమ్మూర్ఛితమానసాంబురుహయై దీపించు పెందత్తఱం
బునఁ జేచెత్తిన లజ్జ నంఘ్రికటకంబుల్ మ్రోయ, నడ్డంబు ని
ల్చిన నయ్యచ్చరఁజూచి చేరఁజని పల్కెన్ వాఁడు విభ్రాంతుఁడై.

"ఎవ్వతె వీవు భీతహరిణేక్షణ! యొంటి జరించె దోటలే
కివ్వనభూమి? భూసురుఁడ, నేఁ బ్రవరాఖ్యుఁడఁ ద్రోవతప్పితిం

గ్రొవ్వున నిన్న గ్రామమునకుం జనుదెంచి, పురంబుఁ జేర నిం
కెవ్విధిఁ గాంతుఁ దెల్పఁగదవే తెరువెద్ది శుభంబు నీ కగున్,"

అని తన కథ నెఱిఁగించినఁ
దన కనుఁగవ మెఱుఁగు లుబ్బఁ దాటంకములం
జనుఁగవయు నడుము వడఁకఁగ
వనిత నెలవివాఱ నవ్వి వానికి ననియెన్:

"ఇంతలు కన్నులుండఁ దెరువెవ్వరి వేఁడెదు భూసురేంద్ర! యే
కాంతమునందు నున్న జవరాండ్ర నెపంబిడి పల్కరించు లా
గింతియుకాక, నీవెఱుఁగవే మునువచ్చిన త్రోవచొప్పు? నీ
కింత భయంబు లే కడుగ నెర్లికమైతిమి మాటలేటికిన్,

చిన్ని వెన్నెలకందు వెన్నుదన్ని సుధాబ్ధిఁ
బొడమినచెలువ తోఁబుట్టు మాకు
రహిపుట్టఁ జంత్రగాత్రముల రాల్ గరఁగించు
విమలగాంధర్వంబు విద్య మాకు
ననవిల్తుశాస్త్రంపు మినుకు లావర్తించు
పని వెన్నతోఁ బెట్టినది మాకు
హయమేధరాజసూయము లనఁ బేర్వడ్డ
సవనతంత్రంబు లుకువలు మాకుఁ

గనకనగసీమఁ గల్పవృక్షముల నీడఁ
బచ్చరాచట్టుగమి రచ్చపట్టు మాకుఁ
బద్మసంభవవైకుంఠ భర్గసభలు
సాముగరిడీలు మాకు గోత్రాసురేంద్ర!

పేరు వరూథిని, విప్రకు
మార! ఘృతాచీ తిలోత్తమా హరిణీ హే
మా రంభా శశిరేఖ లు
దారగుణాఢ్యలు మదీయలగు ప్రాణసఖుల్,

భూసుర! కైతవకుసుమశ
రాసన! మా యింటి విందవైతివి, గైకొ
మ్మా! సముదంచన్మణిభవ
నాసీనత సేదదేఱి యాతిథ్యంబున్.

కుందనమువంటి మేను మధ్యందినాత
పోష్మహతిఁ గందె, వడదాఁకె నొప్పులొలుకు
వదన, మస్మద్గృహంబు పావనము సేసి
బడలికలు వాసి చను" మన్న బ్రాహ్మణుఁడు,

"అండజయాన! నీవొసఁగునట్టి సపర్యలు మాకు వచ్చె, నిం
దుండఁగరాదు పోవలయు నూరికి, నేఁటికి నిప్పుడేను రా
కుండనొకండు, వచ్చి మఱియుండునె? భక్తియ చాలు, సత్క్రియా
కాండముఁ దీర్ప వేగ చనఁగావలయుం గరుణింపు నాపయిన్.

ఏనిఁక నిల్లు సేరుటకు నెద్దియుపాయము? మీ మహత్త్వముల్
మానిని! దివ్యముల్, మదిఁదలంచిన నెందును మీకసాధ్యముల్
గానము గానఁ దల్లిప్రజలన్ నను గూర్పు" మటన్న లేఁతన
వ్వాననసీమఁ దోఁప ధవళాయతలోచన వాని కిట్లనున్:

'ఎక్కడియూరు కాల్ నిలువ కింటికిఁ బోయెదనంచుఁ బల్కెదీ
వక్కట! మీ కుటీరనిలయంబులకున్ సరిరాకపోవునే

యిక్కడి రత్నకందరము, లిక్కడి నందనచందనోత్కరం
బిక్కడి గాంగసైకతము, లిక్కడి యీ లవలీనికుంజముల్
నిక్కము దాఁపనేల ధరణీసురనందన! యింక నీ పయిం
జిక్కె మనంబు నాకు, ననుఁ జిత్తజుబారికి నప్పగించెదో,
చొక్కి మరందమద్యముల చూఱలఁ బాటలపాడుతేంట్ల నొం
పెక్కినయట్టి పూవుఁబొదరిండ్లను గౌఁగిట గారవించెదో?"

అనుటయుఁ బ్రవరుం డిట్లను:
"వనజేక్షణ! యిట్లు పలుక వరునయె? వ్రతులై
దినములు గడపెడు విప్రులఁ
జనునే కామింప? మది విచారమువలదే?

వేలిమియున్ సురార్చనయు విప్రసపర్యయుఁ జిక్కె, భుక్తికిన్
వేళ యతిక్రమించె, జననీజనకుల్ కడు వృద్ధు లాఁకటన్
సోలుచుఁ జింతతో నెదురుసూచుచునుండుదు, రాహితాగ్ని నేఁ
డూలు సమస్తధర్మములుఁ దొయ్యలి! నేఁ డిలు సేరకుండినన్"

నా న్విను విన్నఁబాటు వదనంబున నించక డోఁపఁ బల్కె "నో
భావజరూప! యిట్టి యెలప్రాయము వైదికకర్మనిష్ఠలం
బోవఁగ, నింక భోగములఁ బొందుట యెన్నఁడు? యజ్ఞకోటులం
బావను లౌటకున్ ఫలము మా కవుఁగిళ్ళ సుఖించుటే కదా!

సద్యోవినిర్భిన్నసారంగనాభికా
 హృతమై పిసాళించు మృగమదంబు
కసటువో బీటెండఁ గరఁగి కట్టిలనంటి
 గమగమ వలచు చొక్కపుజవాజి

పొరలెత్తి ఘనసారతరువులఁ దనుఁదాన
తొరఁగిన పచ్చకప్పురపుసిరము
గొజ్జంగి పూఁబొదల్ గురియంగఁ బటికంపు
దొనల నిండినయట్టి తుహినజలము
వివిధ కుసుమకదంబంబు, దివిజతరుజ
మృదులవసనఫలాసవామేయరత్న
భూషణంబులు గల విందు, భోగపరుఁడ
వయి రమింపుము నన్నుఁ గూడి యనుదినంబు.

ఎన్ని భవంబులంగలుగు నిక్షుశరాసనసాయకవ్యథా
ఖిన్నత వాడి వత్తలయి, కేలఁ గపోలములూఁది, చూపులన్
విన్నఁదనంబు తోఁపఁ గనువేఁదుఱునం బయిగాలి సోఁకినన్
వెన్నవలెం గరంగు నలివేణులఁ గౌఁగిటఁ జేర్చుభాగ్యముల్.

కుశలతయే వ్రతముల నగు
నశనాయాసమున నింద్రియనిరోధమునం
గృశుఁడవయి యాత్మ నలఁచుట
నశరీరస్వర్గసుఖము సమకొనియుండన్"

అనినఁ బ్రవరుండు "నీవన్న యర్థమెల్ల
నిజము కాముకుఁడైనవానికి, నకాముఁ
డిది గణించునే జలజాక్షి! యెఱిఁగితేని
నగరమార్గంబుఁ జూపి పుణ్యమునఁ బొమ్ము"

అనిన నిత్తెఱవ యక్కఱకఱి పలుకుల కులికి, చంచలదృగంచల ప్రభ లతని ముఖాంబుజంబునం బొలయ, వలయ మణి గణ

ఛాయా కలాపంబు లుప్పరం బెగయఁ గొప్పు చక్కం జెక్కుచు, గబ్బిగుబ్బలం జొబ్బిల్లు కుంకుమరసంబునం బంకిలంబులగు హార ముక్తాతారకంబుల నఖకోరకంబులన్ గిఱి తీరువడం జేయుచుఁ, బతితవనతరుకుసుమ కేసరంబులు రాల్చు నెపంబునం బయ్యెద విదల్చి చక్కనవరించుచు........నిట్లనియె:

"ఎందే డెందము గదళించు రహిచే నేకాగ్రతన్ నిర్వృతిం
జెందుం గుంభగత ప్రదీపకళికా శ్రీ దోఁప. నెందెందుఁ బో
కెందే నింద్రియముల్ సుఖంబుఁగను నాయింపే పరబ్రహ్మ 'మా
నందో బ్రహ్మ' యటన్న, ప్రాఁజదువు నంతర్బుద్ధి నూహింపుమా!"

అనుచుఁ ద న్నాడఁబఱచు నయ్యమరకాంత
తత్తఱముఁ జూచి యాత్మ నతండు దనకు
సిగ్గు వెగటును బొడమ నిస్పృహతఁ దెలుపు
నొక్క చిఱునవ్వు నవ్వి యువ్విద కనియె:

"ఈ పాండిత్యము నీకుఁదక్క మఱి యెందేగంటిమే కామశా
స్త్రోపాధ్యాయినినా వచించెదవు మేలోహో! త్రయీధర్మముల్
పాపంబుల్, రతిపుణ్యమంచు నిఁక నేలా తర్కముల్? మోక్షల
క్ష్మీపథ్యాగమసూత్ర పంక్తికివె పో మీ సంప్రదాయార్థముల్.

తరుణీ! రేపుమాపు హవ్యములచేతం దృప్తుఁడౌవహ్ని స
త్కారుణాదృష్టి నొసంగు సౌఖ్యము లెఱుంగన్ శక్యమే నీకు? నా
కరణుల్ దర్భలు నగ్నులింద్రియములై నట్లన్యముల్గా వొదల్
తిరమే? చెప్పకు మిట్టితుచ్ఛసుఖముల్ మీసాలపైఁ దేనియల్"

అనుటయు మాటలేక హృదయాబ్జము జల్లని, మోము వెల్లనై
కనలుచు, నీరు దేఱు తెలిగన్నుల నాతనిఁ బుల్కపుల్కనం

గనుగొని, మాటలం బొదువుగద్గదికం దలయూచి "యక్కటా!
వనిత తనంతఁ దా వలచివచ్చినఁ జుల్కనగాదె యేరికిన్?

వెతలం బెట్టకు మింక న"న్నను చు నీవీబంధ మూడన్, రయో
ద్ధతినూర్పుల్ నిగుడన్, పడిన్ విరులుఁ చిందం, గొప్పవీడం, దనూ
లత తోడ్తోఁ బులకింపఁగా, ననునయాలాపాతిదీనాస్యయై
రతిసంరంభము మీఱ నిర్జరవధూరత్నంబు పైపాటునన్

ప్రాంచద్భూషణబాహుమూలరుచితో, బాలిండ్లుపొంగారఁ, బై
యంచుల్ మోపఁగఁ గౌఁగిలించి యధరం బానింప 'హా! శ్రీహరీ!'
యంచున్ బ్రాహ్మణుఁడోర మోమిడి, తదీయాంసద్వయంబంటి పొ
మ్మంచుం ద్రోచెఁ, గలంచునే సతులమాయల్ ధీరచిత్తంబులన్?

త్రోపువడి నిలిచి ఘనల
జ్జాపరవశ యగుచుఁ గొప్పు సవరించి, యొడల్
దీపింప నతనిఁ జూఱమఱఁ
గోపమునం జూచి క్రేఁటుకొనుచుం బలికెన్ :

"పాటున కింతు లోర్తురె కృపారహితాత్మక! నీవు త్రోవ ని
చ్చోటి భవన్నఖాంకురముపోఁకెఁగనుంగొను" మంచుఁజూపి, యి
ప్పాటలగంధి వేదననెపం బిడి యేడ్చెఁ గలస్వనంబుతో
మీటిన విచ్చు గుబ్బచనుమిట్టల నశ్రులు చిందువందఁగన్.

ఈ విధమున నతికరుణము
గా వనరుహనేత్ర కన్నుఁగవ ధవళరుచుల్
కావిగొన నేడ్చి వెండియు
నా విప్రకుమారుఁ జూచి యలమటఁ బల్కెన్:

"చేసితి జన్నముల్, దపము చేసితి నంటి, దయావిహీనతం
జేసిన పుణ్యముల్ ఫలము నెందునె? పుణ్యము లెన్ని యేనియుం
జేసినవాని సద్గతియె చేకుఱు భూతదయార్ద్రబుద్ధి కో
భూసురవర్య! యింత దలపోయవు నీ చదువేల చెప్పుమా?

వెలిపెట్టిరే బాడబులు పరాశరుఁ బట్టి
దాశకన్యాకేళి తప్పఁజేసి,
కులములో వన్నె తక్కువయయ్యెనే గాధి
పట్టికి మేనక చుట్టరికము
నసుపుకాఁడై వేల్పునాగవాసముఁ గూడి
మహిమ గోల్పడియెనే మాందకర్ణి
స్వారాజ్యమేలంగనీరైరె సుర లహ
ల్యాజారుఁడైన జంభాసురారి

వారికంటెను నీ మహత్త్వంబు ఘనమె
పవనపర్ణాంబుభక్షులై నవని, యినుప
కచ్చడాల్ గట్టుకొను మునిముచ్చు లెల్లఁ
దామరసనేత్రలిండ్ల బందాలుగారె!"

అనిన నేమియు ననక యవ్వనజగంధి
మేన జవ్వాదిపస గదంబించు నొడలు
గడిగికొని, వార్చి ప్రవరుండు గార్హపత్య
వహ్ని నిట్లని పొగడె భావమునఁ దలఁచి:

"దానవపాగ్నిహోత్రపరతంత్రుఁడనేని, భవత్పదాంబుజ
ధ్యానరతుండనేనిఁ, బరదారధనాదులఁ గోరనేని, స

న్మానముతోడ నన్ను సదనంబున నిల్పు, మినుండు పశ్చిమాం
భోనిధిలోనఁ గ్రుంకక యమున్న రయంబున హవ్యవాహనా!"

అని సంస్తుతించిన నగ్ని దేవుం డమ్మహిదేవు దేహంబున సన్నిహితుండగుటయు నమ్మహాభాగుండు పావక ప్రసాదలబ్ధంబగు పవన జవంబున నిజమందిరంబున కరిగెఁ

(స్వారోచిష మను సంభవము [మను చరిత్రము] నుండి)

—: o :—

సత్యాసాంత్వనము

నంది తిమ్మన

అరదము నెక్కి కేతనపటాంచలచంచలమైనతాల్మితోఁ
దురగజవంబు మున్నడవఁ ద్రోచి కడంగెడుతత్తఱంబుతోఁ
దిరిగెడు బండికండ్ల పగిదిన్ భ్రమియించుమనంబుతోడ నా
హరి సనుదెంచె సత్యసముదంచితకాంచనసౌధవీధికిన్.

వచ్చి యరదంబు డిగ్గి తద్ద్వారసీమ....
కమలనాభుండు కక్ష్యాంతరములు గడచి,
అలజలములేని నగ రెల్ల నరసిచూచి,

కనక పంజరశారికలకుఁ జక్కెర వెట్టి
        చదివింపరేలొకో సకియ లిపుడు
కరతాళగతుల మందిరమయూరంబుల
        నాడింపరేలొకో యతివ లిపుడు
క్రొవ్వాఁడిగోళ్ళఁ దంత్రులు మీటి వీణియ
        ల్వలికింపరేలొకో భామ లిపుడు
కలికిరాయంచబోదల నెల్ల నెలయించి
        నడిపింపరేలొకో పడఁతు లిపుడు

ఇన్ని దినములవలె నుండ దేమి నేఁడు
చిన్నబోయిన దీమేడ చెన్ను దఱిఁగి
పద్మముఖితోడ నెవ్వరేఁ బారిజాత
పుష్పవృత్తాంత మెఱిఁగింపఁబోలునొక్కొ.

అని యనుమానించుచు నా
య్యనఁ గోపగృహంబు సేరి, యా సత్రాజి
త్తనయ ముసుంగిడియుండఁగ
ననువుమెరయఁ జొచ్చి, మాయ యచ్చుపడంగన్.

కొందఱు మంతనంబులను, గొందఱు జంకెనవాఁడిచూపులం
గొందఱఁ జేతిసన్నలఁ దగుల్పడఁజేయుచుఁ జేరబోయి, మ
ధ్యందినభానుమండలకరావళి హావళి వాడియున్నతీ
వం దలపించు నమ్మగువఁ గన్గొని యెంతయు విస్మితాత్ముఁడై.

ఈ లలితాంగి చంద మొక యించుక చూచెదనంచు ధూర్తగో
పాలుఁడు తాలవృంత మొకభామిని సత్యపిఱుందనుండి మం
దాలసలీలమై విసర నాదటఁ గైకొని వీచెఁ దద్వపుః
కీలితపంచసాయకశిఖిం దరికొల్పుచునున్న కైవడిన్.

అంతటఁ బారిజాతకుసుమాగతనూతనదివ్యవాసనల్
వింతలు సేయఁ బావి యిది విస్మయమంచు ముసుంగుద్రోచి య
క్కాంత గృహంబు నల్గడలు నారసి, సంభృతతాలవృంతునిం
గాంతునిఁ జూచి, బాష్పకణికాతరళీకృతలోచనాంతయై.

తలవాంచి మగుడ ముసుఁగిడెఁ
గొలుకుల డిగజాఱి జాలుకొనుబాష్పంబుల్
పలుచని చెక్కుల లవలీ
దళపతితమరందబిందుతతిఁ బురుడింపన్.

ఓర్పాకయింతలేని వికచోత్పలలోచన చిత్తవీథిఁ జ
ల్లార్పఁగ నీలనీరదశుభాంగుఁడు వేచనుదెంచెనంచుఁ గం

దర్పహుతాశనున్ వెలికిఁ దార్చుసఖుండునుబోలె వేఁడిని
ట్టూర్పు దళంబుగా నిగిడె నున్నమితావరణాంశుకాంతమై.

వనితకుచద్వయంబుపయి వ్రాసినకుంకుమపత్రభంగముల్
జనితనితాంతఘర్మకణజాలముచేతఁ గరంగి, మెల్ల మె
ల్లిన వెలిపట్టుపయ్యెద కెలంకుల జాఱుట యొప్పె మానసం
బున నెలకొన్న క్రోధరసము న్వెడవెట్టుచునున్నకైవడిన్.

మానవతి యిట్లు మానని
మానక్రోధములచేఁ గుమారిలి, చింతా
దీనగతి నుండ, మదిలో
మానినప్రేమమున నంబుజోదరుఁ డనియెన్:

"ఇందునిభాస్య! మైతొడవు లేల ధరింపవు? సన్నగావు లీ
వెందును మానలేవు, తెలుపేటికిఁ గట్టితి? వీటికారుచుల్
కెందలిరాకుమోవి దులకింపఁగఁ జేయకయున్కి యేమి? నీ
చందము వింతయయ్యెడు నిజంబుగ నా కెఱుఁగంగఁ జెప్పుమా?

పలుకులఁ దేనెలుట్టిపడఁ బల్కవు నేఁ డిదియేమి? క్రాలుగ
న్నుల నునుసిగ్గు నూల్కొనఁగనుంగొనవేల? యురఃస్థలంబుఁ జ
న్నుల నెదురొత్తి మక్కువ ననుం బిగికౌఁగిటం జేర్పవేటికే?
చిలుకలకొల్కి? యెవ్వ రెడ సేసిరి, నీ కిటు లేల చింతిలన్?

మనముల మాటలం గ్రియల మన్నన లీ నొకనాఁడు నెట్టికా
మినులకు, గారవంబు మెఱమెచ్చులకై పచరింతుఁగాని, పా
యని యనురక్తి నీయెడల నగ్గలమై కనుపట్టు నాకు, నీ
పనిచినపంపు సేయుటయ ప్రాభవ మౌటది నీ వెఱుంగవే?

పడఁతీ! నీ మధురాధరామృతము నీ బాహాపరీరంభమున్
బడయన్ ధన్యుఁడఁగాకయుండిన, ననుం బాటించి యొక్కింత నీ
నిడువాలుంగడకంట జూడు" మనుచును నిల్పోవమిం బై బెలం
గొడియం, జేపిరిదమ్మి ప్రేయుటకునై యుంకించి జంకించినన్.

పాటలగంధి చిత్తమునఁ బాటిలు కోపభరంబుఁ దీర్ప నె
ప్పాటను బాటుగామి, మృదుపల్లవకోమలతత్పదద్వయీ
పాటలకాంతి మౌళిమణిపంక్తికి వన్నియవెట్ట నా జగ
న్నాటకసూత్రధారి యదునందనుఁడర్మిలి మ్రొక్కె,మ్రొక్కినన్,

జలజాతసనవాసవాదిసురపూజాభాజనంబై తన
ర్చు లతాంతాయుధుకన్నతండ్రిశిర మచ్చో వామపాదంబునం
దొలఁగంద్రోచె లతాంగి; యట్టియగునాథుల్ నేరముల్సేయఁ బే
రలుకం జెందినయట్టికాంత లుచితవ్యాపారముల్ నేర్తురే!

కోపనపదహతికుహనా
గోపాలుఁడు గాంచి, మెయి గగుర్పొడువఁగ ను
ద్దీపితమన్మథరాజ్య
ప్రాపితుఁడై పలికెఁ గూర్మి బయలుపడంగన్:

"నను భవదీయదాసుని మనంబున నెయ్యపుఁగిన్కఁబూని తాఁ
చిన, యది నాకు మన్ననయ; చెల్వగు నీ పదపల్లవంబు ను
త్తనుపులకాగ్రకంటకవితానము వాటిన నొచ్చునంచు నే
ననియెద, నల్క మానవుగదా యికఁనైన నరాళకుంతలా!"

అన విని మానినీతిలక మప్పుడు మే యఱదోఁప నిక్కి, పి
డిన కచపంక్తిఁ బల్మఱు ముడి న్వైదదోఁపుచుఁ బైబెలంగు గ్ర

కృష్ణుఁ జనుదోయి జేర్చుచు మొగంబున లేఁజెమరంకురింప, బం
కెనవెఱిమూపుఁ జూచి పలికెం జలితాధరపల్లవాగ్రయై:

"ఈ నయగారవుం బ్రియము లీపస లీమొగమిచ్చుమాట లే
లా, నిను నమ్మియుండిన ఫలం బిదె తోడన కల్గె, నీకు నా
యాన సుమీ! ననుం జెనకి యాఁడిపెట్టిన, నవ్వ్వారలం
గాన, వెఱుంగునే పసులకాపరి భావజమర్మకర్మముల్.

ఇంకిటు నిన్ను నమ్మ నను నేమిటికిం గెరలించె? దెంతయుం
బొంకముగాని యావలనిబొంకులు మాచవిగావు, రుక్మిణీ
పంకజపత్రనేత్రకును బ్రాణపదంబులుగాని పల్లవీ
శంకర! చాలుఁజాలు నడకింపకు, నింపకు లేనికూరుముల్.

గట్టిపచేతలుం బసలు గల్లదనంబులు నీవు పుట్టఁగాఁ
బుట్టిన, వెందులేనిపలుపోకలమాయలు నీకు వెన్నతోఁ
బెట్టినవౌ యెఱింగియును బేలతనంబున నిన్ను నమ్మి నా
గుట్టును దేజము న్మిగులఁ గోల్పడిపోయితి, నేమి సేయుదున్?

మునిపతి వచ్చి పూవొసఁగి మోదముతోడ భవత్ప్రియాంగన
న్వినుతియొనర్పఁగా వినినవీనుల నా చవిగానిమాటలన్
వినవలసెంగదా, యిపుడు నీ విట వచ్చుట పారిజాతవా
సనఁ బ్రకటించి నాకు వెకసెక్కెము సేయనకాదె చెప్పుమా?

మానంబె తొడవు సతులకు,
మానమె ప్రాణాధికంబు, మాన మఖిలస
న్మానములకు మూలంబగు
మానరహితమయిన బ్రదుకు మానినికేలా?

తనదుకోడండ్రలోనఁ బెద్దయుగ నన్ను
దేవకీదేవి మన్నించు, నీకు నాకుఁ
జనవులిచ్చుటఁజేసి, యాసాధ్వి సేవ
సేయఁబోవంగ నాకింక సిగ్గుగాదె?

ఉవిద యెవ్వతె నోఁచియున్నదో యీ శమం
 తకరత్న మింక నౌఁదల ధరింప?
ఈ రైవతకశైలచారుకూటవిటంక
 కేలి కిం కివ్వతె పాలుపడునో?
ఎవ్వతె కట్టునో ఈ వసంతారామ
 కర్పూరకదళికాగారవసతి?
లీల నీమణిసౌధజాలకంబుల నిన్ను
 గూడి యెవ్వతె వార్ధి జూడఁగలదొ?
అకట! నేఁ బెంపఁ బెరిఁగిన శుకమయూర
శాబకాబృంద మెవ్వతె జేరునొక్కొ?
నన్ను నాతోడిసవతులు నగకమున్న
పంత మలరంగ నిన్ను మెప్పింతుఁగాన

నన్ను నెవ్వతెగాఁ జూచితి?"
అని యంతర్బాష్పయగుచు నవనతముఖియై
ఘనతరగద్గదికాని
స్వనమున మఱి మాటలాడ శక్యముగామిన్.

ఈసునఁ బుట్టి డెందమున హెచ్చినశోకదవానలంబు చే
గాసిలి యేడ్చెఁ బ్రాణవిభుకట్టెదుటన్ లలితాంగి పంకజ.

శ్రీసఖమైన మోముపయిఁ జీరచెఱంగిడి బాలపల్లవ
గ్రాసకషాయకంఠకలకంఠవధూకలకాకలీధ్వనిన్

అరమణీలలామ మది నంటివకోపభరంబు నిల్పఁగా
నేరక నెవ్వగం బొగుల నీరజనాభుఁడు నిండుకౌఁగిటం
జేరిచి బుజ్జగించి నునుజెక్కుల జాలుకొనంగజాఱు క
న్నీరు కరంబునం దుడిచి నెయ్యముదియ్యము దోఁప నిట్లనున్:

"ఓ లలితేంద్రనీలశకలోపమకైశిక! యింతవంత నీ
కేల లతాంత మాత్రమున కేఁ గలుగన్? విను, నీకు దేవతా
కేలివనంబుఁ జొచ్చి, యనికిన్ బలసూదనుఁ డెత్తివచ్చినన్
దీలువడంగఁ దోలి యిటఁ దెచ్చెదఁ నిచ్చెదఁ బారిజాతమున్.

వామలోచన! నీ కేలివనములోనఁ
జలువ వెదజల్లుచెంగల్వకొలనికెలన
సరసకర్పూరకదళికాతరులనడుమఁ
బెరటిచెట్టుగ నాటింతుఁ బెంపుగనుము"

అని పలుకు నంబుదశ్యా
మునిగర్జితమధురవాక్యముల సత్యామా
నిని నీపలతికవోలెం
గనువట్టె సఖీమయూరికలు సెలరేగన్.

(పారిజాతాపహరణమునుండి)

—: o :—

కాళహస్తీశ్వరా!

ధూర్జటి

నీకున్ మాంసము వాంఛయేని కఱవా నీచేత లేఁ డుండఁగా
జోకైనట్టి కుఠార ముండ, ననలజ్యోతుండ, నీరుండగాఁ
బాకం బొప్ప ఘటించి, చేతిపునుకన్ భక్షింప, కాబోయచేఁ
జేకొం టెంగిలిమాంస మిట్లు దగునా! శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!

పదునాల్గేలె మహాయుగంబు లొక భూపాలుడు, చెల్లించె న
య్యుదయాస్తాచలసంధి నాజ్ఞ నొకఁ డాయుష్మంతుఁడై, వీరియ
భ్యుదయం బెవ్వరు చెప్పఁగా వినరొ? యల్పుల్మత్తులై యేల చ
చ్చెదరో రాజులమంచు నక్కటకటా శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!

కాయల్గాచె వధూనఖాగ్రములచేఁ గాయంబు, వక్షోజముల్
రాయన్ రాపడె ఱొమ్ము, మన్మథవిహారక్లేశవిభ్రాంతిచేఁ
బ్రాయంబాయెను, బట్టకట్టెఁ దల, చెప్పన్ రోఁత సంసార మేఁ
జేయంజాల విరక్తుఁజేయఁగదవే శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!

ఒకపూఁ టించుక కూడు తక్కువగునే నోర్వంగలేఁ, డెండ కో
పక నీడ న్వెదకున్, జలిం జడిసి కుంప ట్లెత్తికోఁజూచు, వా
నకు నిండ్లిండ్లను దూఱు నీతనువు, దీన న్వచ్చుసౌఖ్యంబు రో
సి కడాసింపరుగాక మర్త్యులకటా శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!

సంతోషించితిఁ జాలుఁజాఁలు రతిరాజద్వార సౌఖ్యంబులన్
శాంతింబొందితిఁ జాలుఁజాలు బహురాజద్వార సౌఖ్యంబులన్
శాంతింబొందెదఁ జూపు బ్రహ్మపద రాజద్వారసౌఖ్యంబు ని
శ్చింతన్ శాంతుఁడ నౌదు నీ కరుణచే శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!

(శ్రీకాళహస్తీశ్వరశతకమునుండి)

—:0:—

కొదకు వెళ్ళఁగ నొక్కకడనుండి త్రొక్కుచు
నులుచలఁ జిఱుతగుల్లల నమలుచు
నెండ్రిక కొఱికిన నెగసి యెక్కించుక
తొలఁగి శితత్రోటిఁ దూఁటి తినుచుఁ
దడియింకు నిలఁ జేమమడివోని తమ్మిగుం
పులను జీలుగల వెండలు గడపుచుఁ

వనరు బకపంక్తులకు జానుదఘ్నమయ్యెఁ
జెఱువుగమి, యుడుములన రేల్ దిరిగెఁ గుక్క
నసికి బావులఁ బడుటకుఁ బలనుయెరవు
బెఱలకు మొసళ్ళు, మలుఁగుమీ న్బొఱియఁ దూఱె.

నెగ కుల్కి మఱుఁగు సొచ్చిన జహ్నురవిజల
సరణి మల్లెలతోడి జడలు మెఱయ
వలిచన్నుకొమరు మ్రుచ్చిలిన దిమ్మనుతెఱం
గున ముంచు గరిగకాఁగుల మునుంగ
ధారలోఁ దోచు కన్ధళుకులు వానితో
త్పలపత్రపతన సంభ్రాంతి నొసఁగఁ
వెలిమోముపస మెచ్చి తలయూఁచు బెఱఁగి మా
నక నవ్వునేర్పు డెందములఁ గరఁపఁ

దెఱవ లిటు నీరువోయు పందిరియ చేరి
యువలఁ గొఱగాక పిచ్చుగుంపై యనంగుఁ
దనుపుగొనఁజొచ్చెఁ గల్లగుట్టమర వారి
కధ్వగులు లాఁచి యిడు విడియముల పేర.

ఎనఁగు కట్టావిక్రయ నాపి రెగయఁ బగటి
యొండయుడు కాఱకుండు భూమండలమునఁ

తోఁటఁ బగలుండి మల్లెలు దుఱిమి, కావు
నలమర మాపై నిక్షుయంత్రముల కొయ్యఁ
జేరు ప్రజ వాల్చు భావివృష్టికిని గ్రుడ్డు
తో మధురి మెచ్చ డిగు నెల్లజీము లనఁగ.

(ఆముక్తమాల్యదనుండి)

శుక్తిమతీ కోలాహలము

రామరాజభూషణుడు

రత్నభూషితయైన యారాజధాని
యఖుత నురుతరముక్తాఫలాభిరామ
దామకం బనఁజాలి నిద్ధంపుఁజవులఁ
బరగు శుక్తిమతీనామభవ్యతటిని.

జీవన మెల్ల సత్కవినిషేవిత, మాశయ మెల్ల నచ్చతా
పావనతాగభీరతల పట్టు, ప్రచారము లెల్ల విశ్వధా
త్రీవలయత్రికాలఫలదేశికముల్, నవకంబు లెల్లము
క్తావళివిభ్రమాస్పదము లా నది పెంపు నుతింప శక్యమే?

అనుకూలఖేలనాయత్తజీవనమైత్రి
నదరి నర్మద బోటియై భజింప
నూర్మికాకంకణద్యుతికలాపము దోఁప
బాహుద కైదండఁ బరిఢవింప
సముదితారావసంభ్రమసాంద్రయై సారె
సారె వేత్రవతి హెచ్చరిక దెల్ప
గంభీరరసగుంభసంభృతప్రౌఢిమ
తో సరస్వతి బల్కుఁదోడుగాఁగఁ

గులములోఁ బెద్దయు నమూల్యగుణమణిప్ర
కాండపరిపూర్ణయునుగాన గారవమున

సలిలనదులును దనుగొల్వ ననుదినంబు
నలువకొలువున కేగు నన్నది యతీంద్ర.

ఆ లీల నమ్మహానది
నాళీకజుఁ గొల్చి యొక్కనాఁడు ప్రియాళీ
కేళీసంభ్రమ వినుతమ
రాళీగతు లదర మరలిరా నొకచోటన్,

సుమనోధివాస భాసుర శిఖోన్నతివాఁడు
ఘనసార తిలక వాసనలవాఁడు
ఘనసంకుమదసాంద్ర గండభాగమువాఁడు
నవపద్మ రాగదంతములవాఁడు
కలితోప కంఠ నక్షత్ర మాలికవాఁడు
హరిచందనచ్ఛాయ నమరువాఁడు
తపనీయ మేఖలాధాళ ధళ్యమువాఁడు
మణి పాదవలయ ధామంబువాఁడ

సర్వైరత్నావళీ విచిత్రాంబరాభి
రామ శృంగారములవాఁడు, హైమగర్భ
గేహమున కేగువాఁడు, కోలాహలాఖ్యుఁ
డొక ధరాధీశుఁ డెదురయ్యె సువిద కపుడు.

అనుపమ భాగ్యశాలి కచలాధిపమౌళికిఁ బుత్రుఁడై, జగ
జ్జనని కనుంగుదమ్ముఁడయి, శంకరు ముద్దుమఱందికుఁడై
మను తన భాగధేయ మహిమంబున మిన్నులు ముట్టివచ్చు ధ
న్యుని నతనిన్ భజించి నదియున్ వినయంబున నోరయై చనన్.

బాలకూర్మవిలాసపదములు కాంతరం
భ్రాపతిబింబోరుభవ్యరుచులు
సరససైకతసారజఘనసౌభాగ్యంబు
నతనాభిరూపనభ్రమంబు
బెడఁగారు దరుల యొప్పిదమును నామీఁదఁ
జనుజక్కవల నిక్కు చక్కదనము
కమలకోమలముఖకామనీయకము ను
త్పలమంజులాలోకవిలసనంబు

ఘనఘటానీలవేణియుఁ గల తరంగి
ణీరమణి నిత్యనిర్మలాకారకాంతి
ధార ధారున నెదిరినంతనె నగేంద్రుడు....
గాఢతరధైర్య ముఱ్ఱోత్తుగా హరించె....

అలఘుశ్రీనిధి యానగేంద్రతనయుం డాసైకతశ్రోణియొ
ప్పులు తెప్పార్పక చూచి చన్ను మొదలుం బొంగారి పైపై రసం
బులు జృంభించు, భ్రమించునాశయము, కూర్మల్మించదీపించు నా
త్కలికాచాపలము ల్మనోనిబిడచింతాతన్మయత్వంబునన్.

అకటకట మంచుమలవట్టియతనుతాప
వహ్నిపాలయ్యెఁ ఘుర బాష్పవారి యగుచు
నిత్యశుక్తిమతీధ్యాననిశ్చలాత్ముఁ
డగుచు నంచితగహనరోమాంచుఁడగుచు.

కులగిరిరాజనందనుఁడు కూరిమి నా భువనాభినందిదం
దలఁప, దలంపులోపలనె దర్పక కేతనవల్గనంబు, లం

చలయెలగోలు నంచల విశాలశిలీముఖతాడనంబు, లు
త్పలదళమండలాగ్రములు పైకొను నెట్టివో తత్ప్రభావముల్....

రుచిరాజితమణిభూషా
రుచిరాజి వెలుంగ దివ్యరూపోజ్జ్వలుఁడై
యచలాధీశ్వరుఁ డొకనాఁ
డచలామణిహార మగు మహానదిఁ జేరెన్.

చేరన్రా, నదియుం దటోద్గతఝురీసీమాదికోదగ్రసం
చారశ్రీ నెదురేగి, యూర్మిమయహస్తన్యస్తరాజీవరా
జీరాజన్మజభాజనంబుల రజశ్శ్రీగంధకింజిల్క రే
ఖారక్తాక్షతము ల్వహించి వరుసం గావించెఁ బూజావిధుల్

గిరియును దదంతికోత్తుంగతరచిరత్న
రత్నతటపీఠి జెందె గౌరవమువలల
వరకలితవాహినీవైభవంబుఁ గాంచి
కాంచె బహుపద్మనిధిలాభకౌతుకంబు.

అప్పుడప్పుణ్యతరంగిణి నగాగ్రణితో నిట్లనియె:

"అతులశైవలవతీశతకము లీనెడు మీకు
నాయిచ్చు విమలార్ఘ్యతోయ మెంత
ప్రాలేయనిలయసంభవము గాంచిన మీకుఁ
బన్నీట నొనరించు పాద్య మెంత
సరసమందారమంజరుల రంజిలు మీకుఁ
బెనచి పూదండ లర్పించు టెంత
గోరత్నదోహనమగులక్ష్మిగల మీకు
నుపదగా మణివర్గ మొసఁగు టెంత

"నిలువెల్ల నీచాతినీచోపసరణంబు
ప్రకృతియెల్లను జాడ్యపరిణతంబు
పెంపెల్ల నియతగాంభీర్యమానవిహీన
మంతరంబెల్లఁ బంకావిలంబు
జీవనం బెల్ల నంచితబుద్బుదప్రాయ
ముదయ మెల్లను దుర్దినోన్ముఖంబు
గతు లెల్ల కుటిలప్రకారకారణము లు
త్సేకంబు లెల్ల భంగాకులములు
నిలుకడ హుళిక్కి, తావులు పొలసువల్పు
నిట్టి మాబోంట్లతోఁ జెల్మి యెట్లు పొసఁగు?
నచలితోత్తుంగధైర్యున, కలఘుమతికి
ననఘగతికి, నభంగశీలునకు నీకు"....

నా విని గట్టుఱేఁడు వదనంబున విన్నదనంబు దోఁప "నో
శైవలినీశిఖామణి! నిజంబు భవత్కమనీయ కాంతిధా
రావళిలో మినింగితి దయామతిఁ బ్రోవక నుక్కబెట్టెదో,
నేవిఁక గ్రుచ్చియెత్తి ఘననిర్వృతిదెప్పలఁదేల్చెదో?" యనన్,

వెలవెలఁబాఱి శుక్తిమతి వెండియుఁ గొండలఱేనిఁ బల్కె "న
గ్గలమగు పంచసాయకవికారమునన్ జనిగౌరవోన్నతుల్
దలఁపవుగాని మాదృశ జడస్థితిఁ దెప్పలఁ దేలుచున్న మీ
కులగిరికోటిలోఁ గడు లఘుత్వముగాదె తలంచిచూడుమా!

మతిఁ గ్రీడారతి కల్గెనేని సకలక్ష్మాపుణ్య దేశాళిఁ గాం
చి, తపస్స్ఫూర్తిమెయిం గృశించి వనరాశిం జెందు మాబోంట్ల ను
ద్ధతిచేఁ గ్రమ్మఁగనేల? నీకుఁ గలవే తారుణ్యలావణ్యజృం
భితరంభాదినిలింపభామ" లన భూభృన్మౌళి రాగాంధుఁడై,

"ఉత్తమభూతి ఘటింపదయ్యెనే చదలేరు
నీకదాల్చు నింధానచిత్రకునకు
వరవంశవై ఖరి వదలెనే రవిసుతా
పతియైన దైతేయభంజనునకు
పసులాసంపత్తి మసలెనే జాహ్నవిం
జేకొన్న శంతనుక్షితిపమణికిఁ
గమలోదయఖ్యాతి దెమలెనే నానాన
దీకాంతుఁడైన రత్నాకరునకు

వారికేలాఘవము వచ్చె? వనిత యెంత
మాఱుమసలెదు, వట్టినేమములు చాలు,
నేలు నన్నని సతికమలాళిపట్టు
పులితర దీర్ఘభుజశాఖఁ బట్టుటయును.

వేణి చలింప, గంపితనవీనమృణాల భుజాగ్రకంకణ
శ్రేణి నటింప, లోలశఫరీనిబిరీసకటాక్షకాంతి వి
[illegible] జూప, హంసకగణక్వణనంబులు మీఱ, సైకత
శ్రోణి పవిత్రితాబ్ధిముఖశోభితయై కడు సంభ్రమించినన్.

నిలువెల్ల న్నీరపాయశంబరమయోన్మేషంబునం బొంగురాఁ
గల కూలంకషగాఢగర్వ నిధులం గాంతానుకూల్యంబుచేఁ
దలమే నిల్పఁగఁ బ్రాతికూల్యపరుషోద్వృత్తప్రౌఢిగా కంచు న
య్యలిఘుం డాస్యము జేవురింప నిజరూపాటోపసంరంభియై.

....తమిగొలుపు వలపునం....బొడము దగ్గుత్తికఁ దడఁబడు నుడు
వులవడువున మొరయుసరయచంక్రమణ చలదుపలఫలకమిళదలఘుతర

ఘుమఘుమార్భటి నికటతటవిటపివిటపచ్ఛటాఘటదపార కీర కిన్నర మిధునాదులం జదల మెదలం జేయుచు,.... అబ్బోటిపదంబులఁ బడినవడువున నడుగున వ్రాలి, యడ్డగించి, యలముకొని చెంగల్వ తావులు చెదర వేణి దెమలించుచు విశదాంశుకాంతస్థితి దొరలంగ నతివిపులపులినజఘనారోహంబుల నుత్పలపత్త్రంబులు నెలువుచుం దనివి లేక.... అమ్ముద్దరాలి నిరోధించు సమయంబున....

(వసుచరిత్రము నుండి)

—: o :—

కందుక క్రీడ

పింగళి సూరన

ద్వారకానగర బాహ్యప్రదేశంబున వాహ్యాళివిహార సారస్యంబునఁ దగిలియున్న ప్రద్యుమ్నుండు,

తన హృదయంబు వెంబడిన తప్పక ఘోటక మంతనంతనే
పసుపడ నిల్చి, ముందటికిఁ బాఱి, కెలంకులకుం దొలంగి, తా
వెనుకకు నేగుదెంచి, కడువేడ్క యొనర్పఁగ బంతియాడ నె
మ్మిని గనకంపుఁ గోల నడిమింటనె త్రిమ్మరఁ దారికొట్టుచున్.
ఎగురగవైచి కొట్టు టది యెంత భరంబని బంతి యగ్రగా
మిగ వడిఁ బాఱవైచిఁ పుడమిం బడనీకయె దాని మీఱి చి
త్రగతి హయంబు దోలుచును గ్రమ్మఱ మీఁదికిఁ గొట్టియాడె విం
తగఁ దనచేతిరత్నమయదండము కాంతులు గాడిపాఱఁగన్.
వెండియు మండలగతులఁ దురంగంబుఁదోలి యాడె నప్పుడు,

తొలుదొల్త నయ్యేకతురగంబు మండల
గతిచారియగుచు నిక్కంబ తోఁచె
నా వెనుకను సరూపాశ్వాలి చెదరక
చక్రాకృతిని బర్వుసరణి తోఁచె
నంతట ననతిస్ఫుటావయవంబుగా
నెనసి యేకాంగవేష్టనత తోఁచెఁ
దుదఁ దద్విభూషణద్యుతి రాజిమాత్రంబు
కొఱవి త్రిప్పిన రీతి మెఱసి తోఁచె

నంతకంతకు గతివేగ మగ్గలింప
రాఁగ 'వాగె యొచ్చరిక పరాకు జియ్య!'
యను జనులు జిచ్చవడి తమపని మఱవఁగఁ
బరగు నమ్మేటి నెఱరౌతు ప్రౌఢికతన.

నానా వీధిగతి ప్రభేదవిహృతిన్ సంతృప్తుఁడై కంతుఁ డిం
పూనన్ వాగె గుదించినన్, బురుషకప్రోన్నమ్రపూర్వాంగమై
కానంగాఁబడియెన్ మరుజ్జవన మాగంధర్వ మర్కాశ్వసం
తాన స్పర్థను మిన్ను ప్రాఁకెడుక్రియన్ దా నెంతయుం జూడ్కికిన్.

సముపలాలనయుతస్కంధాంతికాస్ఫాల
దమిత తేజో మహౌద్ధత్యకంబు
దంతాళికా నియంత్రణ సమున్నామితా
కుంచితగ్రీవాసమంచితంబు
దందన్యమానశబ్దాయమానఖలీన
కషణజర్జరితసృక్కద్వయంబు
ఘనఘర్మ డిండీర ఖండపాండురితప
ల్యయనవర్ధోరిభయప్రాంతకంబు

నగు హయము డిగ్గెఁ బ్రద్యుమ్నుఁ డంకవన్నె
యొకటి సాహిణి యవ్వాల నూఁది పట్టఁ
దన యనుఁగుచెలికాఁడు కైదండ నొసఁగఁ
బ్రజ నుదాళించి మణులు వస్త్రములు వైవ.

(ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునుండి)

—:o:—

చిలుక విష్ణుసాయుజ్యమందుట

తెనాలి రామకృష్ణుడు

శుక మొకటి చంచుజితకిం
శుకమై, హరిహయశరాసనసురుచిరవపురం
శుకమై, కుసుమాకరకిం
శుకమానందమున నందసుతుగుడిఁ బెరుఁగున్.

అలమి త్రిలోకముల్ గెలుచునత్తఱిఁ దేరువహించు తోడిచి
ల్కలు దగఁదొట్టి ముందటికి లాగకయుండినఁ, దాన తద్భరం
బెలమి వహింపమెచ్చి మరుఁడిచ్చు మణీమయమాలికాత్రయిన్
గళమునఁ దాల్చెఁ జిత్రశుకనాథుఁడు రేఖల పేర నిచ్చలున్.

కీర మది యొక్క హరిపరి
చారిక చేరిక వసించుఁ జదివింపఁగ మే
పారని యొసఁగ, భవనమా
ర్జారాదులవలనఁదన్ను రక్షింపంగన్.

దేవాలయమునఁ గొన్ని, ని
జావాసమునందుఁ గొన్ని యహములు దగఁ బై
చే వదలక పాటించుచుఁ
బూవుంబలె బువ్వఁబోఁడి పులుఁగుం బ్రోచున్.

పనుపార్చుందడియొత్తు నెండసెకఁగంపం బాఁగి మైదువ్వుదున్
వసయున్వెన్నయుమేపు, మేపునొసఁగున్, వల్లించుశ్రీరామనా

మసుధామాధురి సాధురీతిఁ గుచకుంభస్థాయిగాఁ జేయుచున్
బిసపుష్పప్రియవాసరాగములన్ బింబోష్ఠి రాచిల్కకున్.

కనకమణిపంజరంబుల నునిచియునిచి
చక్కెరయు నుక్కెఱయు సారెఁ గ్రుక్కి క్రుక్కి
యొఱపుఁబలుకులు పలుమాఱు కఱపి
కలికి చిలుకలకొలికి రాచిలుకఁ బెనుచు.

కలహంసోపమయానఁ జక్రకుచఁ బ్రేంఖత్కంజరీటాక్షిఁ గో
కిలసారస్వర బర్హిబర్హచికురం గిరప్రియాలాపఁ దా
య్యలిఁ జాలన్ మరగెన్ శుకం బది గరీయఃప్రేమగావించుచున్
బులుఁగుంబొందుననందిపొందినగతిన్ బొత్తొత్తులన్ హత్తుచున్.

ఆ శుకద్విజరాజున కంతఁ గొంత
కాల మరుగంగ నొకనాఁడు కలిగె బంధ
మోక్ష మాకస్మికంబ, నిర్ముక్తికలిమి
యా శుకద్విజరాజున కద్భుతంబె?

జనియించెనొక్కొ పచ్చనిమొల్కనుబుద్ధి
గ్రుచ్చిన పచ్చకామరువలన
సమకూరెనొక్కొ దాడిమఫలలోద్భవబీజ
మతి పద్మరాగసామగ్రివలనఁ
బొడకట్టెనొక్కొ జంబుఫలంబులను మనో
భ్రమ మింద్రనీలవిభ్రమమువలనఁ
దోతెంచెనొక్కొ మాధూకపుష్పములను
నాస హూర్మంజిముత్యములవలన

దాని ఘటువెట్టి పసుపాడఁ దలఁగిచనుడు
బరణిఁ మూకుట లెలకొన్న బన్నసరముఁ
గఱచికొనిపోయెఁ జిల్క, ప్రగల్భవిటుఁడు
బాలికామానసము గొనుపగిది నవుడు.

బారాదిసొమ్ము లుండఁగ
హారమునే కొనుచుఁ జనియె నందఱము ప్రియం
బారఁగ, ఫలకాముకులగు
వారలు గుణవత్ప్రసక్తి వదలవిడుతురే?

ఆ ధవళకిరణముఖికి న
సాదుశుకాచరణ మపు డసహ్యంబయ్యెన్,
గోధుక్కృతిసతికి మనో
బాధకమగు కృష్ణధూర్తబాల్యముఁబోలెన్.

కటిఁ జేలార్ధము చుట్టి, చిక్కనదివేగం జుట్టి పాలిండ్లమీఁ
దట సంధించుచు, నార్ద్రదేహలత మాద్యద్వర్షధారావల
త్రటినాకారముఁజూపఁ, దోపికొనుచున్ ధమ్మిల్లంబంధంబు ముం
గిటికిన్ సుస్తని వచ్చె గోస్తనహరత్కీరగ్రహవ్యగ్రయై.

వర్షధారావశేషాన్వవాయయుక్తి
వాయువశమునఁ దెరలు మువ్వన్నెవిల్లు
వేడ్క వెన్నాడు శశివోలె వెలఁది చాప
లమున సర మాహరించు కీరముఁ దవులుచు.

గుహామాతృస్పటికాశసూత్రము సితేశుచ్ఛేదగుచ్ఛచ్ఛటా
స్పృహగైకొన్నశుకంబొ, యేమఱుతఱిన్ జీరాడుపూవాఁగితో

బహిరుద్ధీనత నొడ్డి నిల్చు రతిరాట్పట్టాశ్వమో నాఁగ న
మ్మహిళావిభ్రమకీర మొప్పు ముఖసీమాగామిముక్తాళియై.

ఈ చందంబునఁ గందర్పస్యందనంబు వినిందితుండన మందమంద ప్రచారంబును, నవివేకియన శిథిలీకృత స్వపక్షంబును, నున్మత్తు పోలికం జంచుచుంబిలలంతికావ్యాజంబున లాలఁ గ్రక్కుచు.... శశాంకశిలా సౌధవికటంబులను నుంకువగొన్నతఱి శరన్నీరద వశంవదంబగు సునాశీర శరాసనకలంబన మెలంగుచు, నంతరిక్ష మహాప్లక్షంబునకు నక్షామచంచూపుట ప్రవాళఖండ ప్రభాహిండ నంబునం దొరలి సఫలవిటపలక్ష్మి నావహించుచుఁ, బ్రమాద విగళితంబగు నగవిరోధికొలువువీవన యచ్చరల పచ్చలకడియంబు వడువున నిరాలంబనస్థలంబునఁ బలుమఱు చక్రచంక్రమణ చమత్కారంబుఁ జూపుచు .... అందంద జాతివులుఁగులు మనుజగంధ ధురంధరం బగుటకు జగడంబు దిగిచినం గినిసి విస్ఫురతనూరహ దంతురకపోలాంతరంబును, విఘూర్ణన విక్రృత వీక్షణంబునునై క్షణంబు మణివలయ వలయితంబగు రతియువతి ముంజేతికీటిం జెలు వడరు మెడ నిగిడించి, మగుడంబడి కాకుప్రకార వికారస్వరంబుగ వాని నిరాకరించుచు, నప్పుడచుఁ జిలుక కలిగినయదివోలె నయున్న వెన్నాడం, బోటికత్తియ లుత్తుంగకుచోత్సంగ సంగత కురంగలాంఛన కళావలోకనంబున మునిమునినగవు లొలయ "గోరువంక గానువచ్చెం గాని కీరంబు దూరంబయ్యెఁగదే" యని గర్వోక్తి వైదర్భిం గూడి యాడుచుం బాడుచుం, బంజరంబును జిలుకచాలు తెరయును జేరిక చేసి యెలయింప నలయించుచు, నడిపెక్క గ్రిక్కిరించుచు నొకయెడం గాలువొడిచి, ముక్కున నక్కంఠహారతరళంబు నొక్కుచు, "జికెక్కం జికెక్క, నిక్కడ నిక్కడ, నక్కయక్క!" యని చేటికానికరంబు

పొలసినఁ బులుఁ గెఱింగి, మెఱుంగు మెఱసి తొలంగిన తెఱంగునఁ బోవంబోవ దూరంబగుచునుండు నెండమావులమాడ్కి, ప్రచుర రయంబున ఖచరపుర ప్రాసాదంబులు మోవం బూఁవున నెగసి, తిరిగి పెఱ తెరువునం బఱతెంచి, పాండురంగాయతనంబు మధ్య రంగంబు చొచ్చి, యచ్చటఁ దన యిచ్చనుండు దడియంబుపై ప్రాలః నిచ్చట—

మదఘూర్ణదురుసంకుమదమలీమసకుచ
ద్వీపమహోద్ధతిఁ గొనుదీఁగ నులియ
ఘనసారపుండ్రకగ్లౌబింబనికటఘ
ర్మహిమాప్తి మోముదామర చలింప
నాసికానూత్నగంధఫలి యూరుపుఁదావి
నధరదంతపదమత్తాళి విరియఁ
గింకిణీక్వణనశంకితగర్జితస్రస్త
కాంచిచంచలగతి యంచ జడియ

బంధనిర్ముక్తశుకసక్తభావయగుచు
నల పరాశరసుతుచంద మధిగమించు
మించుననబోఁడిచందంబు మేలుకనిన
వాఁడు తలపోయుకలలోనివార్త యయ్యె.

కక్కసపు వంకగోరులఁ ద్రొక్కి త్రొక్కి
కఱకుముక్కున వందంద కఱచికఱచి
పూస యొకటియుఁ బోఁగునఁ బొందనీక
చెరిపె ముత్యాల పేరు విచ్చికపుఁబులుఁగు.

బహువిధరచనోజ్జ్వలమగు
మహిళామణి మఱి సరంబు మణు లన్నియు న
య్యహిళ యనుసదనశరధికి
నహీనరత్నాకరత్వ మనుసంధించెన్.

శుకమున కొదవె నయత్న
ప్రకటితమణిరంగ వల్లిపరిగల్పనకో
రకితసుకృతానుకృతి, దా
నికి మెచ్చెన్ బౌండరీకనిలయుం డాత్మన్.

(పాండురంగ మాహాత్మ్యమునుండి)

—: o :—

అశోకవనములో జానకి

ఆతుకూరి మొల్ల

పతిఁ బాసినట్టి యాపదకంటెఁ బలుమాఱు
    వివిధమాయలచేత వేఁగివేఁగి
వీరదానవకోటి వికృత వేషంబులు
    కనుఁగొని చిత్తంబు గ్రాఁగిగ్రాఁగి
తన దిక్కు లేమికై తల్లడిల్లుచు నాత్మ
    లోపల మిక్కిలి లోఁగిలోఁగి
కర్ణకఠోరంబుగా నాడుమాటలఁ
    దొరగెడు కన్నీట దోఁగిదోఁగి

రాముఁ దలఁచుకొంచు, రామునిఁ బేర్కొంచు
రామ! రామ! యనుచు రమణి పలుక
కపివరుండు చూచి, కామినీరత్నంబు
సీత యనుచుఁ బొంగెఁ జిత్తమందు....

"నిడుదపెన్నెఱివేణి జడలుగా సవరించి
    మలినజీర్ణాంబరం మెలియఁగట్టి
భూమీరజంబు విభూతిపూఁతగఁ బూసి
    తనదివ్యమూర్తి చిత్తమున నిలిపి
నిరశనస్థితితోడ నిలిచి భూశయ్యను
    బవళించి నిదుర యేర్పడఁగ విడిచి
తారకబ్రహ్మమంత్రమ్ముఁ బఠింపుచుఁ
    గఠినరాక్షసదుర్మృగములలోన

అహితలంకామహాద్వీపగహనసీమ
తపము సేయుచునున్నాను దన్నుగూర్చి
నాకుఁ బ్రత్యక్షమగుమని నాథునకును
విన్నవింపుము సత్త్వసంపన్న! నీవు."

(రామాయణమునుండి)

—: o :—

సుభద్రార్జునులు

చేమకూర వేంకటకవి

అన్నరుండంత శ్రీకృష్ణుఁ డున్నసగరి
సరసఁ గన్నియ రాణివాసమున నమరు
కేళివనిలోన నవరత్న కీలితంపు
బవిరిటాకుల చిన్ని యుప్పరిగలోన,

మృగనాభి తిలకంబు బుగబుగ ల్గల లలా
        టముపై మృదూర్ధ్వపుండ్రంబు దీర్చి
తపనీయకౌశేయధౌరేయ మగు కటీ
        రమునఁ గాషాయవస్త్రము ధరించి
శరణాగతాభయసంధాయకంబైన
        దక్షిణపాణిఁ ద్రిదండ మూని
రణచండకోదండ గుణకిణాంకంబైన
        డాకేల నునుగమండలువు దాల్చి
యుండెఁబో శాంతరస మెల్ల నుట్టిపడఁగ
నంగనలపొందు రోసి సన్యాసియగుట
కద యుచిత మెందు, నా సవమదనమూర్తి
యంగనామణిఁ గోరి సన్యాసియయ్యె!

చేసె జప మతఁడు కడు వి
శ్వాసము చెలి చూపుబేడిసలపై నిగుడన్

చేసినయది జపమున్ మఱి
వేసినయది గాలమనుట వృథగాకుండన్.

వెలఁదికెమ్మోవిఁ గని జపావృత్తి మఱచెఁ
దరుణిలేఁగౌను గని హరిస్మరణ మఱచెఁ
గడమయననేల వేస మొక్కటియ తక్క
మఱచె నన్నియు నా కృత్రిమత్రిదండి.

ఈ రీతి నుండ నొకనాఁ
డా రాజకుమారి యతని కాహార మిడన్
జేరెఁ దదారామంబునఁ
గూరిమినెచ్చెలులు వెంటఁ గొనితేరంగన్....

రమణియొయ్యారములపైఁ బరాకుచేతఁ
జవి యెఱుంగఁడు, వడ్డించునవి యెఱుఁగఁడు
భోజనముచేసి లేచె నారాజసుతుఁడు
తృప్తి యేరీతి నుండెనో తెలియరాదు.

నిగనిగని చంద్రకాంతవు
జగతిపయిం గూరుచుండ, జవ్వని వెనుకన్
బగడపుఁ గంబపుఁ జాటున
మొగ మించుక గానిపింప మురువు నటింపన్,

"మీ రింద్రప్రస్థము గని
నారా? పాండవులఁ జూచినారా? సుఖులై
వా రందఱు నొకచో ను
న్నారా? పీర్గాగగణ్యు నరు నెఱుగుదురా?

తడవాయె భూప్రదక్షిణ
మడరింపఁగఁబోయి యా మహామహుఁడు పదం
పడి పుణ్యస్థలముల నె
న్నఁడు మీ రందందు నరుగ నరుఁ గానరుగా?"

అన విని "సమస్తభూములు
గనినారము, తీర్థయాత్ర గావించునెడన్
గనుఁగొనినారము సంక్రం
దననందను" ననిన, ముద మెదం జెన్నొందన్,

"ఎచ్చటఁ గంటిరో విజయునిక్కువ నిక్కువమౌనె, రాఁడుగా
యిచ్చటి"కంచుఁ గోరికలు నీరికలెత్త రసోక్తిఁ బల్కఁగా
నొచ్చెములేని బీర మెద నూరఁగ నూఱఁగసాగె వెంటనే
పచ్చనివింటివాఁ డపుడు పైదలిపైఁ దలిరాకుగ్రైదువుల్.

కోమలి యీగతిన్ మది దగుల్పడఁ బల్కిన నవ్వి, "నిర్జర
గ్రామణిసూను మీరెచటఁ గంటిరొ యంటివి, కన్నమాత్రమే
యేమనిచెప్పవచ్చు నొక యించుక భేదములేక యాయనే
మేమయి యున్నవారముసుమీ, వికచాంబుజపత్రలోచనా!

వేమాఱు గ్రుచ్చిగ్రుచ్చిపు
డేమీ వడిగెదవు, మన సొకించుక నీ కా
భూమీశుమీఁదఁ గలదో
తామరసదళాక్షి! నాకు దాఁపక చెపుమా?

ఆ కవ్వడి యతివేషము
జేకొనియున్నాఁడు, నీకుఁ జెంతనె యెన్నా

శ్శో కలదు వచ్చి, యింకను
నీ కీలక మించుకైనా నీ వెఱుఁగవుగా?

నీకై తపంబుఁజేసెద
నీకై వడి డాఁపనేల, యే రర్జునుఁడన్
లోకోత్తరశుభలగ్నం
బో కోమలి! నేఁడు కోర్కు లొనఁగూర్పఁగదే!"

నావిని యావిసీలకచ నవ్వు మొగం బటుకొంత వంచి, యెం
తే వెఱ నివ్వెఱన్ మునిఁగి. యీతనిఁ బార్థునిగా నొకింత మున్
భావమునం దలంచియును నమ్మక యమ్మకచెల్ల యీరకే
సేవలొనర్చుచుంటి నని సిగ్గున దిగ్గున లేచిపోవఁగన్,

"ఏల పోయెదు? నిలునిలు బాల!" యనుచుఁ
జిఱునగవు నెమ్మొగమ్మునఁ జెంగలింపఁ
దమకమున లేచి, మరులేచి, తత్కరాంబు
జం బొడిసిపట్టె చేసాఁచి సవ్యసాచి.

ఆరీతిం జేపట్టి వ
రారోహన్ వేదిమీదిఁకై రాఁదిగువన్
దూరము వెస నరుగక యొ
య్యారముగా నమ్రవదనయై యుండంగన్,

"చిలుకలకొలి కిది నాతోఁ
బలుకంగాఁ గొంతసిగ్గువడియెడు మంజే
చిలుకా! నీతోనైనను
బలుకంగారాదె, పలుకు బంగారటవే?"

అని కేళిశుకముఁ బలికిన
మన మలరం గలికి పలికె మాటలతియ్యం
దన మింతింతనగూడని
తన యధరసుధాసమగ్రతం దులుపంగన్.

"మేరలా యివి మీయంతవారలకును?
బెద్దలున్నా, రెఱిఁగి వారె పెండ్లి సేయఁ
గలరు, వేగిరపా టింత వలదటంచు
విన్నపము సేయరాదె యో చిన్నిచిలుక!"

అని యుచితరీతి వెలయఁగ నాడు నాతి
రసికముద్రకు మిగుల మానసము గరఁగఁ
బై పయిం బ్రేమ మగ్గలంబై పెరుంగ
నవ్వుదూటి నొడంబడ ననుఁ గిరీటి.

"మీవా రెఱుఁగుట యెన్నఁడు?
కావించుట యెన్నఁ డింకఁ గల్యాణంబున్?
నీవేల జంపు నడపెదు
రావే! మారాడకింక రాకేందుముఖీ!

నేఁడు గాదుగదే ప్రేమ నీకునాకు
నాటియున్నది మదిఁ జిన్ననాఁటినుండి
ఇటుల నేకాంతసమయ మెన్నఁటికి దొరకు
నేల తప్పించుకొనియెదవే లతాంగి!"

అని యనేక ప్రకారంబుల మనోనురాగంబు తేటపడంబల్కినఁ జెఱుచెమట గ్రమ్మ మొగంబు మకరందబిందుకందళితారవిందంబు చందంబునఁ దనర, నొక్కింత జాఱుపయ్యంట జక్కంజేర్చుచు,

నొక్కించుక వదలువేసలి నలరింపుచుఁ, జక్కెరవిల్తుఁ డెక్కడ వెన్నాడునో యను భయంబునం బోలె నించుక తిరిగి చూచుచు, నియ్యోళవు సకియలకుం జెప్పకుమని రాచిల్కకుఁ బ్రియంబు జెప్పుచు, మగతేఁటి యంటియంటని ప్రసూనకలికపోలిక నరవిరి బాగుతో సోలి, కప్పురంపుటనంటుల నంటు ద్రాక్షపందిళ్ళ తెరువునఁ బూఁదేనెకాలువలు దాఁటి, చెంగలువబావులదగ్గఱ వట్టివ్రేళ్ళ చప్పరంబులనీడ ప్రీడాభరం బీడిచికొనిపోవ,

ఆ ఘనుని బాసి, మంజీ
రా ఘోషము మెఱయ నరిగె నంతఃపురికిన్
వే ఘనజఘన తళుక్కన
మేఘము నెడబాసిపోవు మెఱపో యనఁగన్.

ఎటువంటి నేర్పరి నిశా
విటునల్లుఁడు! నడుమ నిల్చి, వెడసింగిజిచే
నటుచూ పిటు, నిటుచూ పటు
పటురయమున నేనే నా సుభద్రార్జునులన్.

(విజయ విలాసము నుండి)

—: o :—

మువ్వగోపాల

క్షేత్రయ్య

నాదనామక్రియ - త్రిపుట

అయ్యయ్యో, వెగటాయెనే!
పయ్యెదమీఁదఁజేరి పవ్వళించియుండే సామికి ॥పల్లవి॥
వెలఁది నా మోము తెప్పవేయక కనుగొన
కలయ నిండుసంజచీకటి గ్రమ్మితే
కలికి! నీ ముద్దుమోము కానరాకయుండునని
తెలిపి ప్రొద్దుండగానే దీపము తెమ్మనే సామికి ॥అయ్యయ్యో॥

ననబోడి! వినుమమ్మ, నాపై చాల ప్రేమచే
దనదంతమున నాయధరము నొక్కి
మొనసి మాటాడితే మోవి విడువవలెనని
అనువ చేసైగ లాడుచుండే సామికి ॥అయ్యయ్యో॥

మదిరాక్షి! వినుమమ్మ, మువ్వగోపాలుఁడు
నిదురించిన గౌఁగిలి వదలేనని
పదరి శయ్యమీఁద దుప్పటికొంగులు నాలుగు
ముదముతో గట్టిగా ముడిగొనుమనుసామికి ॥అయ్యయ్యో॥

కాంభోజి - జంపె

ఏమిసేయుదు, మోహమెటువలె దీరును?
భామినీమణిని ఎవ్వరు తోడితెచ్చేరు ॥పల్లవి॥

వెలయ నీదుముఖారవిందంబు లిఖియించి
అలరువాసనలు వ్రాయగనేరనైతి
కళలొల్కు నీమోవి గదిసి వ్రాసితిగాని
నెలత తేనియలుంచ నే నేరనైతి ॥ఏమి సేయుదు॥

కలికి సొగసైన నీ కనులు వ్రాసితిగాని
బెళుకుజూపులు వ్రాయ విత మెఱుగనైతి
గళము రేఖలు దెలియగాను వ్రాసితిగాని
చెలగి కోకిలవంటి పలుకు వ్రాయగనైతి ॥ఏమి సేయుదు॥

తరుణిరో! నాగబంధమురీతి గలయుటలు
గరిమ వ్రాసితిగాని పరవశముచేత
పరగ మా మువ్వగోపాల రారాయని
తిరుగ రతులకు బిలుచు తెలివి వ్రాయగనైతి ॥ఏమి సేయుదు॥

(మువ్వగోపాలపదములనుండి)

—: o :—

రామనామామృతము

త్యాగరాజు

ముఖారి - రూపక

ఎంతని నే వర్ణింతును శబరీభాగ్య - మెంతని, వే
దాంతులు వరకాంతలు జగ-మంత నిండియుండగ
ఎంతని నే వర్ణింతును.

కనులార సేవించి-కమ్మనిఫలముల నొసగి
తనువు పులకరించ పా-దయుగములకు మ్రొక్కి-
ఇనకులపతి సముఖంబున - పునరావృత్తిరహితపద
మును బొందిన త్యాగరా-జనుతురాలిపుణ్యంబును
ఎంతని నే వర్ణింతును.

కన్నడగౌళ - దేశాది

సొగసుజూడ తరమా? నీ సొగసుజూడతరమా?
నిగనిగమను సుకపోలయుగముచే మెఱయు మోము
సొగసు జూడతరమా?

అమరార్చితపదయుగము - అభయప్రదకరయాగము
కమనీయతనునిందిత-కామ! కామరిపునుత నీ-సొగసు....

వరబింబసమాధరము-వకుళ సుమంబులయురము
కరధృతశరకోదండ-మరకతాంగ వరమైన-సొగసు....

చిఱునవ్వులు ముంగురులు-మఱి కన్నులతేటో!
పరత్యాగరాజ-వందనీయ! యిటువంటి
సొగసుజూడ తరమా? నీ....

(కృతులనుండి)

పద్మావతీ ఆర్ట్ ప్రింటర్స్, న్యూబాకారం, గాంధీనగర్,
హైదరాబాదు - 500 380, ఫోన్లు : 611413, 600547.